

Høgskulen på Vestlandet

Norsk 3, emne 4 - Masteroppgave

MGUNO550-O-2023-VÅR2-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato:	02-05-2023 09:00 CEST	Termin:	2023 VÅR2
Sluttdato:	15-05-2023 14:00 CEST	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave - Bergen		
Flowkode:	203 MGUNO550 1 O 2023 VÅR2		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.:	221
---------------------	-----

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	34975
----------------------	-------

Egenerklæring *: Ja

Jeg bekrefter at jeg har Ja registrert oppgavetittelen på norsk og engelsk i StudentWeb og vet at denne vil stå på vitnemålet mitt *:

Jeg godkjenner autalen om publisering av masteroppgaven min *

Ja

Er masteroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er masteroppgaven skrevet ved bedrift/uirksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

MASTEROPPGAVE

Eg er bie.

En litterær analyse av holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige i Marit Kaldhols *Zweet* (2015) og Maja Lundes *Bienes historie* (2015).

I am bee.

A literary analysis of attitudes towards the relationship between humans and the non-human in Marit Kaldhol's *Zweet* (2015) and Maja Lunde's *Bienes historie* (2015).

Hilde Bertheussen Johnsen

Masteroppgave i norsk GLU 5-10 (MGUNO550)

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Veileder: Lykke Guanio-Uluru

Innleveringsdato: 15.05.2023

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle

kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Forord

Et langt og lærerikt skriveår er nå omme, og innleveringen av dette masterprosjektet markerer avslutningen på min fem år lange studietid ved grunnskolelærerutdanningen på HVL.

Arbeidet med dette prosjektet har tidvis vært krevende, og det har vært en kronglete vei fra starten på arbeidet med prosjektskissen, til at jeg nå sitter med et ferdig prosjekt foran meg.

Samtidig har ikke skriveprosessen bare vært utfordrende, men også både interessant og givende. Til tross for at arbeidet med dette prosjektet har vært preget av mye selvstendig arbeid, er det noen mennesker som fortjener en stor takk.

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Lykke Guanio-Uluru, for interessante samtaler og kloke tilbakemeldinger. Jeg vil også takke Ahmed, og mine medstudenter på skrivegruppe 6, for spennende diskusjoner og gode innspill på skriveseminarene.

I tillegg vil jeg rette en stor takk til min samboer, Øyvind, for all oppmuntring de gangene jeg har følt at jeg har stått fast i arbeidet med prosjektet, og til mamma og pappa for at dere alltid har troen på meg. Til slutt vil jeg takke min søster, Ingrid, for at du har vært min faste korrekturleser og støttespiller gjennom hele studietiden. Jeg setter stor pris på det!

Hilde Bertheussen Johnsen

Bergen, mai 2023

Sammendrag

Denne masteroppgaven undersøker hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i et utvalg ungdomslitteratur, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Menneskenes forståelse av sin egen posisjon i forhold til de ikke-menneskelige artene på jorden legger rammene for måten de forholder seg til den ikke-menneskelige verden på. Basert på antagelsen om at lesing av skjønnlitteratur kan bidra til å forme menneskers forhold til naturen, er det interessant å undersøke holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som uttrykkes i skjønnlitterære tekster.

Prosjektets materiale består av to romaner som kan defineres som ungdomslitteratur, nemlig *Zweet* (2015) av Marit Kaldhol, og *Bienes historie* (2015) av Maja Lunde. I disse bøkene tematiseres bier og andre insekter, og hovedkarakterene i begge romanene har på ulike måter en relasjon til bier og andre insekter. Den litterære analysen av romanene bygger på nærlesninger av tekstene, og undersøkelsen tar utgangspunkt i sentrale perspektiver og begreper fra de teoretiske feltene narrativ teori, økokritikk og posthumanisme. Enkelte innsikter fra dypøkologi og dyrestudier er også relevante i analysen.

Funnene fra analysene viser at ulike holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige kommer til uttrykk i de to romanene. I begge bøkene finnes det karakterer som hovedsakelig gir uttrykk for holdninger som er i tråd med økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske perspektiver, mens andre karakterer i hovedsak gir uttrykk for antroposentriske og dualistiske holdninger. Funnene viser også at begge bøkene, som helhet, synes å holde med de av karakterene som hovedsakelig gir uttrykk for økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger. Sammenligningen av romanene har vist at *Zweet*, i større grad enn *Bienes historie*, utfordrer det dualistiske perspektivet på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, og at post-dualistiske holdninger kommer til uttrykk på flere ulike måter i denne romanen. Sammenligningen har også vist at antroposentriske, dualistiske og artsdiskriminerende holdninger, i større grad enn i *Zweet*, kommer til uttrykk i *Bienes historie*.

Abstract

This master thesis examines the attitudes expressed towards the relationship between humans and the non-human, through the characters in a selection of young adult novels, and their relationships to bees and other insects. Humans' understanding of their own position in relation to the non-human species on earth affect how they relate to the non-human world. Based on the assumption that reading literature may contribute to the shaping of peoples' relationship with nature, it is interesting to examine which attitudes towards the relationship between humans and the non-human are being expressed in fictional texts.

The project's material consists of two novels that can be defined as young adult literature, namely *Zweet* (2015) by Marit Kaldhol, and *Bienes historie* (2015) by Maja Lunde. These books thematize bees and other insects, and the main characters in both novels have different relationships to bees and other insects. The literary analysis of the novels builds on close readings of the texts, and the study is based on central perspectives and concepts from the theoretical fields of narrative theory, ecocriticism, and posthumanism. Certain insights from deep ecology and animal studies are also relevant in the analysis.

The findings from the analyses show that both *Zweet* and *Bienes historie* express different attitudes towards the relationship between humans and the non-human. Both novels present characters who mainly express attitudes that are in line with ecocentric, post-anthropocentric, and post-dualistic perspectives, while other characters mainly express anthropocentric and dualistic attitudes. The findings also show that both novels, as a whole, seem to side with the characters who mainly express ecocentric, post-anthropocentric, and post-dualistic attitudes. The comparison of the novels has shown that *Zweet*, to a greater extent than *Bienes historie*, challenges the dualistic perspective on the relationship between humans and the non-human, and that post-dualistic attitudes are expressed in several different ways in this novel. The comparison has also shown that *Bienes historie*, to a greater extent than *Zweet*, expresses anthropocentric, dualistic, and speciesist attitudes.

Innhold

Forord	ii
Sammendrag	iii
Abstract	iv
1. Innledning	1
1.1. Bakgrunn for oppgave	1
1.2. Valg av materiale	3
1.2.1. <i>Zweet</i> (2015) av Marit Kaldhol	4
1.2.2. <i>Bienes historie</i> (2015) av Maja Lunde	6
1.3. Tidligere forskning	7
1.3.1. Tidligere forskning på primærlitteraturen	7
1.3.2. Tidligere forskning på insekter i skjønnlitteratur	9
1.4. Problemstilling og forskningsspørsmål	10
1.5. Teoretiske og metodiske perspektiv, og oppbygning av oppgaven	11
2. Teorigrunnlag	13
2.1. Narrativ teori	13
2.1.1. Fortellerinstans og synsvinkel	13
2.1.2. Narrativ tid	14
2.1.3. Litterære karakterer og karakterisering	16
2.2. Økokritikk	17
2.2.1. Dualisme	19

2.2.2.	Dypøkologi: Antroposentrisme og økosentrisme.....	20
2.3.	Posthumanisme.....	22
2.3.1.	Artsdiskriminering overfor insekter.....	24
2.3.2.	Samhandling mellom artene: kontaktsoner.....	27
3.	Forskningsmetode.....	30
3.1.	Nærlesing og litterær analyse.....	30
3.2.	Skjema for analyse av holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.....	33
4.	Analyse av <i>Zweet</i>	38
4.1.	Narrativ form.....	38
4.1.1.	Forteller og fokalisering.....	38
4.1.2.	Hendelsesforløp.....	39
4.1.3.	Narrativ tid.....	41
4.1.4.	Karakterisering.....	43
4.2.	Karakterenes relasjoner til bier og andre insekter.....	47
4.2.1.	Lill Miriam.....	47
4.2.2.	Ruben.....	51
4.2.3.	Susan.....	53
4.3.	Karakterenes holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige	54
5.	Analyse av <i>Bienes historie</i>	61
5.1.	Narrativ form.....	61

5.1.1.	Fortellerposisjon og fokalisering.....	61
5.1.2.	Hendelsesforløp.....	62
5.1.3.	Narrativ tid	65
5.1.4.	Karakterisering	66
5.2.	Karakterenes relasjoner til bier og andre insekter	69
5.2.1.	William.....	69
5.2.2.	George	71
5.2.3.	Tao.....	74
5.3.	Karakterenes holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige	77
6.	Drøfting og sammenligning	84
6.1.	Holdninger i <i>Zweet</i> som helhet, og forbindelsen til karakterenes holdninger	84
6.2.	Holdninger i <i>Bienes historie</i> som helhet, og forbindelsen til karakterenes holdninger.	86
6.3.	Sammenligning av holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke- menneskelige som kommer til uttrykk i de to romanene.....	88
7.	Avsluttende betraktninger og refleksjoner.....	91
8.	Litteraturliste.....	95

Der i nattemørket fanst eit hemmeleg liv.

Ei yrande, ukjend verd.

Individ med ulike vengemønster.

Med korte eller lange antenner.

Nokre med hårete kroppar, nokre med harde skal.

Nokre med skinnande fargeblandingar, metalliske.

Andre gråbrune, anonyme som støv.

Ufatteleg mange detaljar rett framfor meg. Uteljelege.

Surrande. Levande. Søkande.

(Kaldhol, 2015, s. 144)

1. Innledning¹

1.1. Bakgrunn for oppgave

Som følge av menneskelig aktivitet, er klimaet på jorden i drastisk endring, og artsmangfoldet er truet. Ifølge FNs naturpanel har naturmangfoldet på jorden aldri vært utsatt for en så stor trussel som det er i dag, og de anslår at så mye som én million arter står i fare for å bli utryddet i løpet av dette århundret som følge av menneskelige handlinger (FN-sambandet, 2022). Insekter er blant de utrydningstruede artene, og i en rapport fra 2019, finner Francisco Sánchez-Bayo og Kris A. G. Wyckhuys at 40% av verdens insektarter står i fare for å utrykkes i løpet av de neste tiårene (2019, s. 8). Omfattende jordbruk, klimaendringer og bruk av plantevernmidler trekkes frem som noen av de viktigste årsakene til utrydningstrusselen mot insektene (Sánchez-Bayo & Wyckhuys, 2019, s. 8).

Ifølge Mads Claudi legger menneskenes «kulturelt skapte forståelse av seg selv og sin egen posisjon [...] rammene for dets forhold til naturen [...]» (2013, s. 247). Forestillingen om at menneskene er atskilt fra naturen, og at de befinner seg i en hierarkisk høyere posisjon i forhold til de andre artene på jorden, er dominerende i det moderne, vestlige samfunnet (Claudi, 2013, s. 247). Med bakgrunn i denne forestillingen legitimeres det at menneskenes behov prioriteres framfor hensynet til de ikke-menneskelige artene på jorden. Det at denne holdningen til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige er så utbredt, brukes, ifølge Claudi, som «grunnstein i mange forklaringsmodeller som forsøker å gi svar på hvorfor menneskene behandler naturen slik de gjør i dag» (2013 s. 247), og er trolig en av årsakene til klimaendringene og miljøødeleggelsene som vi nå ser i verden (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 133). For å gjøre noe med den pågående klimatiske og økologiske krisen, må menneskene forandre måten de forholder seg til den ikke-menneskelige verden på (Marland, 2013, s. 846). Dette kan for eksempel gjøres ved å stille spørsmål ved menneskets privilegerte posisjon i naturen, og utfordre den dominerende holdningen som tilsier at menneskene er overordnet og adskilt fra de andre artene på jorden.

---

¹ Dette kapitlet (kapittel 1) inkluderer tekst fra prosjektbeskrivelsen til masteroppgaven, som var eksamenssvar i MGUNO503.

Ifølge Marianne Røskeland kan opplevelser av ulike kulturuttrykk, som for eksempel lesing av skjønnlitteratur, bidra til å forme vårt forhold til naturen (2018, s. 39). Dermed kan holdningene som formidles i litteraturen være med på å påvirke hvordan leseren forstår sitt forhold til naturen, og hvordan «vi forvalter vår evne til å forandre naturen og miljøet» (Claudi, 2013, s. 241). Basert på antagelsen om at litteratur bidrar til å forme menneskenes forhold til naturen, og til de andre artene i det økologiske samspillet på jorden, vil det være interessant å undersøke hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i et utvalg skjønnlitterære verk. Er det slik at holdningene som kommer til uttrykk i den utvalgte litteraturen er i tråd med forestillingen om at menneskene er overordnet, og atskilt fra, resten av naturen, eller utfordres disse perspektivene i verkene? Avhengig av hvilke holdninger som uttrykkes, vil det nemlig kunne få ulike konsekvenser for leserens forståelse av menneskenes forhold til det ikke-menneskelige, og for vår behandling av naturen.

Litterær analyse er litteraturforskningens viktigste metode (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 45), og er også en sentral arbeidsmåte i forbindelse med arbeid med skjønnlitterære tekster i grunnskolen. Opplæringen i norskfaget har blant annet som mål at elevene, etter tiende trinn, skal kunne utforske, reflektere over, sammenligne og tolke skjønnlitterære tekster (Kunnskapsdepartementet, 2019a, s. 9). For grunnskolelærere som skal undervise i norskfaget, er kunnskap om litterær analyse, samt analytisk og litterær kompetanse, sentralt for å kunne tilrettelegge for at elever på de høyeste trinnene i grunnskolen når disse målene med opplæringen. Litterær analyse er også en velegnet metode for å undersøke hvilke holdninger til natur, og til menneskenes forhold til de andre artene på jorden, som uttrykkes i litteraturen vi leser. Å ha en slik inngang til litterær analyse, er særlig relevant i forbindelse med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i LK20. I norskfaget handler arbeid med dette tverrfaglige temaet blant annet om at elevene skal «utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt», og kritisk lesing og deltagelse i dialog er blant arbeidsmåtene som skal benyttes for at elevene får utviklet denne kunnskapen (Kunnskapsdepartementet, 2019b, s. 4). En inngang til kritisk lesing i klasserommet er å benytte kritisk teori, som for eksempel økokritikk og posthumanisme, som analytisk verktøy i møte med skjønnlitteratur. Å ha kompetanse i å gjennomføre litterære analyser som benytter innsikter fra slike teoretiske felt, er relevant for norsklærere som skal arbeide med det

tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i undervisningen. Denne kompetansen danner et teoretisk og metodisk grunnlag for utformingen og gjennomføringen av en litteraturundervisning som tilrettelegger for at elevene på ungdomsskolen får utforsket og reflektert over skjønnlitterære teksters fremstillinger av natur, og over menneskers holdninger og relasjoner til det ikke-menneskelige. Med bakgrunn i disse refleksjonene, vil jeg, i dette masterprosjektet, undersøke hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som uttrykkes gjennom karakterene i to utvalgte romaner.

Da jeg skulle velge tema for denne oppgaven, var jeg særlig interessert i å undersøke forholdet mennesker har til insekter. Som nevnt innledningsvis, står mange insektarter i fare for å bli utryddet, og de siste årene har utrydningstrusselen mot jordens insekter fått mye oppmerksomhet i media. Fokuset synes særlig å være rettet mot trusselen mot biene og de andre pollinerende insektene. I den senere tid har bier, og utrydningstrusselen mot biene, også vært tema i enkelte skjønnlitterære verk. Siden insekter generelt, og bier spesielt, er aktuelle både i litteraturen og i samfunnet for øvrig, syntes jeg at det virket interessant å se nærmere på forholdet mennesker har til bier og andre insekter. I dette prosjektet vil jeg derfor undersøke hva slags relasjoner karakterene i et utvalg skjønnlitterære verk som tematiserer bier og andre insekter, har til disse artene. Analysen av karakterenes relasjoner til bier og andre insekter vil, sammen med analysen av karakterfremstillingene i romanene og andre relevante aspekter ved bøkens narrative form, danne grunnlaget for undersøkelsen av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i verkene. Materialet mitt vil bestå av to romaner, nemlig Marit Kaldhols *Zweet* (2015), og Maja Lundes *Bienes historie* (2015).

1.2. Valg av materiale

Denne oppgavens materiale består av to skjønnlitterære bøker som kan karakteriseres som ungdomslitteratur. Jeg tar utgangspunkt i en vid forståelse av begrepet ungdomslitteratur, hvor ungdomslitteratur omfatter all litteratur som «*handler om ungdom, passer for ungdom eller blir lesen av ungdom*» (Slettan, 2014, s. 10, kursiv i originalen). Valget av primærtekster har derfor falt på to romaner som, ifølge Svein Slettans vide definisjon, kan karakteriseres som

ungdomslitteratur. For å kunne gjennomføre en litterær analyse som undersøker hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom romankarakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter, ble et avgjørende kriterium for valg av primærttekster at bøkene tematiserer bier og insekter, og at det finnes en relasjon mellom de litterære karakterene og bier og andre insekter. Jeg har vurdert det som hensiktsmessig å begrense forskningsmaterialet mitt til to romaner, slik at materialet ikke er for omfattende med tanke på masterprosjektets omfang. Det å analysere mer enn én bok gjør det samtidig mulig å sammenligne holdningene som kommer til uttrykk i de to romanene.

1.2.1. *Zweet* (2015) av Marit Kaldhol

Den første boken jeg analyserer i dette prosjektet, er Marit Kaldhols ungdomsroman *Zweet* fra 2015. Marit Kaldhol (f. 1955) er en norsk forfatter, som, siden debuten med diktsamlingen *Lattermilde laken* i 1983, har gitt ut en rekke kritikerroste bøker for barn, ungdom og voksne (Samlaget, u.å.). Blant disse kan den internasjonalt prisbelønte bildeboken *Farvel, Rune* (1986), novellesamlingen *Kino* (2006) og romanen *Søkeord: ayotzintli* (2010) nevnes. De to sistnevnte verkene ble begge tildelt Kulturdepartementets pris for barne- og ungdomslitteratur (Grønstøl & Allkunne, 2022). Kaldhol er utdannet lærer, og hennes bøker for barn og ungdom inneholder ofte poetiske og sterke fortellinger som er lett tilgjengelige, samtidig som de åpner opp for undring og refleksjon. Denne beskrivelsen er betegnende også for ungdomsromanen *Zweet*. *Zweet* ble utgitt i 2015, og handler om de tre ungdomsskoleelevene Lill Miriam, Susan og Ruben, som på hver sin måte opplever en dramatisk situasjon, når skolen de går på evakueres på grunn av en gasslekkasje. Karakteren Lill Miriam er den samme som det skrives om i Marit Kaldhols novelle «Alle vi» fra 1993, og i *Zweet* finner man flere intertekstuelle referanser til novellen. I novellen fortelles det om en jentegjeng som holder tenåringsjenta Lill Miriam under vann til hun nesten drukner, og denne hendelsen fortelles det også om i *Zweet*. Kaldhol ble tildelt Nynorsk barnelitteraturpris for romanen i 2015 (Bjerknes, 2016). I juryens begrunnelse for tildelingen står det blant annet at «alvoret i boka er gripande samstundes som ei undring og glede over livet og verda ligg i botn av boka», og ifølge dem utfordrer boken leseren og synliggjør en brutal sannhet, samtidig som den stimulerer til refleksjon og ettertanke (Bjerknes, 2016).

Ungdomsromanen *Zweet* hører til den typen ungdomslitteratur som Magnus Thunes Jensen betegner som kompleks. Ifølge Jensen utfordrer komplekse ungdomsromaner leseren når det gjelder både form og innhold, og inneholder sjangerekspérimentering og sjangerblanding (2014, s. 85). *Zweet* er kompleks på flere områder. Kompleksiteten i romanens komposisjon dreier seg om en veksling mellom en kronologisk fremstilling, og brudd på denne. De tre første delene av romanen presenteres i kronologisk rekkefølge, mens bokens fjerde, og siste, del markerer et brudd på kronologien. I tillegg settes to ulike tidsplan sammen, ved at romanens hovedhandling foregår i nåtid, samtidig som de ulike karakterene forteller om tidligere hendelser. Fortellingen om disse hendelsene fungerer som en ramme for å forstå hovedhandlingen og de ulike karakterene. Fortellemåten i romanen er også kompleks, ved at det veksles mellom tre ulike fortellerstemmer, og ved at det finnes flere tomrom i teksten, hvor informasjon holdes tilbake og hvor ting er uavklart og åpent (Jensen, 2014, s. 91). Romanen innehar også en språklig kompleksitet, ved at det benyttes flere poetiske, underliggjørende grep, som for eksempel similer og metaforer. I tillegg har fremstillingen av karakterer og omgivelser flere lag. Samtidig som både karakterene og handlingen kan representere realistiske størrelser, og boken leses på et konkret plan, kan nemlig både karakterene og handlingen i boken også forstås allegorisk.

Zweet oppfyller kriteriene som er satt for denne oppgavens valg av materiale. Boken både handler om, blir lest av og passer for ungdom, og faller dermed inn under Slettans definisjon av ungdomslitteratur. Bier og andre insekter har en sentral plass i romanen, og de tre karakterene som romanens fortellerstemme delegeres mellom har, i varierende grad, og på ulike måter, en relasjon til bier og andre insekter. Det er særlig Lill Miriam, som er den karakteren som har fortellerstemmen i størstedelen av boken, som har en nær relasjon til bier og andre insekter. Romanen er dermed egnet for en undersøkelse av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i boken, og deres relasjoner til bier og andre insekter.

1.2.2. *Bienes historie* (2015) av Maja Lunde

Den andre boken jeg vil analysere i dette masterprosjektet, er Maja Lundes roman *Bienes historie*, som, i likhet med *Zweet*, ble utgitt i 2015. Maja Lunde (f. 1975) er en norsk forfatter og manusforfatter som debuterte med barnebøkene *Barnas supershow* og *Over grensen* i 2012, og som siden har skrevet flere bøker for barn, ungdom og voksne. *Bienes historie* ble utgitt i 2015. Boken handler om tre mennesker, Tao, William og George, som lever i ulike deler av verden, og som befinner seg på tre ulike historiske tidspunkt. Tao bor i Kina i 2098, William i England i 1852, og George lever i USA i år 2007. Historiene til de tre karakterene veves inn i hverandre, og bier, og deres betydning for livet på jorden, er en sentral del av bokens tematikk (Vik, 2022). Boken har fått stor suksess internasjonalt, og Lunde har mottatt Bokhandlerprisen 2015 og Fabelprisen 2016 for romanen (Haaland, 2021). *Bienes historie* er den første boken i Lundes såkalte «klimakvartett», som, sammen med romanene *Blå* (2017), *Przewalskis hest* (2019) og *Drømmen om et tre* (2022), utgjør en bokserie som tematiserer verdien av natur og trusselen mot jordens naturmangfold, og som reiser spørsmål knyttet til menneskets plass som art på jorden (Vik, 2022).

Bienes historie kan karakteriseres som en roman som tilhører sjangeren klimafiksjon. Begrepet klimafiksjon er en norsk oversettelse av det engelske begrepet «climate-fiction», og spiller på den velkjente sjangeren «science-fiction». Axel Goodbody og Adeline Johns-Putra definerer klimafiksjon som kulturuttrykk som «engages with anthropogenic climate change, [...] combining fictional plots with meteorological facts, speculation on the future and reflection on the human-nature relationship» (2019, s. 2). *Bienes historie* innehar alle disse kjennetegnene på klimafiksjon. Sissel Furuseth karakteriserer *Bienes historie* som en realismehybrid, som er en av undersjangerne som Caren Irr deler klimafiksjonsjangeren inn i (Furuseth, 2021, s. 90). Realismehybrider er «hovedsakelig realistiske skildringer med innslag av spekulativ fiksjon», og Furuseth hevder at *Bienes historie* tilhører denne undersjangeren fordi boken kombinerer «en realistisk prosastil med en apokalyptisk sensibilitet for framtidens miljøutfordringer» (2021, s. 90).

Bienes Historie er en roman skrevet for en voksen målgruppe, men er likevel en bok som passer for, og kan leses av, ungdom. Dermed faller også denne boken inn under Slettans definisjon av ungdomslitteratur. Bier, og til dels også andre pollinerende insekter, har en sentral plass i romanen, og de tre karakterene som romanens fortellerstemme delegeres mellom har alle en relasjon til bier. Dermed møter boken kriteriene som er satt for denne oppgavens materiale, og egner seg, i likhet med *Zweet*, for en undersøkelse av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom romankarakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter.

1.3. Tidligere forskning

1.3.1. Tidligere forskning på primærlitteraturen

Når det gjelder tidligere forskning som har blitt gjort på Marit Kaldhols ungdomsroman *Zweet*, har jeg ikke lyktes i å finne mange artikler som analyserer romanen. Den eneste artikkelen jeg har funnet, er Marit Lovise Brekkes økokritiske og posthumanistiske analyse av romanen i *Norsk litterær årbok* fra 2022. I likhet med meg, benytter Brekke seg av økokritiske og posthumanistiske perspektiver i sin analyse, men hun har en annen metodisk tilnærming enn den som brukes i denne oppgaven. Brekke gjør en skalert analyse av romanen, hvor teksten deles inn i tre tekstnivå, og hvor det ses på tematiske sammenhenger mellom de ulike tekstnivåene (2022, s. 305). Gjennom den skalerte analysen skaper hun sammenheng mellom «det nære og private, det sosiokulturelle og institusjonelle og det statlege og globale», og peker på at et gjennomgående tema som repeteres på alle de tre tekstnivåene, er at jorden fremstilles fra både et offer- og et ressursperspektiv (Brekke, 2022, s. 306). Brekkes tilnærming til den økokritiske og posthumanistiske analysen av *Zweet* er dermed annerledes enn min metodiske inngang, noe som vil tydeliggjøres i metodedelen i kapittel 3. I Brekkes analyse pekes det på noen av de samme tingene som jeg trekker frem i min analyse av romanen, samtidig som våre analyser også skiller seg fra hverandre på flere områder, og vektlegger ulike aspekter ved fortellingen. I denne oppgaven vil jeg, i motsetning til Brekke, også benytte meg av perspektiver fra narrativ teori, samt innsikter fra dypøkologi og dyrestudier. Min undersøkelse av romanen vil i tillegg være mer omfattende enn Brekkes analyse, og holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som

kommer til uttrykk i romanen vil sammenlignes med holdningene som kommer til uttrykk i *Bienes historie*.

Bienes historie har fått internasjonal suksess, og det har blitt publisert flere artikler som undersøker denne romanen. I sin artikkel i *Norsk litterær årbok* fra 2019, benytter Reinhard Hennig perspektiver fra den teoretiske retningen økofeminisme til å undersøke kjønn og kjønnsroller i romanen. Han finner at den økologiske katastrofen i fortellingen kan knyttes til patriarkatets utnyttelse av både kvinner og naturen (Hennig, 2019, s. 5), samt at den «patriarkalske utnyttelses- og kontrolldriften ser [...] ut til å stå i kontrast til kvinnelig tenkning og oppførsel» (Hennig, 2019, s. 6). Hennig hevder at romanen antyder et essensialistisk økofeministisk perspektiv på kjønn, men at den ikke bidrar til en «biologisk-deterministisk tenkning om menneskenes handlingsmuligheter i antropocen» (2019, s. 12). I Furuseths artikkel fra 2021, utforskes det hvordan ulike forståelser av bærekraft spiller sammen med foreldre-barn motivet i *Bienes historie* (2015), *Blå* (2017) og *Przewalskis hest* (2019) (2021, s. 85). Furuseth finner blant annet at romanene «iscenesetter en rekke konfliktfylte dialoger som illustrerer dilemmaene og kompleksiteten i FNs bærekraftsagenda» (2021, s. 85). Ylva Frøjd (2021) analyserer *Bienes historie* i lys av økokritiske perspektiver, med vekt på sårbarhet. Hun peker på hvordan romanen tematiserer sårbarhet som «et menneskelig grunnvilkår», og «menneskets sårbarhet som konsekvens av den sårbare naturen» (Frøjd, 2021, s. 226). I sin artikkel fra 2022, undersøker Ida M. Olsen dramatiseringen av artskonservering i *Bienes historie* og *Przewalskis hest*, og finner blant annet at bøkene omfavner et syn hvor menneskenes kunnskap, og forvaltning og kontroll over naturen, danner grunnlaget for avvergelsen av økologisk kollaps (2022, s. 157). I tillegg til den nevnte forskningen, har det blitt skrevet enkelte masteroppgaver om *Bienes historie*. I sin masteroppgave fra 2019, har Mariell Johnsen, som Hennig i sin artikkel, fokus på kjønn og kjønnsroller i boken, og bygger på perspektiver fra økofeministisk teori. Kamilla Kongshaug Westerheim gjør, i sin masteroppgave fra 2021, en økokritisk analyse av romanens fremstilling av klimaproblemet.

Min undersøkelse av *Bienes historie* vil bygge på teoretiske perspektiver fra økokritikk, posthumanisme og narrativ teori, i tillegg til at den aktiverer innsikter fra dypøkologi og

dyrestudier. I denne oppgaven vil det dermed benyttes perspektiver fra flere ulike teoretiske felt enn i de nevnte artiklene og oppgavene. Denne oppgavens teoretiske rammeverk skiller dermed dette prosjektet fra tidligere forskning på romanen, i tillegg til at jeg har en annen problemstilling, og dermed også en annen innfallsvinkel til analysen. Mitt prosjekt skiller seg også fra den andre forskningen som har blitt gjort, ved at jeg vil sammenligne holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i romanen med holdningene som uttrykkes i ungdomsromanen *Zweet*.

1.3.2. Tidligere forskning på insekter i skjønnlitteratur

Når det gjelder andre analyser som har blitt gjort av insekter i skjønnlitteratur, kan Nina Gogas bok *Gå til Mauren – Om maur og danning i barnelitteraturen* fra 2013 nevnes. I boken tar Goga for seg et utvalg barnelitterære tekster hvor maur opptrer, og undersøker hvorvidt tekstene eksemplifiserer eller problematiserer ulike forestillinger om maur, og «på hvilke måter de ulike maurtypene åpner for å drøfte danningens dialektikk og paradoks» (2013, s. 12). I tillegg til Gogas bok, vil jeg trekke frem Maria Pujol-Valls kapittel om representasjoner av maur i moderne katalansk barnepoesi i boken *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures: Nordic Dialogues* fra 2018. I kapittelet gjør Pujol-Valls en økokritisk analyse av et utvalg dikt med utgangspunkt NatCul-matrisen, og hun benytter perspektiver fra posthumanistisk og økokritisk teori for å undersøke matrisens aspekter (2018, s. 191-192). Pujol-Valls gjør, slik jeg også gjør i dette masterprosjektet, en økokritisk og posthumanistisk undersøkelse av skjønnlitterære tekster, med fokus på insekter. I mitt prosjekt baserer jeg, i motsetning til Pujol-Valls, også undersøkelsen på narrativ teori, og relevante teoretiske perspektiver fra dypøkologi og dyrestudier, samt benytter en annen metodisk tilnærming. I tillegg er primærlitteraturen som undersøkes i dette prosjektet en annen. Jeg håper dermed at mitt prosjekt kan fungere som et bidrag til litteraturforskningen innenfor de nevnte feltene, og innenfor forskning på ungdomslitteratur.

1.4. Problemstilling og forskningsspørsmål

I dette prosjektet vil jeg, gjennom nærlesing og litterær analyse, undersøke hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i de to utvalgte romanene, og deres relasjoner til bier og andre insekter.

Problemstillingen min er som følger:

Hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige kommer til uttrykk gjennom karakterene i Zweet (2015) og Bienes Historie (2015), og deres relasjoner til bier og andre insekter?

I begge romanene er det tre ulike litterære karakterer som er forteller- og fokaliseringsinstans, og det er disse karakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter, som vil være gjenstand for analyse, og som jeg vil betegne som hovedkarakterene i bøkene. For å besvare problemstillingen min har jeg formulert tre forskningsspørsmål:

1. *Hva kjennetegner den narrative formen, og karakterfremstillingen, i de to bøkene?*

Siden materialet i denne oppgaven er to skjønnlitterære ungdomsbøker, og siden det er hovedkarakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter, som vil være utgangspunkt for undersøkelsen av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk, vil det være relevant å undersøke hva som kjennetegner den narrative formen, og karakterfremstillingen, i romanene.

2. *Hva slags relasjoner har hovedkarakterene i de to romanene til bier og andre insekter?*

For å finne ut hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom romankarakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter, vil jeg først kartlegge og analysere hovedkarakterenes relasjoner til bier og andre insekter.

3. *Hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige kommer til uttrykk gjennom hovedkarakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter?*

Med bakgrunn i analysene av romanenes narrative form og karakterfremstilling, og av karakterenes relasjoner til bier og andre insekter, vil jeg undersøke hvilke holdninger

til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i romanene.

1.5. Teoretiske og metodiske perspektiv, og oppbygning av oppgaven

Materialet som vil analyseres i denne oppgaven er to skjønnlitterære bøker, og det er hovedkarakterene i romanene, og deres relasjoner til bier og andre insekter, som vil danne grunnlaget for undersøkelsen av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i romanene. Problemstillingen min fokuserer dermed blant annet på litterære karakterer og karakterfremstilling, og det vil derfor være relevant å anvende perspektiver og begreper fra narrativ teori (se delkapittel 2.1.) i analysen av de to romanene. Også andre aspekter ved romanenes narrative form vil være relevante i undersøkelsen av denne oppgavens problemstilling. Den delen av analysen hvor disse aspektene vil undersøkes, bygger også på begreper og perspektiver fra narrativ teori. Det er særlig undersøkelsen av det første forskningsspørsmålet som vil bygge på begreper og perspektiver fra narrativ teori, men disse vil også være relevante i den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 2, hvor jeg vil analysere hva slags relasjoner hovedkarakterene i de to romanene har til bier og andre insekter. For å belyse karakterens relasjoner til bier og andre insekter, er det relevant å innhente analytiske begreper og perspektiver fra det økokritiske feltet, og disse vil jeg redegjøre for i delkapittel 2.2. I forskningsspørsmål 3 spør jeg om hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom hovedkarakterene i de to bøkene, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Også her vil perspektiver fra økokritikken være relevante, i tillegg til begreper og perspektiver fra det teoretiske feltet posthumanisme (se delkapittel 2.3), som undersøker selve begrepet menneske, og teoretiserer omkring forholdet mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige. Innsikter fra dypøkologi og dyrestudier vil også være relevante når jeg skal analysere og drøfte disse holdningene. Oppgavens teoretiske rammeverk, som altså består av de teoretiske feltene som ble nevnt over, vil redegjøres for i kapittel 2. På grunn av oppgavens omfang, og siden mitt teoretiske rammeverk består av mange ulike teoretiske felt, vil ikke redegjørelsen av de store og mangfoldige teoretiske feltene økokritikk og posthumanisme være uttømmende, og jeg vil ikke ha plass til å utdype de ulike perspektivene i særlig grad. Jeg vil i stedet konsentrere den

teoretiske redegjørelsen omkring de begrepene og perspektivene som er relevante for min oppgave, og som vil benyttes i analysen av *Zweet* og *Bienes historie*.

Min hovedmetode er altså litterær analyse, basert på nærlesing. De to analysene vil ha tre faser, som er knyttet til hvert av de tre forskningsspørsmålene. Jeg redegjør nærmere for metoden i kapittel 3. I kapittel 4 vil jeg presentere analysen av *Zweet*, mens analysen av *Bienes historie* vil presenteres i kapittel 5. Analysene av de to romanene vil ha samme struktur, og denne vil altså følge de tre forskningsspørsmålene. I kapittel 6 vil jeg drøfte hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i de to romanene som helhet, og se på forbindelsen mellom disse holdningene og holdningene som karakterene i romanene gir uttrykk for. I dette kapittelet vil jeg også sammenligne holdningene som kommer til uttrykk i de to romanene. Til slutt vil jeg, i kapittel 7, presentere noen avsluttende betraktninger og refleksjoner.

2. Teorigrunnlag

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for denne oppgavens teoretiske rammeverk. Jeg vil begynne med å gjøre rede for begreper fra narrativ teori som vil være relevante i den litterære analysen i denne oppgaven, for deretter å ta for meg det teoretiske feltet økokritikk. Til slutt i dette kapittelet vil jeg redegjøre for den teoretiske retningen posthumanisme. Enkelte innsikter og begreper fra dypøkologi og dyrestudier vil bli viktige i analysen av bøkene, og perspektiver fra disse feltene vil også trekkes inn i redegjørelsen av økokritikk og posthumanisme.

2.1. Narrativ teori

I den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 1 og 2, undersøker jeg hva som kjennetegner den narrative formen og karakterfremstillingen i *Zweet* og *Bienes historie*, og hva slags relasjoner karakterene har til bier og andre insekter. Analysen vil blant annet bygge på perspektiver og begreper fra narrativ teori, og i dette delkapittelet vil jeg derfor redegjøre for de narratologiske begrepene og perspektivene som er relevante for analysen av de to romanene.

2.1.1. Fortellerinstans og synsvinkel

Enhver fortelling har minst én forteller, som er betegnelsen for den instansen som fører ordet i fortellingen (Andersen, 2012, s. 48). Fortellerinstansen er nært knyttet til en annen instans, nemlig tilhøreren, og denne instansen er den som, enten eksplisitt eller implisitt, er adressert av fortelleren. Fortelleren er en integrert del av fiksjonsteksten, og fungerer som et narrativt instrument som tekstens forfatter bruker til å presentere og utvikle teksten (Lothe, 2003, s. 33). Man skiller normalt mellom to hovedtyper av fortellere, nemlig tredjepersonsfortellere og førstepersonsfortellere (Lothe, 2003, s. 34). Tredjepersonsfortellere befinner seg utenfor handlingen i teksten, og har hovedsakelig en formidlingsfunksjon (Lothe, 2003, s. 35). Tredjepersonsfortellerens perspektiver og stemme farger teksten, og distansen til tekstens karakterer, og innsynet i deres tanker og følelser, varierer (Andersen, 2012, s. 48). Førstepersonsfortellere er derimot aktive deltagere i tekstens handling, og kombinerer dermed

funksjonene som forteller og litterær karakter (Lothe, 2003, s. 39). Det er denne fortellerinstansen man finner i såkalte «jeg-fortellinger», altså fortellinger med intern forteller og intern fokaliseringsinstans (Andersen, 2012, s. 52). Det at fortelleren er intern, innebærer at fortelleren er en av karakterene i fortellingen, og at det skrives i jeg-form (Andersen, 2012, s. 48). Ved intern fokalisering, også kalt synsvinkel, ser og sanser leseren gjennom en person som er deltagende i fortellingen (Andersen, 2012, s. 49). Å undersøke hva som kjennetegner forteller- og fokaliseringsinstansen i *Zweet* og *Bienes historie* vil være relevant for å finne ut hva som kjennetegner romanenes narrative form. Disse begrepene vil derfor være sentrale i den delen av analysen hvor dette skal undersøkes.

Begge de to romanene jeg analyserer i denne oppgaven, *Zweet* og *Bienes historie*, er «jeg-fortellinger», og i begge romanene veksles det mellom at tre ulike litterære karakterer er fortellere. Fortellerstemmen delegeres horisontalt mellom de tre hovedkarakterene i bøkene, og fortellerne er dermed sideordnet i forhold til hverandre (Gaasland, 1999, s. 26). I *Bienes historie* har hver av de tre hovedkarakterene fortellerstemmen i omtrent like store deler av romanen, mens fortellerstemmen i *Zweet* tilhører Lill Miriam i størstedelen av boken. Det at fortellerstemmen delegeres mellom de ulike romankarakterene, gjør at leseren får mulighet til å se og sanse gjennom tre ulike personer, og gis innsyn i disse karakterenes tanker og følelser. Ved å undersøke måten karakterene, gjennom teksten, uttrykker sine tanker og følelser overfor bier og andre insekter, vil det dermed være mulig å si noe om de litterære karakterenes relasjoner til disse. De litterære karakterenes handlinger overfor, og ytringer om, bier og andre insekter, og andre karakterers beskrivelser av karakterene, vil også gi informasjon til leseren som kan si noe om deres relasjoner til bier og andre insekter. I tillegg vil relasjonene kunne identifiseres med bakgrunn i andre implisitte beskrivelser, hvor leseren selv må trekke sine egne slutninger (Nikolajeva, 1998, s. 55).

2.1.2. Narrativ tid

Tidsrelasjonen mellom narrasjonen og historiehendelsene kan variere, og Jakob Lothe skiller mellom fire hovedvarianter. Ved etterstilt narrasjon fortelles det om historiehendelsene etter at de forestilles å ha hendt, mens det motsatte er tilfellet ved foregripende narrasjon, hvor

historiehendelsene fortelles om før de har skjedd (Lothe, 2003, s. 85). Begrepet samtidig narrasjon brukes om tilfeller hvor historiehendelsene fortelles om tilnærmet samtidig som de forestilles å skje, mens fortellehandlingene ved innskutt narrasjon veksler med handlingene det blir fortalt om (Lothe, 2003, s. 86).

Historiehendelsene i en fortelling kan gjengis i ulike rekkefølger i forhold til den narrative presentasjonen av disse hendelsene (Lothe, 2003, s. 87). Når hendelsene i historien fortelles om i samme rekkefølge som de forestilles å ha funnet sted på historienivået, kalles dette for kronologisk fortelleteknikk (Andersen, 2012, s. 32), mens avvik fra den kronologiske rekkefølgen kalles for anakroni (Lothe, 2003, s. 87). Den anakroniske fortelleteknikken deles inn i to hovedvarianter, nemlig prolepser og analepser. Ved bruk av analepser fortelles det om historiehendelser som har skjedd forut for hendelsene i hovedfortellingen. I analepsene griper altså narrasjonen tilbake til et tidligere punkt i fortellingen (Lothe, 2003, s. 87), mens man har å gjøre med en prolepse dersom narrasjonen griper inn i framtiden til hovedfortellingen (Lothe, 2003, s. 90).

Tidsutstrekningen, eller varigheten, til hendelsene i en narrativ tekst kan også variere. Denne variasjonen dreier seg om vekslinger i forholdet mellom den narrative tekstens to tidsdimensjoner, nemlig mellom hendelsene i historien som det fortelles om, og hendelsene i fortellingen hvor historien blir fortalt (Andersen, 2012, s. 30). Når fortelletiden og historietiden har samme varighet, kalles dette for scene, mens begrepene referat og forlengelse brukes om tilfeller hvor fortelletiden er henholdsvis kortere eller lengre enn historietiden (Andersen, 2012, s. 30). Begrepet ellipse betegner tilfeller hvor hendelser utelates og en del av historietiden ikke fortelles om, mens hendelsesforløpet i såkalte deskriptive pauser står helt stille, mens fortellingen fortsetter (Lothe, 2003, s. 92; Andersen, 2012, s. 30).

Hva som kjennetegner den narrative tiden i *Zweet* og *Bienes historie* vil være relevant for undersøkelsen av hva som kjennetegner den narrative formen i de to romanene. Begrepene

som har blitt presentert over vil derfor være sentrale i den delen av analysen hvor dette skal undersøkes. De litterære karakterene i *Zweet* og *Bienes historie* er viktige både i bøkene og for min problemstilling, og å undersøke fremstillingene av karakterene er sentralt i min analyse av romanene. I det kommende delkapittelet vil jeg derfor gå nærmere inn på narrativ teori om litterære karakterer og karakterisering.

2.1.3. Litterære karakterer og karakterisering

Anniken Greve definerer litterære karakterer som «en person eller et menneske som opptrer i teksten», og presiserer at det ikke bare er mennesker som omfattes av karakterbegrepet, men også dyr og menneskelignende ting (2008, s. 139). Litterære karakterer ligner, i større eller mindre grad, på virkelige mennesker, men er kunstig skapt (Gaasland, 1999, s. 96). Til tross for at litterære karakterer kan være inspirert av, eller kan vise til, personer i den virkelige verden, er de altså fiktive, og er en del av en språklig konstruert fiksjon (Lothe, 2003, s. 115). Litterære karakterer kan være enten flate eller runde. Flate, eller endimensjonale, karakterer har gjerne få egenskaper og funksjoner i fortellingen, og har ingen nevneverdig utvikling i løpet av fortellingen, eller et rikt indre liv som leseren får tilgang til (Gaasland, 1999, s. 106-107). Runde, eller flerdimensjonale, karakterer er derimot mer virkelighetsnære og livaktige, og har komplekse egenskaper og motstridende karaktertrekk. Flerdimensjonale karakterer har ofte flere funksjoner i fortellingen, og er dynamiske, noe som innebærer at de endrer seg over tid, gjerne på uforutsigbare måter (Gaasland, 1999, s. 106-107).

Ifølge Maria Nikolajeva brukes den informasjonen leseren får om de litterære karakterene gjennom teksten til å konstruere et bilde av dem (1998, s. 55). Leseren konstruerer dette bildet ved å skille ut relevant informasjon, trekke slutninger om karakteren med utgangspunkt i karakterens oppførsel, og sette sammen deler av informasjon for å fylle tomrommene som forfatteren etterlater seg i teksten (1998, s. 55). Karakterene blir, med andre ord, etablerte som personer i teksten gjennom karakterisering, altså gjennom narrative personindikasjoner i diskursen (Lothe, 2003, s. 121). Gjennom karakteriseringen blir personene i fortellingen introdusert, utformet og utviklet. Det skilles mellom to hovedtyper av karakterisering. Den første typen, direkte definisjon, innebærer at en karakter blir karakterisert på en direkte,

oppsummerende måte (Lothe, 2003, s. 121). Den andre typen karakterisering, indirekte presentasjon, viser, dramatiserer eller eksemplifiserer gitte persontrekk i stedet for å nevne dem eksplisitt, og finnes i flere varianter (Lothe, 2003, s. 122). Den indirekte karakteriseringen kan skje gjennom enkelthandlinger og repeterende handlinger, gjennom det en karakter sier eller tenker, gjennom presentasjon og tolkning av ytre kjennetegn, eller ved at ytre omgivelser er med på å presentere karakteren (Lothe, 2003, s. 122-124). Som regel kombineres disse karakteriserende elementene i den narrative diskursen (Lothe, 2003, s. 125).

Ifølge Rolf Gaasland finnes det normalt to kilder til informasjon om litterære karakterer, nemlig tekstens forteller, og karakterene i teksten (1999, s. 96-97). Informasjonen som leseren får om en litterær karakter kommer altså til uttrykk både gjennom fortelleren, gjennom den litterære karakteren selv, og gjennom de andre karakterene i teksten. De litterære karakterene presenteres altså for leseren gjennom tekstens beskrivelser av hvordan de oppfører seg, hva de sier og tenker, og gjennom kommentarer fra de andre karakterene i boken eller fortelleren i teksten (Nikolajeva, 1998, s. 55).

I min analyse av hva som kjennetegner karakterfremstillingen i *Zweet* og *Bienes historie*, vil jeg undersøke hvordan karakterene i romanene karakteriseres, og hvilke definerende persontrekk og kjennetegn som kommer til uttrykk gjennom karakteriseringen, særlig når det gjelder deres relasjoner til bier og andre insekter.

2.2. Økokritikk

I den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 3, vil jeg undersøke hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Denne undersøkelsen vil blant annet bygge på perspektiver og begreper fra det teoretiske feltet økokritikk, og i det følgende vil jeg derfor redegjøre for denne teoretiske retningen. Jeg vil begynne delkapittelet med å gjøre rede for hva økokritikk er, for deretter å greie ut om begrepet dualisme, og hva et dualistisk verdenssyn innebærer. Til slutt vil jeg redegjøre for

begrepene antroposentrisme og økosentrisme, og som inngang til denne redegjørelsen vil jeg vise til den filosofiske retningen dypøkologi.

Begrepet økokritikk brukes som en samlebetegnelse på en rekke kritiske tilnærminger som utforsker hvordan forholdet mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige representeres i ulike kulturuttrykk, deriblant litteratur (Marland, 2013, s. 846). Økokritikken ble for alvor etablert som bevegelse på 1990-tallet, og har siden utviklet seg i ulike retninger. I dag er økokritikk et stort og mangfoldig felt, som er i dialog med ulike andre kritiske teorier (Buell, 2011, s. 87-88), deriblant posthumanismen, som er en annen teoretisk retning som er sentral i denne oppgaven (se delkapittel 2.3). Cheryll Glotfelty definerer økokritikk som «the study of the relationship between literature and the physical environment» (1996, s. XVIII). I Glotfeltys definisjon er det forholdet mellom litteraturen og det fysiske miljøet som trekkes frem, noe som er i tråd med økokritikkens fokusområde på 1990-tallet. I nyere økokritiske studier utforskes derimot ikke bare litteraturens forhold til det fysiske miljøet og det ikke-menneskelige, men også andre kulturuttrykk. Dette kommer frem i Greg Garrards definisjon av økokritikk, som «the study of the relationship of the human and the non-human, throughout human cultural history, and entailing critical analysis of the term 'human' itself» (2012, s. 5). Et annet sentralt poeng som kommer frem i Garrards definisjon, er at begrepet «menneske» gjøres til gjenstand for kritisk analyse. Dette er noe som også er sentralt innenfor den teoretiske retningen posthumanisme.

Sentrale økokritiske problemstillinger handler om hvordan mennesker forstår begrepet natur og menneskets forhold til naturen, samt hvordan menneskelig kultur og natur gjensidig påvirker hverandre (Claudi, 2013, s. 241). Økokritiske analyser kan blant annet undersøke hvordan litteraturen fremstiller forholdet mellom mennesker og natur, og hvilke syn på, og holdninger til, natur, som formidles i ulike skjønnlitterære verk. I tillegg undersøkes det gjerne hvordan litteratur og andre kulturuttrykk kan påvirke våre holdninger til, og oppfatninger av, naturen, og hvordan naturen igjen påvirker kulturen og litteraturen (Claudi, s. 241). Økokritiske studier har ofte en aktivistisk ambisjon om å bidra til å påvirke mennesker, særlig i Vesten, til å ta vare på naturen og behandle den med respekt, og slik redusere den skadelige påvirkningen vi mennesker har på jordens økosystemer, miljø og klima (Claudi,

2013, s. 242). Ifølge Garrard knytter nemlig økokritikere gjerne «sine kulturelle analyser eksplisitt til «grønn» moral og politisk agenda», og er slik «nært beslektet med miljøorienterte utviklinger innenfor filosofi og politisk teori» (Garrard, 2012, s. 3-4, min oversettelse).

2.2.1. Dualisme

I økokritikkens kjerne ligger, ifølge Pippa Marland, en overbevisning om at det i dag pågår en økologisk krise som krever at menneskene må endre måten de forholder seg til verden på, og at den kulturelt skapte forståelsen av begreper som «natur» og «menneske», og forholdet mellom disse, i stor grad er ansvarlig for menneskets ødeleggende påvirkning på planeten (2013, s. 846). Forståelsen av disse begrepene har bakgrunn i en dualistisk tankegang, hvor, særlig vestlige, mennesker forstår og betrakter verden «i form av motsetninger» (Claudi, 2013, s. 247). Å utforske og kritisere denne forståelsen er sentralt i mange økokritiske analyser. Med utgangspunkt i den dualistiske tenkningen har ulike binære motsetningspar, som for eksempel kultur – natur og sivilisert – primitiv, blitt konstruert, og i disse motsetningsparene tilkjennes det første leddet høyere verdi enn det andre (Claudi, 2013, s. 247). Vestens dualistiske verdensbilde har blant annet konsekvenser for hvordan menneskene forstår seg selv i relasjon til andre, ikke-menneskelige, dyr. Med bakgrunn i den dualistiske tankegangen finnes det for eksempel en etablert forestilling om at det finnes noe som skiller menneskearten fra de andre dyreartene på jorden. Dette vil jeg komme tilbake til i delkapittel 2.3.2.

Ifølge Claudi brukes det faktum at den hierarkiske dualismen er så veletablert i dagens moderne samfunn ofte som en mulig forklaring på hvorfor menneskene behandler naturen som de gjør (2013, s. 247). Han hevder at rammene for menneskets forhold til naturen hadde vært annerledes dersom mennesker hadde betraktet seg selv som en del av naturen, og ikke som overordnet og atskilt fra den (Claudi, 2013, s. 247). Disse perspektivene er viktige for denne oppgavens undersøkelse av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet og Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter. I min undersøkelse vil jeg nemlig blant annet

undersøke hvorvidt karakterene gir uttrykk for holdninger som er i tråd med et dualistisk perspektiv på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

De to begrepene økosentrisme og antroposentrisme vil også være sentrale i undersøkelsen av forskningsspørsmål 3. I det kommende delkapittelet vil jeg derfor redegjøre for disse begrepene, ved å benytte perspektiver fra den filosofiske retningen dypøkologi som inngang. Økokritikken har nemlig røtter i den dypøkologiske tenkningen, og dypøkologien kan derfor knyttes til det økokritiske feltet. Økokritikere har, som nevnt, ofte aktivistiske ambisjoner med arbeidene sine, og vil påvirke mennesker til å ta bedre vare på naturen og miljøet, og begrense menneskenes negative påvirkning på jordens miljø og klima. Som jeg vil vise under, er dette også sentralt innenfor den dypøkologiske filosofien.

2.2.2. Dypøkologi: Antroposentrisme og økosentrisme

Dypøkologi er en filosofisk retning som vokste frem på 1970-tallet, og har bakgrunn i en bekymring for at menneskets forhold til naturen vil skape en miljøkrise, og at en holdningsendring derfor er nødvendig (Næss & Mejlænder, 2007, s. 1). Begrepet dypøkologi ble lansert av den norske filosofen Arne Næss i hans artikkel «The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary» fra 1973. Dypøkologien karakteriseres av en «dyp moralsk bekymring for den skadelige måten mennesker forholder seg til naturen på [...]» (Gamlund, 2012, s. 230). Innenfor dypøkologien fremheves det at alle levende vesener er gjensidig avhengig av hverandre, og at det finnes grenser for hva naturen kan tåle (Næss & Mejlænder, 2007). I boken *Den uoverstigelige grense* (1991) legger Næss frem åtte nøkkelpunkter for dypøkologien. I de to første av disse nøkkelpunktene fremheves det at alle levende vesener, samt biodiversiteten på jorden, har egenverdi (Næss, 1991, s. 23). Dette innebærer at alt liv har verdi uavhengig av den eventuelle nytteverdien den ikke-menneskelige verden måtte ha for menneskene, og at det derfor må sikres verdighet og et best mulig liv (Næss & Mejlænder, 2007). Dypøkologiens vektlegging av alt livs egenverdi kan ses i sammenheng med begrepet økosentrisme. Frances Quinn, Jérémy Castéra og Pierre Clément forstår økosentrisme som et «økosystem eller økosfære-sentrert» (ecosystem or ecosphere-centered) perspektiv, som fremhever «egenverdien til det sammenvevde økologiske systemet

som mennesket er en del av» (2015, s. 895, min oversettelse). Innenfor et økosentrisk perspektiv har ikke menneskets interesser forrang fremfor andre interesser, og både levende organismer og ikke-organiske fenomener, som for eksempel et landskap, har verdi, og «krav på å få sine interesser ivaretatt» (Claudi, 2013, s. 248).

Innenfor et antroposentrisk, eller menneskesentrert, perspektiv tilskrives derimot egenverdi bare til mennesker, og verdien til det ikke-menneskelige er utelukkende instrumentell (Quinn et al, 2015, s. 894). Dette innebærer at, for eksempel, ikke-menneskelige dyr og planter bare har verdi i den grad de har nytteverdi for mennesker (Røskeland, 2018, s. 47). På dette punktet står antroposentrisme i et motsetningsfylt forhold til økosentrisme. Å vektlegge ikke-menneskelige arters nytteverdi framfor deres egenverdi kan også være et uttrykk for artsdiskriminerende holdninger (se delkapittel 2.3.1). Innenfor et antroposentrisk perspektiv ses også mennesket på som unikt og overordnet alle andre arter (Ferrando, 2016, s. 164), og naturen blir forstått og vurdert ut fra menneskers behov (Røskeland, 2018, s. 46). Skillet mellom antroposentrisme og økosentrisme er sentralt innenfor det økokritiske feltet, og å avsløre antroposentriske holdninger eller påvise økosentriske holdninger i litteraturen er et sentralt element i mange økokritiske analyser (Claudi, 2013, s. 248).

Claudi hevder at den kristne lærens forståelse av mennesket, og av menneskets forhold til de ikke-menneskelige artene, er antroposentrisk, og trekker denne forståelsen frem som en av årsakene til den menneskeskapte økologiske krisen som verden står overfor i dag (2013, s. 248). Tanken om at mennesket er skapt i Guds bilde, og at det derfor skal «legge under seg jorden og dets øvrige skapninger», legitimerer, ifølge Claudii, utnyttelsen av jordens ressurser, og av de andre artene på jorden (2013, s. 248). Det antroposentriske perspektivet, hvor menneskene ses på som atskilte fra naturen, har, ifølge Francesca Ferrando, både sosiopolitiske, etiske og geologiske konsekvenser (2019, s. 103). Hun hevder at det faktum at antroposentriske holdninger er så utbredte som de er i det moderne vestlige samfunnet, er bakgrunnen for at vi i dag befinner oss i den geologiske epoken som kalles for antropocen (Ferrando, 2019, s. 103-104). Antropocen karakteriseres av at «menneskets avtrykk på økosystemene er den viktigste geologiske og økologiske drivkraften» (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 145-146).

I den delen av analysen som er knyttet til forskningsspørsmål 3, vil jeg blant annet undersøke om karakterene i *Zweet* og *Bienes historie* gir uttrykk for holdninger som er i tråd med økosentriske og antroposentriske perspektiver med tanke på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Denne delen av analysen vil også bygge på sentrale perspektiver og begreper fra den teoretiske retningen posthumanisme. Innenfor både det økokritiske og posthumanistiske feltet er man opptatt av å utfordre den dualistiske og antroposentriske tankegangen, og disse feltene er derfor i nær tilknytning til hverandre på dette området. I neste delkapittel vil jeg derfor redegjøre for det posthumanistiske feltet. Jeg vil begynne med å redegjøre for hva posthumanisme er, før jeg greier ut om begrepet artsdiskriminering. Deretter vil jeg se på hvordan samhandling mellom mennesker og individer som tilhører andre arter enn menneskearten kan bidra til å utfordre det konstruerte, hierarkiske skillet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Animal studies, som på norsk kan oversettes til dyrestudier, er en teoretisk retning som, på enkelte områder, er beslektet med posthumanismen. Perspektiver og begreper fra denne teoretiske retningen som er relevante for min analyse vil trekkes inn i den siste delen av det kommende delkapittelet.

2.3. Posthumanisme

Posthumanismen er et mangfoldig teoretisk felt som har røtter i 1990-tallets feministiske tenkning (Ferrando, 2014, s. 169), og som problematiserer og utfordrer grensene og motsetningene mellom mennesker, teknologi og natur (Berg et al, 2020, s. 285). Victoria Flanagan hevder at et sentralt kjennetegn ved posthumanismen er at det er et felt som er vanskelig å definere, men, ifølge henne, kan posthumanismens ideologiske oppdrag likevel oppsummeres som «the radical de-centering and de-privileging of the autonomous, coherent and rational humanist subject» (2017, s. 29). Ifølge Anne-Jorun Berg, Agnes Bolsø og Ingvil Hellstrand er et sentralt spørsmål innenfor den posthumanistiske tenkningen hvordan menneskene kan leve sammen med andre arter (2020, s. 289). Dette innebærer å stille spørsmål ved menneskets særstilling i forhold til det ikke-menneskelige, tenke annerledes om relasjonene mellom menneske - teknologi og natur - kultur, og å se på menneskearten som en viktig art blant mange viktige arter, som skal eksistere sammen og som er i en gjensidig

relasjon med hverandre (Berg et al, 2020, s. 289). Posthumanismen var til å begynne med hovedsakelig opptatt av å undersøke og utfordre det binære forholdet mellom menneske og maskin (Flanagan, 2017, s. 36). Flanagan skriver at feltet, i senere tid, har utviklet seg til å også fokusere på menneskers relasjoner til andre naturlige arter, som for eksempel planter og ikke-menneskelige dyr, og problematiserer og utfordrer i dag det konstruerte skillet mellom mennesker og de ikke-menneskelige (2017, s. 36). Det er denne delen av det posthumanistiske feltet, som gjerne kalles for «animot» posthumanisme, som er særlig relevant for økokritikken (Marland, 2013, s. 856), og som også er mest relevant i dette masterprosjektet. Grunnen til dette er at det er karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter, som vil analyseres i denne oppgaven, og som vil danne grunnlaget for undersøkelsen av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i romanene.

Posthumanisme er altså et stort felt, med mange ulike teoretiske retninger og posisjoner. Disse posisjonene har til felles at de alle «stiller spørsmål ved den etablerte antroposentriske oppfatningen av mennesket som unik og overordnet art» (Roelvink & Zolkos, 2015, s. 1, min oversettelse). Ifølge Gerda Roelvink og Magdalena Zolkos stammer dette fra en kritikk av den humanistiske antagelsen om at menneskene er atskilte fra naturen, og av tanken om «the supremacy of human knowledge and collective learning over non-human forms of sentience and organization» (2015, s. 1). I posthumanismens kjerne ligger dermed en kritikk av de dualistiske og antroposentriske holdningene som, slik det fremkom i henholdsvis delkapittel 2.2.1 og 2.2.2, preger det moderne vestlige verdenssynet.

I boken *Philosophical Posthumanism* (2019) definerer Francesca Ferrando den posthumanistiske tenkningen ved å benytte tre begreper, nemlig post-humanisme, post-antroposentrisme og post-dualisme (s. 54). De to siste av disse begrepene synliggjør nettopp posthumanismens problematisering og utfordring av dualistiske og antroposentriske holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Begrepet post-humanisme har forbindelse til blant annet post-kolonialisme og feminisme, og handler om at «mennesket er en mangfoldig og ikke-hierarkisk forestilling» (Ferrando et al, 2021, min

oversettelse), og at ingen mennesker er mer «menneske» enn andre. Begrepet post-antroposentrisme refererer til «desentreringen av mennesket i relasjon til det ikke-menneskelige» (Ferrando, 2019, s. 54, min oversettelse), og utfordrer dermed den antroposentriske oppfatningen om at mennesket er i sentrum. Innenfor et post-antroposentrisk perspektiv, erkjennes det at mennesket ikke er «den beste eller mest intelligente arten», og viktigheten av å se skjønnheten, verdigheten og betydningen til andre arter fremheves (Ferrando et al, 2021, min oversettelse). Begrepet post-dualisme har bakgrunn i en «bevissthet om at dualisme brukes som en rigid måte å definere identitet på», basert på lukkede, konstruerte dikotomier (Ferrando, 2019, s. 54, min oversettelse). Innenfor dette perspektivet legges det vekt på å utfordre, og gå bort fra, den dualistiske tankegangen som er dominerende blant mennesker i mange moderne samfunn (Ferrando et al, 2021). Ferrandos tre begreper får frem sentrale kjennetegn ved posthumanismen, og de to siste er særlig relevante for dette prosjektet. I undersøkelsen av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter, vil jeg nemlig blant annet undersøke om karakterene i de to romanene uttrykker holdninger som er i tråd med post-antroposentriske og post-dualistiske perspektiver med tanke på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

2.3.1. Artsdiskriminering overfor insekter

I artikkelen «Critical posthumanism for all: a call to reject speciesism» (2020) skriver Hannah Gunderman og Richard White om at «speciesism», som på norsk kan oversettes til artsisme eller artsdiskriminering, overfor insekter er utbredt i moderne, særlig vestlige, samfunn. Gunderman og White argumenterer for at det er nødvendig at mennesker tar et oppgjør med sine artsdiskriminerende holdninger, og forandrer sitt forhold til insekter «into one of compassion and peaceful cohabitation» (2020, s. 493). Ifølge dem er denne restruktureringen av menneskenes forhold til insekter nødvendig for å skape en fremtid hvor alle arter kan sameksistere (Gunderman & White, 2020, s. 490). I dette delkapittelet vil jeg redegjøre kort for hva artsdiskriminering er, og hvordan artsdiskriminering overfor insekter kan gjøre seg gjeldende. Jeg vil også gjøre rede for hva Gunderman og White mener at kan bidra til å motarbeide artsdiskriminering overfor insekter. I denne oppgaven vil perspektivene til

Gunderman og White benyttes i den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 3, og dette vil jeg komme tilbake til i slutten av dette delkapittelet.

Lisa Jean Moore definerer artsdiskriminering som «the belief in the inherent superiority of one species over others» (2013, s. 12). Artsdiskriminering kan blant annet gjøre seg gjeldende ved at mennesker vurderer sin egen art som overlegen og mer verdt enn andre arter. På dette området har artsdiskriminering tett forbindelse til antroposentrisme, og begrepet er derfor relevant i forbindelse med dette prosjektets undersøkelse av holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i *Zweet og Bienes historie*. Artsdiskriminering kan også handle om å vurdere noen ikke-menneskelige arter som mer verdt enn andre ikke-menneskelige arter. Ifølge Gunderman og White kan artsdiskriminerende holdninger bidra til å skape avstand til de artene som er ofre for diskrimineringen, noe som kan føre til aksept for dårlig behandling av, og drap på, individer som tilhører disse artene (2020, s. 490). Et eksempel på artsdiskriminering innenfor en vestlig kontekst, er kontrasten mellom måten man ser på kjæledyr som katter og hunder, og relasjonen man har til gårdsdyr som for eksempel griser og sauer. Kjæledyrene verdsettes og ses på som unike individer, mens gårdsdyrene ses på som objekter som kan drepes og spises, og som bare har instrumentell verdi (Gunderman & White, 2020, s. 490). Å vurdere en arts verdi ut fra dens nytteverdi for mennesker fremfor å vektlegge dens egenverdi, er altså et uttrykk for artsdiskriminerende holdninger (Gunderman & White, 2020, s. 502). Som nevnt i delkapittel 2.2.2, er dette noe som også kjennetegner antroposentrismen.

Artsdiskriminering overfor insekter kan både omfatte diskriminering som setter insekter i et underordnet forhold til andre arter, men kan også sette enkelte insektarter over andre insektarter. Den siste av disse to formene for artsdiskriminering overfor insekter handler altså om en holdning som tilsier at enkelte insektarter er mer verdt enn andre. De insektartene som ses på som mest verdt er gjerne de artene som er estetisk vakre eller som er til nytte for menneskene, som for eksempel sommerfugler og bier. De insektartene som anses som mindre verdt, er gjerne dem som hverken ses på som nyttige eller vakre, men som tvert imot oppfattes som trusler mot det menneskeskapte miljøet (Gunderman & White, 2020, s. 494). Dette kan

for eksempel være kakerlakker eller skjeggkre, og disse insektartene omtales ofte som «skadedyr» som må «bekjempes».

Artsdiskriminering overfor insekter gjør seg blant annet gjeldende gjennom negativt ladede uttalelser og handlinger overfor insekter i hverdagslige møter med dem, og mellom mennesker som bruker et diskriminerende språk, som blant annet kan omfatte «insektsmetaforer, analogier og similer», for å snakke nedsettende om andre mennesker (Gunderman & White, 2020, s. 495, min oversettelse). For å motarbeide artsdiskriminering overfor insekter kreves, ifølge Gunderman og White, «en ærlig og empatisk restrukturering av vårt forhold til insekter» (2020, s. 493). Denne restruktureringen kan skje på flere måter. Den kan gjøres ved å ta et oppgjør med fordommene som ligger til grunn for vårt artsdiskriminerende samfunn, gjennom å engasjere seg i ulike ikke-voldelige relasjoner med insekter, ved å oppmuntre hverandre til å se og sette pris på insekter, og ved å forsøke å forstå insektene og deres positive påvirkning på menneskers liv og på planeten som helhet (Gunderman & White, 2020, s. 499). Restruktureringen krever også at mennesker går bort fra å bruke et nedsettende språk om insekter (Gunderman & White, 2020, s. 493). Gunderman og White påpeker nemlig at det å omtale insekter som «bare et insekt», eller som skadelige og irriterende, «trivialiserer og demoniserer deres eksistens» (2020, s. 489, min oversettelse). De hevder at det finnes en sterk tilstedeværelse av nedsettende insektsmetaforer i menneskenes vokabular (Gunderman & White, 2020, s. 502), og at man må gå fra å bruke disse dersom man ønsker å forandre forholdet mellom mennesker og insekter.

Siden begrepet artsdiskriminering har forbindelse med begrepet antroposentrisme, vil det være relevant å undersøke om karakterene i *Zweet* og *Bienes historie* gir uttrykk for artsdiskriminerende holdninger, eller om de eventuelt handler eller uttaler seg på måter som kan bidra til å motarbeide slik diskriminering. Avhengig av om karakterene bidrar til å opprettholde eller motarbeide artsdiskriminering, kan de potensielt også bidra til å enten opprettholde eller utfordre antroposentrismen. Samtidig kan, som nevnt, artsdiskriminerende holdninger også dreie seg om at man tilskriver enkelte ikke-menneskelige arter høyere verdi enn andre ikke-menneskelige arter, eller at man vurderer enkelte ikke-menneskelige arter som

mer verdt enn mennesker. Dermed kan man inneha artsdiskriminerende holdninger uten at dette nødvendigvis innebærer at man også innehar antroposentriske holdninger.

2.3.2. Samhandling mellom artene: kontaktsoner

Den amerikanske biologen Donna Haraway, som er en sentral skikkelse innenfor posthumanismen og økokritikken, er også sentral innenfor den teoretiske retningen dyrestudier (Flanagan, 2017, s. 31; Jaques, 2017, s. 44). Dyrestudier er et stort, mangfoldig og voksende felt som påvirker, og påvirkes av, posthumanistisk teori, og som «utforsker alternativer til forestillingen om de tradisjonelt aksepterte grensene mellom mennesker og andre dyr» (Bjørlo, 2018, s. 181, min oversettelse). På samme måte som innenfor posthumanismen, forsøker man også innenfor dyrestudier å «avsløre den antroposentriske tankegangen som setter ikke-menneskelige dyr i en underordnet og motsetningsfull posisjon i forhold til mennesker» (Nayar, 2014, s. 8, min oversettelse). I boken *The Animal That Therefore I Am* skriver Jaques Derrida at mennesket, gjennom historien, har brukt ulike egenskaper som regnes som unike for mennesket, det han betegner som «the properties of man» (2008, s. 5), til å skille mennesker fra ikke-menneskelige dyr, og til å definere seg selv som menneske. Zoe Jaques hevder at antagelsen om at ikke-menneskelige dyr mangler rasjonalitet og språklig kapasitet har dominert store deler av den vestlige filosofiske tenkningen om at det finnes et skille mellom mennesker og ikke-menneskelige dyr – mellom «oss» og «dem» (2017, s. 43). Med bakgrunn i slike dualistiske holdninger skapes det, som nevnt i delkapittel 2.2.1, et binært skille mellom mennesker og andre dyr. Ved at menneskene forstår seg selv gjennom å definere seg som annerledes enn andre, plasseres det man definerer seg som annerledes til, i dette tilfellet ikke-menneskelige dyr, i en lavere posisjon i forhold til menneskene. Haraway er en av dem som er opptatt av å utfordre den tradisjonelle dualistiske forståelsen av natur og kultur som to separate og motsetningsfylte kategorier (Birkeland, 2016), og som «avviser underordningen av alle andre arter i forhold til mennesker» (Pujol-Valls, 2018, s. 196, min oversettelse). I denne forbindelsen har hun utviklet begrepet «natureculture» (Haraway, 2003, s. 8), som på norsk kan oversettes til naturkultur. Begrepet setter spørsmålstegn ved det tradisjonelle synet på natur og kultur som binære motsetninger (Pujol-Valls, 2018, s. 196), og fremhever at natur og kultur er sammenvevde, uadskillelige, og i et gjensidig avhengighets- og påvirkningsforhold (Wheeler, 2006, s. 41).

Ifølge Bidisha Banerjee kan møter med annerledeshet blant annet «dismantle our sense of self or even of being human», og få oss til å se på annerledeshet på mer komplekse måter (2016, s. 401). Cynthia Willett hevder at det å engasjere seg i ikke-verbal samhandling med dem som er annerledes enn oss selv, hvor deltakerne kommuniserer ved hjelp av forskjellige sanseapparat, kan være utgangspunkt for kommunikasjon på tvers av artene (2014, s. 14). Ved å engasjere seg i denne ikke-verbale samhandlingen, åpnes det opp for kommunikasjon og utvikling av relasjoner mellom skapninger som tilhører ulike arter (Willett, 2014, s. 14), noe som kan bidra til å utfordre dikotomien menneske-dyr. På lignende vis er Haraway opptatt av det hun kaller for «becoming with», hvor arter møtes i respektfull og hensynsfull samhandling (Haraway, 2008, s. 19), og hvor det skapes møteplasser og bygges bånd som forandrer de involverte, noe som kan føre til at «omsorg, respekt og ulikhet kan blomstre» (Haraway, 2008, s. 287, min oversettelse). Disse møteplassene kaller Haraway for «contact zones», som på norsk kan oversettes til kontaktsoner. Jaques skriver at en kontaktzone er en plass hvor mennesker og ikke-menneskelige arter «grapple with each other and become transformed by the process» (2017, s. 44). Å engasjere seg i samhandling med individer som tilhører andre arter enn menneskearten, og å utvikle relasjonelle bånd på tvers av artene, kan bidra til å utfordre, og bryte ned, skillet mellom mennesker og ikke-menneskelige arter. Ifølge Willett kan også handlinger preget av generøsitet og omsorg for det som er annerledes bidra til å stille spørsmål ved, og utfordre, dikotomien menneske – dyr (2014, s. 142). I en artikkel om urban birøkting i New York hevder Lisa Jean Moore og Mary Kosut at man, ved å forsøke å forstå bier og deres opplevelser, og ved å legge bort sine menneskelige standpunkt og samhandle med «bee-ness», kan dvele ved det fremmede ved en annen arts form for eksistens, og dermed utfordre og løse opp de «sosialt konstruerte skillene mellom mennesker og andre dyr, og dikotomien natur – kultur» (2014, s. 520, min oversettelse).

I analysen av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter, vil jeg undersøke om karakterenes samhandling med bier og andre insekter har likhetstrekk med den typen samhandling som Willett, Haraway og Moore og Kosut hevder at kan bidra til å utfordre skillet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

Jeg vil blant annet undersøke om karakterene engasjerer seg i respektfull og hensynsfull samhandling med bier og andre insekter, om de forsøker å forstå insektene og deres opplevelser, og om de utfører handlinger som preges av generøsitet og omsorg overfor bier og andre insekter. Dersom karakterene gjør dette, vil det kunne bidra til å utfordre dualismen, og dermed være i tråd med et post-dualistisk perspektiv på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

I dette kapittelet har jeg redegjort for denne oppgavens teoretiske rammeverk, og i neste kapittel vil jeg gjøre nærmere rede for metoden jeg har benyttet i analysen av *Zweet* og *Bienes historie*.

3. Forskningsmetode

Denne oppgavens problemstilling er konkretisert i tre forskningsspørsmål, og undersøkelsen av de tre forskningsspørsmålene vil ta utgangspunkt i ulike teoretiske og metodiske perspektiver. I dette kapittelet vil jeg redegjøre nærmere for metoden jeg har brukt i undersøkelsen av problemstillingen og de tre forskningsspørsmålene. Analysen av *Zweet* og analysen av *Bienes historie* vil presenteres hver for seg. De to analysene har tre faser, og hver av de tre fasene er rettet mot å svare på de tre forskningsspørsmålene. Med bakgrunn i analysene vil jeg samlet sett kunne svare på problemstillingen.

3.1. Nærlesing og litterær analyse

I undersøkelsen av *Zweet* og *Bienes historie* har jeg benyttet meg av metoden nærlesing, altså oppmerksom lesing av de skjønnlitterære tekstene som er fokuset for analysen (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 46). Nærlesing knyttes gjerne til den litteraturteoretiske retningen nykritikk, hvor forestillingen om det autonome litterære verket ble fremhevet (Kjældgaard et al, 2012, s. 432). Gjennom nykritikken ble nærlesing for alvor utviklet som metode, og en sentral del av nykritikkens litteraturvitenskapelige arv er vektleggingen av å gjøre selve den litterære teksten til gjenstand for analyse, til fordel for å for eksempel fokusere på leserens reaksjoner eller forfatterens intensjon og liv (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 48). I sin redegjørelse av nykritikken i boken *Litteraturteori* fra 2013, skriver Claudi at nærlesing først og fremst innebærer «et grundig tekststudium og en nøye kartlegging av tekstens mønstre av spenninger, motsetninger og ironier» (2013, s. 63). Videre skriver han at tekstens innbyrdes motsetninger «syntetiseres eller sammenfattes [...] til en ordnet helhet, som et enhetlig uttrykk for en overordnet tanke, idé eller erfaring» (Claudi, 2013, s. 63-64). Med andre ord handler nærlesing om å lese den litterære teksten oppmerksomt og grundig, og deretter bruke de mønstrene som trer frem gjennom dette tekststudiet i analysen av teksten. Åse Høyvoll Kallestad og Marianne Røskeland understreker at nærlesningen må gjøres med bakgrunn i analysens innfallsvinkel og drøftes i lys av relevant teori (2020, s. 49), noe mine nærlesninger av *Zweet* og *Bienes historie* gjør.

Mine nærlesninger av de to romanene som utgjør denne oppgavens materiale, har ulikt teoritilfang, og har blitt gjort i flere faser som bygger på hverandre. I den første nærlesingsfasen, som er tilknyttet forskningsspørsmål 1, har jeg gjennomført nærlesninger av romanene hvor fokuset har vært på romanenes narrative form, og fremstillingen av hovedkarakterene i bøkene. De delene av tekstene som kan fortelle noe om dette, har blitt viet særlig oppmerksomhet. Underveis i nærlesningene har jeg notert ned relevante tekstpassasjer som jeg deretter har systematisert og kommentert for meg selv. Nærlesningene har bygget på de teoretiske innsiktene fra narrativ teori som ble redegjort for i delkapittel 2.1, og med utgangspunkt i disse har jeg gjennomført analyser av hva som kjennetegner romanenes narrative form, og karakterfremstillingene i bøkene. I den andre nærlesingsfasen, som bygger på den første fasen, har fokuset vært rettet mot relasjonene karakterene i *Zweet* og *Bienes historie* har til bier og andre insekter, og denne delen av analysen er knyttet til forskningsspørsmål 2. Oppmerksomheten i denne nærlesingsfasen har vært rettet mot de delene av tekstene hvor det henvises til bier og andre insekter, og da spesielt mot tekstpassasjer som kan fortelle noe om hva slags relasjoner romankarakterene har til bier og andre insekter. Også i denne nærlesingsfasen har jeg skrevet ned og systematisert relevante sitater fra romanene. Innsikter fra narrativ teori ligger også til grunn for denne delen av analysen, i tillegg til at enkelte begreper fra økokritikk og dypøkologi er i spill. De delene av analysen som ligger til grunn for besvarelsen av forskningsspørsmål 1 og 2 bygger altså på nærlesninger av de litterære tekstene, og vil derfor kunne regnes som tekstinterne tilnærminger til litterær analyse. I tekstinterne tilnærminger undersøkes primært selve den skjønnlitterære teksten, og «utenfor-tekstlige» aspekter, som «forfatterens intensjoner, kontekstuelle bindinger og leserens reaksjoner», inngår ikke i analysen (Andersen et al, 2012, s. 19). I teksteksterne tilnærminger inkluderes derimot disse «utenfor-tekstlige» aspektene i større grad i analysen, noe som blant annet kan innebære at sammenhengen mellom teksten og samfunnsforholdene den står i forbindelse med vektlegges (Andersen et al, 2012, s. 19).

Nærlesningene av *Zweet* og *Bienes historie*, ligger altså til grunn for den litterære analysen av de to romanene. Litterær analyse er ikke én enhetlig metode, men må «tilpasses tekst, innfallsvinkel og forskerens teoretiske orientering» (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 45). Når man skal gjøre en litterær analyse, plukker man den helhetlige teksten fra hverandre for å studere enkeltdelene, og Kallestad og Røskeland skriver at denne undersøkelsen skal bidra til

å forstå den helhetlige teksten bedre, og til å danne et bilde av teksten i lys av den valgte tilnærmingen (2020, s. 47). Litterær analyse er en hermeneutisk metode. Et grunnprinsipp innenfor hermeneutikken er at enkeltelementene i en tekst «bare kan forstås i forhold til den helheten det inngår i», samtidig som helheten «bare kan forstås i sammenheng med enkeltdelene» (Andersen et al, 2012, s. 15). Gjennom analyse av enkeltdelene forandres altså leserens forståelse av den helhetlige teksten, som igjen påvirker forståelsen av delene. Denne hermeneutiske prosessen, hvor man i løpet av arbeidet med å forsøke å forstå og tolke teksten stadig beveger seg mellom del og helhet, foregår kontinuerlig (Skaftun & Michelsen, 2017, s. 41), og fører til at man stadig får en dypere forståelse av den teksten man analyserer.

Siden målet med analysen av den litterære teksten er å forstå den bedre, innebærer ikke analysen bare beskrivelse, men også tolkning av teksten (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 48). Som Lothe påpeker, kan tolkninger av skjønnlitteratur variere sterkt fra leser til leser, og dette innebærer at ikke alle tolkninger er like gyldige eller viktige (2003, s. 31). Han skriver videre at en narrativ analyse i mange tilfeller vil «kunne gi eit sikrere grunnlag for tolkning av ein tekst», men at dette ikke er noen garanti for tolkningsvaliditet (Lothe, 2003, s. 31). Derfor vil det ofte være «nødvendig å supplere og kombinere ein narrativ analyse med andre kritiske perspektiv på teksten» (Lothe, 2003, s. 31). I min analyse brukes narrativ teori for å gi tolkningen av romanene et sikrere grunnlag. I tillegg vil jeg, særlig i den tredje delen av analysen, supplere og kombinere undersøkelsen med de kritiske teoriene økokritikk og posthumanisme, og enkelte innsikter og begreper fra dypøkologi og dyrestudier. Denne delen av analysen har en tekstekstern tilnærming i den forstand at perspektiver på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, som er hentet utenfor tekstene, trekkes inn i analysen. Dette bringer meg videre til den metodiske tilnærmingen som har blitt benyttet i undersøkelsen av forskningsspørsmål 3, og som vil redegjøres for i det kommende delkapittelet.

3.2. Skjema for analyse av holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige

Analysen av de to romanene har tre faser, der hver fase er koblet til ett av de tre forskningsspørsmålene. Den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 3 bygger på funn fra de to første nærlesingsfasene. Denne delen av analysen bygger på sentrale begreper fra de teoretiske retningene økokritikk og posthumanisme, og utvalgte begreper fra dypøkologi og dyrestudier. Her undersøker jeg hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Analysen dreier seg om hvorvidt karakterene gir uttrykk for holdninger som er i tråd med økosentriske, antroposentriske, post-antroposentriske, dualistiske og post-dualistiske perspektiver på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. For å kunne undersøke hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter, har jeg gjort grundige gjennomlesninger av de delene av analysen som tilknyttet de to første forskningsspørsmålene, og systematisk gått gjennom funnene jeg har gjort her. Denne systematiske undersøkelsen av analysefunnene danner slik grunnlaget for min undersøkelse av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i de to romanene.

Som metodisk støtte til denne delen av analysen utviklet jeg et skjema som viser hva som kjennetegner økosentriske, antroposentriske, post-antroposentriske, dualistiske og post-dualistiske perspektiver, og hvordan holdninger som er i tråd med disse perspektivene kan komme til uttrykk gjennom hovedkarakterene i de to romanene, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Perspektivenes kjennetegn er hentet fra den teoretiske redegjørelsen i delkapittel 2.2 og 2.3. Måten holdningene konkret kan komme til uttrykk på i tekstene er delvis hentet direkte fra den teoretiske gjennomgangen, og delvis formulert av meg, på bakgrunn av perspektivene som har blitt presentert i teoridelen. Jeg har for eksempel formulert noen måter post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger kan komme til uttrykk på, med bakgrunn i at disse perspektivene utfordrer holdningene innenfor de antroposentriske og dualistiske perspektivene. Derfor kan disse perspektivene, på mange måter, regnes som motsetninger. Siden artsdiskriminering kan ha forbindelse med

antroposentrisme, er også dette begrepet relevant i min undersøkelse av hvilke holdninger som kommer til uttrykk i *Zweet* og *Bienes historie*. Artsdiskriminering er derfor inkludert til slutt i skjemaet.

Jeg har brukt skjemaet som et metodisk verktøy, ved at jeg har forsøkt å plassere funnene fra analysene inn i de ulike kategoriene i skjemaet. Måten analysefunnene har latt seg plassere i de ulike kategoriene har dannet grunnlaget for analysen og drøftingen av hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Skjemaet har altså fungert som en støtte i den tredje analysefasen, da jeg skulle kartlegge de ulike karakterenes holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Ettersom det er mange ulike begreper og perspektiver i spill i analysen, kan også skjemaet fungere som en støtte for leseren, ved at det bidrar til å skape oversikt over disse.

Perspektiver	Måter holdninger som er i tråd med de ulike perspektivene kan komme til uttrykk gjennom romankarakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter
<p>Økosentrisme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fremheving av egenverdien til det sammenvevde økologiske systemet som mennesket er en del av, uavhengig av eventuell nytteverdi for mennesker (Quinn et al, 2015, s. 895). • Menneskers interesser har ikke forrang fremfor andre interesser (Claudi, 2013, s. 248). • Både levende organismer og ikke-organiske fenomener har verdi, og krav på å få sine interesser ivaretatt (Claudi, 2013, s. 248). 	<p>Økosentriske holdninger kan komme til uttrykk ved at karakterene:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fremhever egenverdien til det sammenvevde økologiske systemet som mennesket er en del av, uavhengig av eventuell nytteverdi for mennesker (Quinn et al, 2015, s. 895). • Gir uttrykk for at menneskers interesser ikke har forrang fremfor andre interesser (Claudi, 2013, s. 248). • Gir uttrykk for at både levende organismer og ikke-organiske fenomener har verdi, og krav på å få ivaretatt sine interesser (Claudi, 2013, s. 248).

<p>Antroposentrisme</p> <ul style="list-style-type: none"> Egenverdi tilskrives bare mennesker, og verdien til det ikke-menneskelige er utelukkende instrumentell (Quinn et al, 2015, s. 894). Mennesket ses på som unikt og overordnet i forhold til andre arter (Ferrando, 2016, s. 164). Naturen blir forstått og vurdert ut fra menneskers behov (Røskeland, 2018, s. 46). 	<p>Antroposentriske holdninger kan komme til uttrykk ved at karakterene:</p> <ul style="list-style-type: none"> Gir uttrykk for at det bare er mennesker som har egenverdi, og for at det ikke-menneskelige utelukkende har instrumentell verdi (Quinn et al, 2015, s. 894). Gir uttrykk for at de ser på mennesker som unike og overordnede i forhold til andre arter (Ferrando, 2016, s. 164). Gir uttrykk for at de forstår og vurderer naturen ut fra menneskers behov (Røskeland, 2018, s. 46).
<p>Post-antroposentrisme</p> <ul style="list-style-type: none"> Desentrering av mennesket i relasjon til det ikke-menneskelige (Ferrando, 2019, s. 54). Erkjennelse av at mennesket ikke er den beste eller mest intelligente arten, og at de dermed ikke er overordnet andre, ikke-menneskelige, arter (Ferrando et al, 2021). Forståelse av betydningen av å se skjønnheten, verdigheten og viktigheten av andre arter (Ferrando et al, 2021). 	<p>Post-antroposentriske holdninger kan komme til uttrykk ved at karakterene:</p> <ul style="list-style-type: none"> Gir uttrykk for at menneskene <u>ikke</u> står i sentrum, i forhold til ikke-menneskelige arter. Gir uttrykk for at de erkjenner at mennesket <u>ikke</u> er den beste eller mest intelligente arten, og at menneskene dermed <u>ikke</u> er overordnet andre, ikke-menneskelige, arter (Ferrando et al, 2021). Gir uttrykk for at de ser skjønnheten, verdigheten og viktigheten av andre arter (Ferrando et al, 2021).
<p>Dualisme</p> <ul style="list-style-type: none"> Verden betraktes i form av motsetninger mellom konstruerte binære kategorier (Marland, 2013, s. 852), hvor det ene leddet tilskrives høyere verdi enn det andre (Claudi, 2013, s. 247). Mennesket ses på som atskilt fra naturen (Claudi, 2013, s. 247). 	<p>Dualistiske holdninger kan komme til uttrykk ved at karakterene:</p> <ul style="list-style-type: none"> Gir uttrykk for at de betrakter verden i form av motsetninger mellom konstruerte binære kategorier (Marland, 2013, s. 852), hvor det ene leddet tilskrives høyere verdi enn det andre (Claudi, 2013, s. 247). Gir uttrykk for at de ser på mennesket som atskilt fra naturen (Claudi, 2013, s. 247), og for at det er et motsetningsfylt forhold mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige.

<p>Post-dualisme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utfordre, og gå bort fra, den dualistiske tankegangen (Ferrando et al, 2021). 	<p>Post-dualistiske holdninger kan komme til uttrykk ved at karakterene:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Gir uttrykk for at de <u>ikke</u> betrakter verden i form av motsetninger mellom binære kategorier, hvor det ene leddet tilskrives høyere verdi enn det andre. • Gir uttrykk for at de ser på mennesket som en del av naturen, og for at det <u>ikke</u> finnes noe motsetningsfylt forhold mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige. • Gir uttrykk for at de ser på natur og kultur som sammenvevd, uadskillelig og i et gjensidig avhengighets- og påvirkningsforhold (Wheeler, 2006, s. 41).
	<p>Karakterene kan bidra til å utfordre dualismen ved at de:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Forsøker å forstå bier og deres opplevelser (Moore & Kosut, 2014, s. 520). • Legger bort sine menneskelige standpunkt og samhandler med «bee-ness», og slik dveler ved det fremmede ved en annen arts form for eksistens (Moore & Kosut, 2014, s. 520). • Deltar i respektfull og hensynsfull samhandling med ikke-menneskelige dyr (Haraway, 2008, s. 19), og skaper møteplasser, eller kontaktsoner, og bygger bånd som forandrer de involverte (Haraway, 2008, s. 287). • Utfører handlinger preget av generøsitet og omsorg for det som er annerledes (Willett, 2014, s. 142).
<p>Artsdiskriminering</p> <ul style="list-style-type: none"> • «The belief in the inherent superiority of one species over others» (Moore, 2013, s. 12). 	<p>Artsdiskriminerende holdninger kan komme til uttrykk ved at karakterene:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Bruker diskriminerende insektsmetaforer, analogier og similer for å snakke nedsettende om andre mennesker (Gunderman & White, 2020, s. 495), og bruker et nedsettende språk om insekter (Gunderman & White, 2020, s. 493). • Gir uttrykk for at de vurderer noen arter som mer verdt enn andre, og diskriminerer på bakgrunn av dette.

	Karakterene kan bidra til å motarbeide artsdiskriminering ved at de:
	<ul style="list-style-type: none"> • Omtaler insekter på en positiv måte. • Tar et oppgjør med fordommene som ligger til grunn for vårt artsdiskriminerende samfunn (Gunderman & White, 2020, s. 499). • Oppmuntrer til å se, og sette pris på, insekter (Gunderman & White, 2020, s. 499), og gjør dette selv. • Forsøker å forstå insektene og deres positive påvirkning på menneskers liv, og på planeten som helhet (Gunderman & White, 2020, s. 499). • Engasjerer seg i ulike ikke-voldelige relasjoner med insekter (Gunderman & White, 2020, s. 499).

I de kommende to kapitlene vil jeg presentere min analyse av *Zweet* og *Bienes historie*. Analysene av de to romanene vil presenteres separat. Analysen av *Zweet* vil presenteres i kapittel 4, mens analysen av *Bienes historie* vil presenteres i kapittel 5. Som nevnt i delkapittel 1.5, vil strukturen i presentasjonen av analysene av de to romanene være lik, og denne strukturen følger de tre forskningsspørsmålene.

4. Analyse av *Zweet*

I dette kapittelet vil jeg presentere min analyse av *Zweet*, og jeg vil begynne med å undersøke hva som kjennetegner den narrative formen, og karakterfremstillingen i romanen. Deretter undersøker jeg hva slags relasjoner de tre hovedkarakterene i boken har til bier og andre insekter, før jeg til slutt legger frem hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Når jeg referer til *Zweet*, vil jeg, i dette kapittelet, bare referere til boken med sidetall.

4.1. Narrativ form

4.1.1. Forteller og fokalisering

Alarmen hyler.
Han ristar i kroppen min.
Sprenger granatar på innsida av hovudet mitt.
Høge lydar i alle retningar på ein gong.
Eg held for øyra. (Kaldhol, 2015, s. 9)

Slik åpner *Zweet*. Sitatet over gir leseren informasjon om fortellerposisjonen og synsvinkelen som benyttes i boken. Bruken av førstepersonspronomenet «eg» signaliserer at man her har å gjøre med en førstepersonsforteller, altså at fortelleren er en av karakterene i handlingen. I sitatet er det karakteren Lill Miriam som er forteller. Leserens innsyn i Lill Miriams opplevelse av lyden fra alarmen som ringer, noe som gir informasjon om at fortellingen har intern fokalisering. *Zweet* har altså både intern forteller og intern fokalisering, og kan dermed defineres som en såkalt «jeg-fortelling» (Andersen, 2012, s. 52). I romanen er tre ulike litterære karakterer forteller og fokaliseringsinstans. Leserens innblikk i tankene og følelsene til alle de tre hovedkarakterene, og deres syn på hendelser de sammen har deltatt i. Fortellerstemmen delegeres horisontalt mellom karakterene Lill Miriam, Susan, og Ruben. Stilkategoriene indre monolog, som gjengir karakterenes indre språk (Gaasland, 1999, s. 34), benyttes gjennomgående i romanen, i tillegg til at fortellerkarakterene gjengir ulike karakterers replikker. Det som blir fortalt, formidles dermed for leseren gjennom de tre

karakterenes tanker, og gjennom deres gjengivelse av dialogene de har med de andre karakterene i romanen.

4.1.2. Hendelsesforløp

Hendelsesforløpet i hovedfortellingen i *Zweet* går over to dager, og begynner med at en ungdomsskole evakueres på grunn av en gasslekkasje i nærheten av skolen. Lekkasjonen fører til høy konsentrasjon av ammoniakk-gass i luften, og leseren får vite at det kan være dødelig å oppholde seg i nærheten av gasslekkasjonen. Lill Miriam, som misforstår situasjonen, er overbevist om at evakueringen er en terroraksjon hvor terrorister fører med seg elever og ansatte til et ukjent, farlig sted, og gjemmer seg derfor på skolens loft. Hun er intetanende om gasslekkasjonen, og står i fare for å dø som følge av at hun oppholder seg på skolen. Susan, som går i klassen til Lill Miriam, har fått med seg at Lill Miriam stakk av under evakueringen, og kjemper en indre kamp om hvorvidt hun skal fortelle noen om at hun har sett henne gjemme seg unna. Susan er nemlig en av fire jenter som en gang holdt Lill Miriam under vann, slik at hun nesten druknet. Denne hendelsen ble, som nevnt i delkapittel 1.2.1, først skrevet om i novellen «Alle vi». Susan tenker at minnene fra nesten-drukningsepisoden kanskje vil forsvinne dersom Lill Miriam blir borte for alltid, og at ingen da vil få vite om hva som skjedde den gangen. Ruben, en annen av Lill Miriams klassekamerater, er bekymret for Lill Miriam, og ønsker å finne ut hvor hun er. Han vil redde Lill Miriam, på samme måte som han reddet henne fra drukningsdøden den gangen. Ruben er en av svært få som har et nært forhold til Lill Miriam. Hun har nemlig et «syndrom» (s. 24), som trolig betegner en form for autismspekterforstyrrelse, og holder seg stort sett alene. De andre elevene i klassen, inkludert Susan, har mobbet Lill Miriam i alle år, og deres mangel på toleranse overfor hennes annerledeshet kulminerte i nesten-drukningsepisoden. Til slutt bestemmer Susan seg for å fortelle Lill Miriams foreldre om at hun vet hvor Lill Miriam befinner seg, og Ruben og Susan skynder seg mot skolen for å redde henne fra å dø av den farlige ammoniakk-gassen.

Slik er det konkrete handlingsforløpet i *Zweet*, men handlingen i denne komplekse ungdomsromanen kan også leses på et allegorisk plan. Både mobbingen og utestengelsen av Lill Miriam, og hendelsen med gasslekkasjonen, kan leses symbolsk. Gjennom Lill Miriams

indre monolog, skapes det nemlig en forbindelse mellom menneskenes utryddelse av bier og andre insekter, og forfølgelse, fengsling og drap av marginaliserte mennesker – mennesker som defineres som annerledes i forhold til normen, og som står på utsiden av fellesskapet:

Eg finst på planeten. Eg er eitt individ av nesten sju milliardar. Kvart individ har same verdi. Likevel blir mange jaga vekk, bortførte, fengsla, forgifta, drepne. Det skjer over heile kloden. Dei utrydder insekt og dei utrydder menneske. Trur dei at dei har rett til det? (s. 49)

Lill Miriam er en slik annerledes person. Mobbingen av henne kan dermed leses allegorisk som et bilde på mangel på aksept og toleranse overfor mennesker som anses som annerledes i forhold til normen, og overfor insekter, som, ifølge Charlotte Sleight, ses på som «zoology's Other, the definitive organisms of *différance*», på grunn av sin annerledeshet (2006, s. 281, kursiv i originalen). Det er annerledesheten til disse menneskene og insektene som er bakgrunnen for at de marginaliseres og drepes. Forbindelsen mellom annerledes mennesker og insekter forsterkes ved at det språklige virkemiddelet simile brukes til å sammenligne deportasjon og fengsling av menneskelige ofre med fjerning av insekter: Mennesker blir «feia unna som fluger i vindaugzkarmen» og «fjerna zom brune zignlar i ein altfor ryddig hage» (s. 25).

I tillegg kommer forbindelsen mellom Lill Miriam og de utrydningstruede insektene til uttrykk ved at også hendelsen med gasslekkasjen kan leses allegorisk. Gasslekkasjen som setter Lill Miriams liv i fare, fungerer nemlig som et bilde på bruken av giftige plantevernmidler som er skadelig for bier, og som trolig kan forårsake biedød og såkalt Colony Collapse Disorder (Furuland, 2017). Colony Collapse Disorder (CCD) er et fenomen hvor hele honningbiekolonier dør ut som følge av at arbeidsbiene i en koloni forlater kubene, mens dronningen blir igjen (United States Environmental Protection Agency. 2022). Det er usikkerhet knyttet til årsakene til CCD, men fenomenet kan trolig blant annet være forårsaket av at biene forgiftes etter å ha blitt eksponert for plantevernmidler (United States Environmental Protection Agency. 2022). Sammenhengen mellom gasslekkasjen og bruken av plantevernmidler tydeliggjøres gjennom Lill Miriams indre monolog: «Eg høyrer til i den store samanhengen. Planeten, solsystemet, universet. Og eg veit om det. Eg vil ikkje bli

utrydda» (s. 50). Både Lill Miriam og biene er intetanende om den overhengende faren som gassene utgjør for dem, og de står alle i fare for å utryddes.

Allegorisk blir dermed Susan og de andre mobberne representanter for en tankegang preget av mangel på toleranse og omsorg overfor dem som ses på som annerledes. Denne tankegangen kan utgjøre en trussel mot eksistensen til, og diversiteten blant, både mennesker og ikke-menneskelige arter. Susan har omsider begynt å reflektere over sin dårlige behandling av Lill Miriam, og ønsker nå å forandre seg slik at skadene som har blitt utrettet kan gjøres opp for. Det er usikkert om Susans endring skjer på et tidspunkt hvor det allerede er for sent å redde Lill Miriam. Denne delen av fortellingen kan tolkes som en oppfordring til leseren om å gjøre noe med menneskets forhold til, og destruktive behandling av, naturen før det er for sent, og skadene som har blitt påført naturen blir uopprettelige. Slik kan romanen sies å ha et didaktisk formål. Ruben er katalysatoren som omsider får Susan til å handle moralsk riktig, og forsøke å redde Lill Miriam. Han er den karakteren som har en vennskapelig relasjon til Lill Miriam, og som forsøker å forstå henne, til tross for at hun er annerledes. Rubens funksjon i den allegoriske lesningen av romanen blir dermed som en form for moralsk katalysator – den som får menneskene til å innse at endring må til for å redde planeten fra økologisk og klimatisk krise, og som viser omsorg og forståelse for individer som er annerledes.

4.1.3. Narrativ tid

Zweet er en ungdomsroman som har en svært kompleks komposisjon. Kompleksiteten kommer blant annet til uttrykk ved at det finnes variasjon med tanke på tidsrelasjonen mellom narrasjonen og historiehendelsene, variasjon i rekkefølgen til historiehendelsene i forhold til den narrative diskursen, samt variasjon i varigheten til hendelsene som presenteres i romanen. Narrasjonen veksler mellom å være samtidig og etterstilt. I bokens hovedfortelling er narrasjonen samtidig, noe sitatet i begynnelsen av delkapittel 4.1.1 viser, og det fortelles om hendelsene tilnærmet samtidig som de finner sted i historien. Hendelsene i hovedfortellingen fortelles om i kronologisk rekkefølge, med unntak av den siste av bokens fire deler. I romanens første del er Lill Miriam forteller, og det fortelles her om hendelser som utspiller seg fra tidspunktet rett etter evakueringen, og frem til kvelden samme dag. I de følgende to

delene, hvor henholdsvis Susan og Ruben er fortellere, fortelles det om hendelser som foregår fra morgenen dagen etter evakueringen, til et tidspunkt litt ut på denne dagen. Bokens siste del, hvor Lill Miriam igjen er forteller, følger kronologien til hennes første del, og det fortelles her om hendelser som finner sted før tidspunktet hvor Susan og Ruben sine deler av fortellingen tar til. Fortellingen i Lill Miriams siste del er dermed en analepse, hvor leseren tas med tilbake til kvelden før Susan og Ruben sine deler av fortellingen. På dette tidspunktet er Lill Miriam sår i halsen, føler seg trøtt, og legger seg til å sove. Analepsen i bokens siste del skaper usikkerhet om hvorvidt Susan og Ruben når frem til Lill Miriam før det er for sent, da det altså ikke er før dagen etter evakueringen at de drar for å finne henne. Store deler av fortellingen i *Zweet* består av såkalte deskriptive pauser, hvor hendelsesforløpet i hovedfortellingen står stille, mens fortellingen fortsetter. I de deskriptive pausene skildres de tre karakterenes tanker og følelser gjennom deres indre monolog. I tillegg inneholder de deskriptive pausene analepser, hvor det fortelles om begivenheter som har skjedd forut for hendelsesforløpet i hovedhandlingen, og i disse delene av teksten er narrasjonen etterstilt.

Flere av kapitlene hvor Lill Miriam og Ruben er fortellere, inneholder også tekst som ikke er en del av den narrative diskursen, nemlig forklaringer på fremmedord som brukes i fortellingen. I disse ordforklaringene finnes ingen fortellerstemme, noe som bryter med fortellerposisjonen i resten av romanen, og disse utgjør også deskriptive pauser i hendelsesforløpet. Ordforklaringene, som hovedsakelig forklarer ord som omhandler bier og andre insekter, gir leseren av *Zweet* mulighet til å tilegne seg kunnskap om blant annet bier og andre insekter. Kaldhol begrunner selv dette grepet med at «kvart ord har si forteljing, og å oppdage dette kan gi noko av den same gleda som å fordjupe seg i biene si verd. Språk er jo eit uttrykk for verda» (Hope, 2015). I fortellingen brukes det flere begreper som ungdommer gjerne ikke kjenner til, og dette gjelder kanskje spesielt de mange begrepene som handler om pollinering, og om insekters anatomi og utvikling. Ved hjelp av ordforklaringene blir det lettere å forstå, og henge med på, det som skrives om i fortellingen. Ordforklaringene har trolig også et didaktisk mål om å bidra til kunnskap om insekter hos ungdommer som leser boken.

4.1.4. Karakterisering

De tre hovedkarakterene i *Zweet* karakteriseres alle gjennom det Lothe kaller for indirekte presentasjon (Lothe, 2003, s. 122). Det er hovedsakelig karakterenes handlinger, ytringer og tanker, samt andre karakterers beskrivelser av deres ytre kjennetegn, som karakteriserer dem.

Karakteren som er forteller og fokaliseringsinstans i størstedelen av romanen er Lill Miriam, og hun har, som nevnt, et «syndrom» (s. 24). Flere av hennes personlighetstrekk kan ses i sammenheng med at hun har dette syndromet. Det sies ikke eksplisitt i romanen hvilket syndrom Lill Miriam har, men det finnes paralleller mellom flere av hennes karaktertrekk, og karakteristika ved personer med autismspekterforstyrrelser (ASF). Lill Miriams syndrom kommer blant annet til uttrykk gjennom hennes handlinger, ytringer og tanker, og bidrar til å karakterisere henne. Mens Lill Miriam gjemmer seg på skolens loft, skriver hun en liste over ting hun er god og dårlig på, og innholdet i denne listen er en del av den indirekte presentasjonen av henne. Blant annet skriver Lill Miriam at hun er god på å alfabetisere, huske datoer, sortere og skrive lister, mens hun er dårlig på å ha venninner, samarbeide og snakke (s. 81). Disse tingene kan alle være karakteristika ved personer med ASF, som blant annet kjennetegnes ved språk- og kommunikasjonsvansker, og begrenset evne til sosial omgang (Statlig spesialpedagogisk tjeneste, 2022). Susan forteller at Lill Miriam, i tilfeller hvor hun har blitt sint fordi klassekameratene hennes har plaget henne, ikke snakker eller roper tilbake til dem som erter henne, men knurrer «som ein tiger», og får «hissige, raske» hender (s. 98). Susans beskrivelser av Lill Miriams oppførsel viser at Lill Miriam synes å ha vansker med å kommunisere og uttrykke følelsene sine verbalt. Lill Miriams knurring er trolig noe av det som ligger til grunn for at Susan omtaler henne som «dyret» (s. 98). Dette vil jeg komme tilbake til nedenfor.

Store deler av både Susan og Ruben sine indre monologer handler om Lill Miriam, og deres omtale av henne gir leseren informasjon om hvem hun er, og hvordan hun blir sett på av de andre karakterene i romanen. Dermed er deres beskrivelser av Lill Miriam en viktig del av hennes karakterisering. Susans beskrivelse av Lill Miriams utseende er et eksempel på denne karakteriseringen. Susan beskriver Lill Miriam som «feit», og hun sier at Lill Miriam ikke

bryr seg om hvordan hun ser ut (s. 90). Ifølge Susan forsøker ikke Lill Miriam å la håret vokse, for å la det ligne på slik de andre jentene har det (s. 90). Susan forteller også at Lill Miriam oppfører seg på måter som gjør at hun skiller seg ut fra de andre i klassen. Hun samler blant annet på insekter i klasserommet, og sniffer på bøker og kniser for seg selv (s. 91). Lill Miriams utseende og oppførsel bidrar til at hun skiller seg ut fra de andre, og blir sett på som annerledes. Medelevene til Lill Miriam tåler ikke at hun er annerledes enn dem (s. 90), og det er hennes annerledeshet som er bakgrunnen for at hun blir mobbet og utestengt.

Lill Miriam er svært opptatt av bier og andre insekter, og denne bie- og insektsinteressen er også en del av karakteriseringen av henne, da denne kan knyttes til karakteristika ved ASF. Personer med ASF har nemlig gjerne snevre, altopplukkende særinteresser (Nasjonalt kompetansesenter for nevroutviklingsforstyrrelser og hypersomni, 2020), og Lill Miriams sterke bie- og insektsinteresse kan tolkes som en slik særinteresse. Lill Miriam identifiserer seg også med bier, noe som kommer til uttrykk ved at hun stadig betegner seg selv som en bie. Etter evakueringen tenker hun for eksempel for seg selv at «I dag er eg ei solitær bie, aleine på loftet. Når natta fell, flyg eg heim til stilken vår» (s. 41). Lill Miriam forteller at «vi bier handler ut frå ei indre drift» (s. 185). Dette utsagnet kan tolkes som at hun handler ut fra sine instinkter, og at hennes handlinger og bevegelser er en konsekvens at hun handler instinktivt, og ikke ut fra normene som settes for «normal» menneskelig oppførsel, for eksempel i et klasserom. Nok en gang kan Lill Miriams væremåte ses i sammenheng med karakteristika ved ASF. Personer med ASF kan nemlig ha vansker med å tilpasse atferden sin i ulike sosiale sammenhenger, og med å «oppfatte sosiale spilleregler, normer og usynlige forventninger» (Statlig spesialpedagogisk tjeneste, 2022). Lill Miriams identifikasjon med bier understreker dermed hennes annerledeshet, og er en del av karakteriseringen av henne. Det at honningbiene lever i tett forbindelse med hverandre inne i kuben, brukes som en metafor for Lill Miriams ønske om tilhørighet og aksept. Dette kommer frem gjennom hennes indre monolog: «Inne i kuben kjenner eg varmen omkring meg. Eg er skapt til å vere nær dei andre. Høyre til i eit samfunn. Vere ein av mange» (s. 63). Lill Miriam er, som andre ungdommer, i en identitetsformende fase preget av identitetssøking, forandring og livsmestring. Dette er en vanlig hovedtematikk i ungdomsbøker (Slettan, 2014, s. 22), og er også en sentral tematikk i *Zweet*. Lill Miriams identitetsformende prosess knyttes til bienes metamorfose, noe Brekke (2022, s. 314) også trekker frem i sin analyse av romanen. Bier er

holometabole insekter, noe som innebærer at de gjennomgår en metamorfose via stadiene egg, larve, puppe, og til slutt voksen, også kalt imago (Institutt for biovitenskap ved Universitetet i Oslo, 2021). Da Ruben finner Lill Miriam på stranden etter nesten-drukningsepisoden, brukes det språklige virkemiddelet simile, eller sammenligning, i hans beskrivelse av henne som «bleik som ein larve» (s. 121). Lill Miriam er her i en svært sårbar posisjon, og sammenligningen med larven forsterker og understreker dette. Ruben forteller at Lill Miriams far, under feiringen av hennes 14 års dag, lattermildt bryter ut at «Ho er komen i puppestadiet» (s. 150). Her er Lill Miriams metamorfose i gang: Hun har fått et nært forhold til Ruben, og hverdagen hennes er lysere enn den var i tiden rundt nesten-drukningen. Lill Miriam betegner også seg selv som en som gjennomgår en metamorfose, og som enda ikke har blitt sitt fullt utviklede selv – sitt imago: «Ingen menneske kjenner mitt imago. [...] Livet mitt er ei puppe som enno ikkje har opna seg. Enno har eg ikkje fått venger. Enno veit eg ikkje kven eg får flyge saman med» (s. 62). Her kommer det frem at Lill Miriam er en flerdimensjonal, dynamisk karakter, som er i en endringsfase.

Når historien fokaliseres gjennom Ruben som førstepersonsforteller, henvender han seg eksplisitt til en tilhører, og denne tilhøreren er Lill Miriam. Dette skiller seg fra Lill Miriam og Susan sine indre monologer, hvor man ikke finner et slikt innskrevet «du» (Jensen, 2014, s. 91). Ruben har vokst opp på Cuba, og beskriver seg selv, og andre som kommer fra øyer, som mennesker som «lever litt utanfor resten av verda» – at de selv «er som øyer» (s. 119). Inntrykket av Ruben som utenfor forsterkes ved at Susan forteller at Ruben «er ein slik som alltid er aleine» (s. 95). Ifølge Susan kler og oppfører Ruben seg annerledes enn de andre guttene i klassen, og er høyere – «nesten som ein vaksen mann» (s. 112). Rubens mor har fortalt ham at man ikke må være feig, men våge å «seie sanninga» (s. 127), noe det synes som at Ruben forsøker å leve etter. Han sladrer på klassekameraten Zlatan, til tross for at dette fører til at han blir plaget og utestengt fra klassefelleskapet, i tillegg til at han redder Lill Miriam fra å drukne, og oppretter kontakt med henne i etterkant. Basert på det Ruben, gjennom sin indre monolog, forteller om seg selv og sine handlinger, og på Susans beskrivelser av ham, karakteriseres Ruben som en annerledes ungdom som er opptatt av å gjøre moralsk gode handlinger. Ruben deltar ikke i mobbingen av Lill Miriam, men skaper heller et vennskap med henne. Han anstrenger seg for å forsøke å forstå henne, selv om han synes at dette er vanskelig – spesielt når hun har «eit jordskjelv» inni seg, og «urolege rørsler

på utsida» (s. 176). Rubens blikk på Susan under deres korte møte utenfor bussen etter evakueringen skaper en reaksjon i henne, og dette blikket bidrar til at hun bestemmer seg for å fortelle om hvor Lill Miriam befinner seg. Slik får Ruben en katalysatorfunksjon overfor Susan, noe som vil si at han får en funksjon som en som setter i gang en forandring hos henne, og som får noe til å skje (Nikolajeva, 2002, s. 94). Ruben fungerer også som katalysator overfor Lill Miriam, som, frem til hun møtte ham, ikke har hatt noen nære venner, og relasjonen mellom de to har satt i gang Lill Miriams metamorfose – hennes forvandling til sitt imago.

I den delen av *Zweet* hvor Susan er forteller og fokaliseringsinstans, får vi se mobbingen og utestengelsen av Lill Miriam fra en annen synsvinkel, nemlig gjennom en av mobberne. Susan karakteriseres hovedsakelig gjennom sin formidling av egne tanker og følelser, og gjennom sine beskrivelser av egne handlinger. Både Susans tanker, følelser og handlinger uttrykkes gjennom hennes indre monolog. Susan beskriver seg selv som en person som alltid har vært lydig – både overfor venninnen Andrine, som synes å ha en form for leder- og maktposisjon i venninnegjengen, og overfor foreldrene sine (s. 110). Susan har aldri protestert, og er usikker på om hun selv vet hva hun vil, og hva som er rett og galt. Hun betegner seg selv som «ein feig reddhare, ein nobody» (s. 111). Susan har nemlig alltid vært en følger, og har gjort som de andre. Dette innebærer at hun har tatt del i mobbingen og nesten-drukningen av Lill Miriam. Susan og de andre i klassen kaller Lill Miriam for «beistet» (s. 86) og «dyret» (s. 98), og Susan bruker flere ganger dyresimiler i sine beskrivelser av Lill Miriam. Med bakgrunn i dette, kan det tenkes at de ser på Lill Miriam som noe ikke-menneskelig – som et «dyr». Ifølge Brekke rettferdiggjør Susan og de andre mobberne sin behandling av Lill Miriam ved å umenneskeliggjøre henne (2022, s. 315), og denne tolkningen stiller også jeg meg bak. Susan forklarer selv mobbingen av Lill Miriam med at de ikke orket at hun var feit og ikke brydde seg om hvordan hun så ut, og at «ho skilte seg ut. At ho berre var slik ho var. Så innmari seg sjølv. Vi kunne ikkje tole at ho var annleis enn oss» (s. 90). Videre spør Susan seg selv om hvorfor de egentlig ikke tålte Lill Miriams annerledeshet (s. 111). Susan har dermed begynt å reflektere over sine egne handlinger og holdninger, og er i en prosess hvor hun revurderer sine moralske standpunkt. Hun vil ikke lenger være den personen som «ikkje ville høyre. Ikkje sjå. Ikkje hjelpe» (s. 109), men heller bli en person som våger å gjøre opp for handlingene sine –

en person som vil «bygge opp att» (s. 114). Susan kan dermed karakteriseres som en flerdimensjonal, dynamisk karakter, som er i en moralsk endringsprosess.

4.2. Karakterenes relasjoner til bier og andre insekter

4.2.1. Lill Miriam

Som nevnt, er Lill Miriam svært opptatt av insekter, og av bier spesielt. Store deler av kapitlene hvor Lill Miriam er forteller og fokaliseringsinstans omhandler bier og andre insekter, og gjennom hennes indre monolog kommer hennes store kjærlighet for dem frem. Hun fascineres av insektenes egenart, og hvordan de, gjennom millioner av år, har tilpasset seg naturen de lever i. I tillegg, er hun fascinert av bienes avanserte minne, og av deres samarbeidsevne og spesielle måte å kommunisere med hverandre på. Lill Miriam er også svært opptatt av bienes betydning for økosystemet på jorden, på grunn av deres funksjon som pollinatorer, og omtaler livene deres som korte, men svært viktige (s. 16). Mens Lill Miriam gjemmer seg på skolens loft, presser vonde tanker om «bortføringen» av elevene og lærerne seg på henne, og hun roer seg selv ned ved å tvinge tankene sine over på bier. Hun finner frem bildet av honningbien som hun har som skrivebordsbakgrunn, fordi hun «Treng å sjå dei florlette vengene» (s. 15). Biene fungerer som en trøst for Lill Miriam i den vanskelige situasjonen som hun befinner seg i. Ordbruken hennes viser også at hun holder bier og humler kjær: «Kjære Apis mellifera med gjennomsiktige brureslørvinger. Kjære Bombus lapidarius med din vesle, runde kosekropp. Kjære alle humler og honningbier i Apidae-familien: ikkje døy fra oss» (s. 76). Lill Miriam forsøker også å sette seg inn hvordan biene tenker og føler, for slik å forsøke å forstå dem. Et eksempel på dette er da hun tenker på de solitære biene, som hun identifiserer seg med mens hun sitter alene på loftsrommet:

Dei snakkar ikkje med dei andre i familien. Men nokre av dei solitære biene søker saman når det mørknar. Dei møtast natt etter natt på den same blomsterstilken for å sove i lag. Resten av tida lev dei kvar sine liv. Einsame, eller berre aleine. Nokre artar kan finne ein felles stad for overvintring. Kanskje det er varmare. Kanskje dei føler seg mindre aleine. Men eigentleg kjenner dei ikkje kvarandre. (s. 40-41)

I dette sitatet forestiller Lill Miriam seg hva de solitære biene føler når de søker sammen om vinteren.

I tillegg til å holde bier og andre insekter kjær, har hun en sterk interesse for, og omfattende kunnskap om, dem. Hun forteller detaljert om bienes metamorfose og kommunikasjon, og om pollinering og CCD. Rubens beskrivelse av Lill Miriams soverom tydeliggjør hvor omfattende hennes insektsinteresse er: I bokhyllene står bøker om insekter, og på veggene henger et fotografi av en metallisk grønn bille, samt en plansje som viser honningbiens utvikling fra egg til voksen bie (s. 138). Ved siden av nattbordet hennes står diverse utstyr til å samle insekter med, blant annet spesialnåler til å feste dem med, og i sengen ligger en rød og svart mariehønepute (s. 138). En gang Ruben spør Lill Miriam om hvorfor hun er så interessert i bier, svarer hun at «Bina är ju människan vida överlägsna», noe som trolig er et sitat fra en av Lill Miriams favorittentomologer – Karl von Frisch. Hun sier videre at «Biene organiserer samfunnet sitt mykje bedre enn menneska» (s. 164).

Lill Miriam tenker mye på bier og insekter, og bruker også tid på å lese om, og studere, dem. Dette kommer frem gjennom Rubens gjenfortelling av hennes handlinger og ytringer når de to har vært sammen. Lill Miriam snakker stadig om insekter til Ruben, og viser ham både ekte insekter, samt bilder og videoer av dem. I tillegg samler hun på insekter. Susan forteller at Lill Miriam, i første eller andre klasse, samlet døde insekter i vinduskarmen ved siden av plassen sin, og sorterte dem etter art, størrelse og farge (s. 91). Samle hobbyen er noe Lill Miriam har fortsatt med siden den gang, noe som blant annet gjenspeiles i alt samleutstyret som hun har på soverommet sitt. Lill Miriam samler imidlertid ikke bare på insekter som allerede er døde, men finner også levende insekter som hun tar livet av. Dette kommer fram ved at Ruben forteller om en gang han har vært med på å se Lill Miriam ta livet av en liten kålsommerfugl som hun skal ha i samlingen sin. Med raske, sikre håndbevegelser slipper Lill Miriam noen dråper med etylacetat på en bit med gips som ligger i bunnen av et syltetøyglass, dytter den gule sommerfuglen ned i glasset, og skrur på lokket (s. 135). Gassen bedøver først sommerfuglen, før den til slutt dreper den. Ruben forteller at Lill Miriam så setter glasset med det døende insektet på nattbordet sitt (s. 136). Det at Lill Miriam samler på insekter, som hun først bedøver og dreper, står i sterk kontrast til den kjærlige måten hun omtaler insekter på. Handlingen står også i kontrast til måten hun oppfører seg andre ganger hun samhandler med insekter. For eksempel forteller Ruben om at hun «berre stod der, let insekta kome og sette seg på panna di, nasen, kinna og haka» (s. 143) en gang de gjennomfører et

«lakeneksperiment», hvor de ser på insekter ute i hagen. Drapet på kålsommerfuglen bryter med bildet av Lill Miriam som insektenes venn, forkjemper og beskytter. Siden hendelsen med sommerfuglen formidles gjennom Ruben som forteller og fokaliseringinstans, får ikke leseren innsyn i hvilke tanker Lill Miriam selv har om sin egen insektsamling, eller hvordan hun begrunner det at hun tar livet av insekter. Det er derfor uklart hvorfor Lill Miriam gjør dette, og det blir opp til leseren å tolke hennes handlinger. Er det kanskje slik at hun først og fremst er opptatt av insektene som art, og mindre opptatt av individuelle enkeltinsekter? Er motivasjonen hennes kanskje at hun vil ha en insektsamling fylt med ulike insekter som hun synes at er «verdt å ta vare på» (s. 136)? Eller samler hun kanskje på, og dreper, enkeltinsekter for å lære mer om dem, slik at hun kan bruke sin kunnskap for å kjempe mot utryddelsen av bier og andre insekter når hun blir voksen? Teksten gir ikke et entydig svar på dette.

Lill Miriam er svært bekymret for, og opptatt av, artstapet blant jordens insekter. Som nevnt i delkapittel 1.1, står nemlig 40% av insektartene på jorden i fare for å utryddes som følge av menneskelig aktivitet (Sánchez-Bayo & Wyckhuys, 2019, s. 8), og det er trolig dette som er bakgrunnen for Lill Miriams bekymring. Ifølge Lill Miriam er menneskene «planetens verste fiende» (s. 49), og hun er kritisk til bruken av plantevernmidler i landbruket, siden dette er skadelig for bier og andre insekter (s. 73). Lill Miriam gir uttrykk for at hun mener at menneskene ikke har den samme viktige rollen i jordens økosystemer som insektene: «Inzekt kan klare seg utan mennezke. Men mennezkelekta kan ikkje leve utan inzekt» (s. 31). Bekymringen for utryddelsen av insektartene, og konsekvensene dette kan få for det økologiske samspillet, og livet på jorden, er noe Lill Miriam bruker mye tid på å tenke på. Store deler av hennes indre monolog dreier seg nemlig om dette temaet:

Után bier, humler og andre insekt er livet på kloden i alvorlig trøbbel. Det økologiske samspelet er i ferd med å bryte samén. Livet på jorda er i fare. Det samarbeidet plantar og insekt har utvikla gjennom millionar av år, kan mennesket rasere på berre nokre få tiår. (s. 77)

Det er altså ikke bare insektenes betydning for menneskenes matproduksjon som vektlegges av Lill Miriam, men også deres betydning for hele det økologiske samspillet på jorden. Lill Miriam er særlig opptatt av bienes utryddelse, og av CCD (s. 36; s. 68). Når elevene i klassen

hennes blir bedt om å lage en muntlig presentasjon om noe de brenner for, holder Lill Miriam et foredrag som handler om at biebestanden på jorden går ned, og at dette vil få alvorlige konsekvenser for verdens matvareproduksjon (s. 72). Hun betegner seg selv som entomolog, altså en person som forsker på insekter («entomolog», 2022), og når hun blir voksen, ønsker hun å forske på hva som er årsaken til at biebestanden går ned (s. 73-74). Dermed kan det synes som at Lill Miriam ønsker å jobbe for å endre menneskenes negative påvirkning på jordens økosystemer når hun blir voksen. Bienes betydning for livet på jorden, gjennom deres rolle som pollinatorer, synes å være det som ligger til grunn for Lill Miriams bekymring for deres død: «Ingen har svar på korleis åkrane kan bli pollinerte utan honningbiene. Ingen kan svare på korleis det skal bli nok mat i verda viss biene blir borte» (s. 68). Lill Miriams sterke vektlegging av bier og andre insekters nytteverdi, gjør det betimelig å undre seg over hvorvidt hun hadde vært like bekymret for deres utryddelse dersom de ikke hatt denne tydelige instrumentelle verdien for jordens menneskelige og ikke-menneskelige liv. På s. 52 uttrykker hun nemlig følgende: «Planetten mistar fleire og fleire artar. Nokre tolar vi å miste. Men kor mange?». Det at hun sier at «vi» tåler å miste noen arter (s. 52), gir et inntrykk av at hun ikke ser det som et problem at noen arter dør ut, så lenge artsutryddelsen ikke er så omfattende at det får store konsekvenser for «oss». Denne uttalelsen underbygger påstanden om at hun trolig ikke hadde vært like bekymret for artstapet blant insektene dersom de ikke hadde hatt den instrumentelle verdien for livet på jorden som de har, og vitner om at hun ikke nødvendigvis ser insektenes død i seg selv som et problem.

Som nevnt i delkapittel 4.1.4, identifiserer Lill Miriam seg også med bier: «Eg er ei bie som stikk snabelen ned i røyret og syg i meg søt nektar» (s. 187). Hun betegner seg selv som bie flere ganger i løpet av romanen, og beskriver trygge steder, som for eksempel soverommet hennes og loftsrommet hvor hun gjemmer seg under evakueringen, som sine kuber: «Eg er bie. Loftsrommet er den sekskanta kuben min» (s. 9). Ifølge henne selv handler hun tidvis også som en bie, som da hun under evakueringen «fór som ei retningsforvirra honningbie», og var «snartenkt som ei bie. Skifta retning like raskt som ei bie» (s. 13). Lill Miriams bieidentifikasjon vitner om at hun har en svært nær tilknytning til bier.

4.2.2. Ruben

Etter at Ruben har reddet Lill Miriam fra å drukne, opprettes en nær relasjon mellom de to. Trolig har ikke Ruben hatt noen uttalt interesse for bier eller andre insekter forut for møtet med Lill Miriam, men han tar del i hennes insektsinteresse når de to er sammen. Ruben oppdager for eksempel en mariehøne i hagen sin en dag, og bestemmer seg straks for å ta denne med til Lill Miriam (s. 132). Her bruker Ruben et insekt, i dette tilfellet en mariehøne, som et middel for å opprette kontakt med Lill Miriam. Rubens deltagelse i Lill Miriams insektsinteresse kan muligens komme av at han er i ferd med å bli interessert i insekter, men kan også bare være en måte for ham å etablere kontakt med, og komme nærmere inn på, Lill Miriam, ved å ta del i noe som er viktig for henne. Rubens gryende interesse for insekter synes å være forbundet med Lill Miriam, og insekter er ikke noe som han bruker tid på når han ikke er sammen med henne. Samtidig kan det virke som Lill Miriams sterke interesse for insekter muligens har gjort Ruben mer oppmerksom på insektene som omgir ham, noe som for eksempel vises gjennom det at han i det hele tatt legger merke til mariehønen som befinner seg i hagen hans. Ruben er forsiktig når han plukker mariehønen opp, og sørger for at den lever (s. 132). Dette vitner om at han er opptatt av å behandle mariehønen på en måte som ikke skader eller dreper den. Han virker også interessert i å høre Lill Miriam fortelle om insekter, og stiller henne oppfølgings spørsmål mens hun forteller (s. 133; s. 136).

Som nevnt, forteller Ruben om en gang han blir med Lill Miriam mens hun fanger og dreper en liten kålsommerfugl ved hjelp av etylacetatgass, slik at hun kan ha den insektsamlingen sin. Mens Lill Miriam holder på med dette, spør Ruben henne om det gjør vondt for sommerfuglen å bedøves og drepes av gassen (s. 135). Det at Ruben lurte på om sommerfuglen har vondt, kan vitne om at han ikke vil at den skal lide. Han stirrer på den lille sommerfuglen i glasset, og tenker for seg selv:

Han låg der berre. Innestengd. Kunne ikkje snakke. Ikkje rope om hjelp. For eit kvarter sidan flaug han levande omkring mellom engsoleiene på plenen. No trengde gassen inn gjennom pusteorgana. Han var på veg inn i døden, utan å vite om det sjølv. (s. 135)

Sitatet viser at Ruben lever seg inn i hvordan kålsommerfuglen har det mens den ligger døende inni glasset, og det kan synes som at han føler med, og synes synd på, den. Ruben viser omsorg og medfølelse for den lille skapningen. Ved at Ruben forteller at sommerfuglen er på vei inn i døden uten å vite om dette selv, trekkes det igjen paralleller mellom Lill Miriam og insekter. Gassen hun eksponeres for mens hun gjemmer seg på skoleloftet, gjør nemlig at hun, på samme måte som den gule kålsommerfuglen, står i fare for å dø uten å være klar over dette selv.

Ruben forteller at han, sammen med Lill Miriam, samhandler med insekter ved flere anledninger. Blant annet forteller han om en gang de to, på Lill Miriams initiativ, legger seg ned på bakken og betrakter en humle som flyr fra blomst til blomst. Ruben beskriver hvordan de kjenner vinden fra humlens vinger, og hvordan humlen bruker den lille snabelen sin til å suge opp nektar fra margerittene (s. 133). Ruben forteller også om en kveld han og Lill Miriam henger opp et hvitt laken som de lyser på med lommelykter slik at insekter kommer og setter seg på det. Under dette «lakeneksperimentet», står de to der sammen og opplever hvordan insektene omgir dem: insektene setter seg på dem og summer omkring ørene deres. Ruben beskriver hvordan det finnes et hemmelig liv der i nattemørket – «ei yrande, ukjend verd» fylt med «individ med ulike vengemønster», som er «uteljelege. Surrande, levande, søkande» (s. 144). Ruben har en opplevelse som han synes det er vanskelig å forklare. Ruben og Lill Miriam oppretter her en kontakt med insektene, og trer inn i deres verden. Ordene Ruben bruker når han omtaler og beskriver insekter, vitner om at han også synes at de er vakre. Da Lill Miriam for eksempel viser ham et bilde av en blå-grønn øyestikker, sier Ruben at den er fin (s. 123), og dette nikker Lill Miriam samtykkende til. Et annet eksempel på at Ruben omtaler insekter med positive ordelag, er hans beskrivelse av en sommerfugl som, på en video, kommer ferdig utviklet ut fra en sommerfuglpuppe: «Og i neste øyeblikk sat ein sommarfugl på eit strå. Fullt ferdig. Vakker. Metamorfose» (s. 151).

Ruben bruker tidvis insektsimiler, noe også Lill Miriam, ved flere anledninger, gjør. I motsetning til Lill Miriam, som bruker disse similene hyppig for å beskrive mange ulike personer og ting, bruker derimot Ruben bare insektsimiler i sine beskrivelser av Lill Miriam. Han forteller at Lill Miriam var «bleik som en larve» (s. 121) når han finner henne i

strandkanten etter nesten-drukningen, og at hun strekker seg fram raskt «som ein libelle» (s. 148) når hun lukter på kinnet hans. Rubens beskrivelser av Lill Miriam som et insekt viser at insekter er til stede i hans bevissthet, i tillegg til at beskrivelsene forsterker forbindelsen mellom Lill Miriam og insekter.

4.2.3. Susan

I motsetning til Lill Miriam, har ikke Susan noen uttalt interesse for hverken bier eller andre insekter. I den delen av *Zweet* hvor Susan er forteller, finnes det bare én henvisning til insekter, og denne omhandler en episode i klasserommet som involverer Susan selv, Lill Miriam og Susans venninne, Andrine. Som nevnt i delkapittel 4.2.1, forteller Susan at Lill Miriam, da de gikk i første eller andre klasse, samlet på døde insekter som hun la i vinduskarmen i klasserommet. Hun forteller videre at hun selv og Andrine feide disse ned på gulvet (s. 91). Lill Miriam plukket insektene opp igjen, og la dem på pulten sin. Videre forteller Susan at Lill Miriam, da læreren kom gående mot henne med et tørkepapir i hånden, raskt satte opp «linjalen og to bøker på høgkant til eit gjerde omkring dei døde krypa. Ei innhegning» (s. 91). Det at Susan her betegner insektene som «kryp», kan tyde på at hun ikke har noen stor kjærlighet for insekter, og at hun muligens synes at de er ekle. I tillegg til å ha betydningen «krypende dyr», betyr nemlig ordet «kryp», i overført betydning, «motbydelig, foraktelig person eller vesen» («kryp», 2022). Det er dermed Susans ordvalg som vitner om at hun kan ha et negativt syn på insekter. Det at Susan feier insektene ned på gulvet, kan også tyde på at hun heller ikke har noen særlig interesse, eller respekt, for insekter.

Det at det finnes svært få henvisninger til bier og andre insekter i den delen av *Zweet* hvor Susan er forteller, kan ha sammenheng med Susans funksjon i fortellingen. Susan representerer mobberen – den normale ungdommen, og blir dermed stående som en kontrast til Lill Miriam, som er en utstøtt og annerledes jente. Bier og andre insekter knyttes hovedsakelig til Lill Miriam i romanen, og siden Susan på mange måter kan ses på som Lill Miriams motstykke, er det naturlig at bier og andre insekter i liten grad blir tematisert i hennes del av fortellingen.

4.3. Karakterenes holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige

I de to foregående delkapitlene har jeg presentert analyser av hva som kjennetegner den narrative formen, og karakterfremstillingen, i *Zweet*, og av hva slags relasjoner hovedkarakterene i romanen har til bier og andre insekter. Jeg vil nå presentere den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 3. Denne delen av analysen bygger på funnene fra analysedelene som ble presentert i de to foregående delkapitlene. I dette delkapittelet, undersøker jeg altså om karakterene i romanen, gjennom sine relasjoner til bier og andre insekter, eller på andre måter, gir uttrykk for holdninger som er i tråd med økosentriske, antroposentriske, post-antroposentriske, dualistiske og post-dualistiske perspektiver med tanke på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

Ifølge Lill Miriam har hvert individ samme verdi, og ved å hevde dette gir hun uttrykk for at det ikke bare er mennesker som har egenverdi, men også individer som tilhører andre arter enn menneskearten. Denne holdningen er i tråd med et økosentrisk perspektiv, hvor egenverdien til alt liv vektlegges (Quinn et al, 2015, s. 895). Lill Miriam gir også uttrykk for økosentriske holdninger gjennom sitt kritiske syn på bruken av plantevernmidler i landbruket. Bruk av plantevernmidler er skadelig for insekter, og kan være en mulig årsak til CCD. Ved å være kritisk til bruken av plantevernmidler gir Lill Miriam uttrykk for at insektene har krav på å få sine interesser ivaretatt, ved å slippe å eksponeres for disse giftstoffene, og, som følge av dette, ta skade eller dø. Lill Miriams kritikk mot bruken av plantevernmidler får også frem at hun mener at menneskenes interesser ikke har forrang fremfor interessene til det ikke-menneskelige. Til tross for at plantevernmidler er viktige for menneskenes landbruk, gir hun altså uttrykk for at hun ser på bruken av disse som problematisk. Dette vitner om at Lill Miriam innehar holdninger som er i tråd med et økosentrisk perspektiv (Claudi, 2013, s. 248), og viser at hun ikke vurderer naturen ut fra menneskenes behov, slik man gjør innenfor et antroposentrisk perspektiv (Røskeland, 2018, s. 46). Lill Miriam spør seg selv om menneskene tror at de har rett til å utrydde insektene. Hun stiller dermed spørsmål ved den antroposentriske oppfatningen som tilsier at menneskene har rett til å forvalte og utnytte

naturen etter eget forgodtbefinnende, uten hensyn til hvilke konsekvenser deres handlinger får for den ikke-menneskelige verden. Samtidig samler hun på insekter, og bedøver og dreper disse. Lill Miriam, som stiller seg undrende til at menneskene tror at de har rett til å utrydde insekter, utrydder altså selv insekter som hun vil ha i samlingen sin. Her er det diskrepans mellom Lill Miriams kritiske uttalelser om andre menneskers behandling av insekter, og hennes egne handlinger. Som nevnt i delkapittel 4.2.1, får ikke leseren innsyn i Lill Miriams egne tanker om drapet på kålsommerfuglen, eller hvordan hun begrunner denne handlingen. På den ene siden, kan Lill Miriams handling vitne om at hun innehar antroposentriske holdninger, ved at hun prioriterer sin egen interesse for å ha en insektsamling full av insekter som hun synes at er verdt å «ta vare på» (s. 136), uten omtanke for, og hensyn til, det levende individet som hun tar livet av. På den andre siden, kan man tolke denne handlingen som en måte for Lill Miriam å skaffe kunnskap om insekter på – kunnskap som hun siden kan bruke i sitt arbeid som entomolog. Dersom det er søken etter kunnskap som ligger til grunn for Lill Miriams handlinger, kan handlingene hevdes å være i tråd med et økosentrisk perspektiv, ved at hun ønsker å tilegne seg kunnskap for å kunne arbeide for å ivareta interessene til insektene i fremtiden. Det kan også tenkes at Lill Miriam først og fremst er opptatt av insektene som art, og av at insektartene ikke skal utryddes, og mindre opptatt av å ta vare på enkeltinsekter.

Lill Miriam omtaler menneskene som planetens verste fiende (s. 49), og gir dermed uttrykk for at menneskene ikke har den samme viktige rollen i det økologiske samspillet på jorden som insektene har. Hun sier nemlig at insektene kan leve uten menneskene, men at menneskene ikke kan leve uten insektene (s. 31). Lill Miriam gir dermed uttrykk for at hun tenker at menneskene og insektene er i et avhengighetsforhold, men at dette avhengighetsforholdet ikke er gjensidig, men tvert imot ensidig: Menneskene er avhengige av insektene for å overleve, men har ikke selv noen nytteverdi for det ikke-menneskelige livet på jorden. Lill Miriams synspunkt utfordrer dermed den antroposentriske oppfatningen av at mennesker er overordnet i forhold til alle andre arter (Ferrando, 2016, s. 164). Hun gir uttrykk for en erkjennelse av at mennesket ikke er den beste eller mest intelligente arten, og dette er i tråd med et post-antroposentrisk perspektiv på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige (Ferrando et al, 2021). Denne holdningen kommer enda tydeligere til uttrykk ved at Lill Miriam forteller Ruben at biene er «människan vida överlägsna», og at de «organiserer samfunnet sitt mykje betre enn menneska» (s. 164). Dermed gir hun uttrykk for

at forholdet mellom mennesker og bier er hierarkisk, men at det ikke er menneskene som står øverst i dette hierarkiet, slik det er innenfor et antroposentrisk perspektiv, men biene. Dette kan ses på som et uttrykk for at Lill Miriam forstår og betrakter verden i form av motsetninger, noe som er i tråd med et dualistisk verdensbilde (Marland, 2013, s. 852), men at det, i motsetningsparet menneske-bie, er biene som har høyest verdi. Lill Miriams uttalelser kan også forstås som et uttrykk for at hun innehar artsdiskriminerende holdninger overfor mennesker, ved at hun gir uttrykk for at hun vurderer menneskearten som underlegen, og mindre verdt enn, insektene. Hennes negative omtale av menneskene kan også ses på som en form for demonisering av menneskearten (Gunderman & White, 2020, s. 502).

Samtidig som Lill Miriam altså gir uttrykk for enkelte dualistiske holdninger, utfordrer hun også skillet mellom de konstruerte, binære kategoriene menneske – insekt ved å sammenstille utryddelsen av insekter med utryddelse av mennesker. Dette kan ses på som et uttrykk for at Lill Miriam også innehar post-dualistiske holdninger. Ved å omtale utryddelsen av insekter og utryddelsen av mennesker samlet, kan det synes som at hun ser på drap på insekter og drap på mennesker som likestilte. Dermed kan det virke som at Lill Miriam ikke ser på mennesker og insekter som to motsetningsfylte kategorier, men at både menneskelige og ikke-menneskelige individer er likestilte, og at det ikke er riktig å skade eller drepe noen av disse. Igjen må kontrasten mellom holdningene Lill Miriam gir uttrykk for gjennom sin indre monolog og hennes drap på den gule kålsommerfuglen trekkes frem. Det at Lill Miriam gir inntrykk av å se på drap på mennesker og drap på insekter som likestilt, gjør at man undrer seg over hvordan hun da ville ha begrunnet sin handling overfor sommerfuglen, og trolig også andre enkeltinsekter. Som sagt, får ikke leseren innsyn i Lill Miriams tanker om hendelsen, men det kan altså tenkes at hun først og fremst er opptatt av insektartene som helhet, og av artenes overlevelse, og mindre opptatt av enkeltinsekter. Det at Lill Miriam sier at hun «hører til i den store sammenhengen. Planeten, solsystemet, universet» (s. 50), vitner om at hun ser på seg selv som en del av det sammenvevde økologiske systemet, noe som også er i tråd med et post-dualistisk perspektiv. Gjennom sin identifisering med bier, som blant annet kommer til uttrykk ved at hun omtaler seg selv som bie, utfordrer Lill Miriam det binære skillet mellom mennesker og bier. Hennes sammenligning av menneskelig utvikling og bienes metamorfose, og av livet i bikuben og tilhørighet og aksept blant mennesker, bringer sammen bier og mennesker, og bidrar til å utfordre det dikotomiske skillet mellom de to artene. Til tross for at

det finnes spenninger blant holdningene som Lill Miriam gir uttrykk for med tanke på motsetningen mellom mennesker og det ikke-menneskelige, vil jeg hevde at hun, samlet sett, utfordrer dualismen i større grad enn hun bidrar til å opprettholde denne. Lill Miriam gir dermed uttrykk for post-dualistiske holdninger i større grad enn hun gir uttrykk for dualistiske holdninger.

Lill Miriam anerkjenner bier og andre insekters viktige plass i jordens økosystemer, og er bevisst på deres betydning for menneskene. Ifølge Gunderman og White kan forståelse av insekters positive påvirkning på menneskenes liv, og på planeten som helhet, bidra til å motarbeide artsdiskriminering mot insekter (2020, s. 499). Denne erkjennelsen er også sentral innenfor et post-antroposentrisk perspektiv (Ferrando et al, 2021). Til tross for at Lill Miriam fremhever bienes viktige rolle for menneskenes matproduksjon, noe som kan være et uttrykk for at hun innehar visse antroposentriske holdninger, vektlegger hun hovedsakelig deres viktige rolle for hele det økologiske samspillet. Brekke peker på at Lill Miriams beskrivelse av bienes livsviktige rolle i jordens økosystemer viser frem et økosentrisk verdenssyn (2022, s. 316-317), og dette stiller jeg meg bak.

Det er betydningen bier og andre insekter har for livet på jorden som hovedsakelig ligger til grunn for Lill Miriams bekymring for deres utryddelse. Det er dermed den instrumentelle verdien til bier og andre insekter som vektlegges av Lill Miriam. Som nevnt i delkapittel 4.2.1, uttrykker Lill Miriam at «vi» tåler å miste noen arter (s. 52). Dette utsagnet kan tolkes som at hun tilsynelatende ikke ser det som problematisk at enkelte arter dør ut, så lenge det ikke er så mange arter som dør at det får konsekvenser for «oss». Dermed undergraver utsagnet, til en viss grad, tolkningen av at Lill Miriam anerkjenner insektenes egenverdi, og står i kontrast til de økosentriske holdningene hun ellers gir uttrykk for gjennom sin indre monolog. Hvem Lill Miriam sikter til når hun bruker ordet «vi» er uklart – er det bare menneskene som inkluderes i dette «viet», eller er det alle som lever på jordkloden? Dersom det bare er menneskene som inkluderes i Lill Miriams «vi», er utsagnet i tråd med et antroposentrisk perspektiv. I og med at Lill Miriam ikke først og fremst vektlegger bienes, og de andre insektenes, betydning for menneskene, men for hele det økologiske samspillet, kan det imidlertid tenkes at alle levende vesener på jorden inkluderes i Lill Miriams «vi».

Lill Miriam er en kompleks litterær karakter, og hennes relasjon til bier og andre insekter, samt hennes holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, innehar også kompleksitet. Som jeg har vist over, finnes det en rekke spenninger og motsetninger med tanke på holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som uttrykkes av Lill Miriam. Dette kan blant annet eksemplifiseres ved at hun, på den ene siden, ikke forstår hvordan menneskene kan tro at de har rett til å utrydde insekter, samtidig som hun, på den andre siden, selv dreper insekter. Dersom jeg likevel skal prøve å oppsummere Lill Miriams holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, vil jeg, basert på funnene fra analysen, hevde at hun i hovedsak gir uttrykk for økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger.

Lill Miriam og Ruben engasjerer seg begge i respektfull samhandling med insekter, gjennom etablering av det Haraway betegner som kontaktsoner. Denne samhandlingen skjer for eksempel da de to legger seg ned på bakken for å observere en humle, og da de gjennomfører «lakeneksperimentet» i Lill Miriams hage. Samhandlinger som dette åpner for kommunikasjon på tvers av artene, noe som kan bidra til å utfordre dikotomien menneske – insekt, og føre til at omsorg og respekt for ulikhet kan blomstre (Haraway, 2008, s. 287). En annen ting de to karakterene har til felles, er at de begge forsøker å forstå insektene og deres opplevelser. Ifølge Moore og Kosut er dette også noe som kan bidra til å utfordre skillet mellom mennesker og insekter (2014, s. 520), og som dermed er i tråd med et post-dualistisk perspektiv på forholdet mellom mennesker og det ikke menneskelige. Lill Miriam setter seg blant annet inn i hvordan de solitære biene tenker og føler seg, mens Ruben forestiller seg hvordan den lille kålsommerfuglen som Lill Miriam har utsatt for etylacetat har det mens den ligger døende i glasset.

Etter å ha blitt introdusert for insektenes verden av Lill Miriam, synes det som at Ruben har begynt å se og sette pris på insektene som omgir ham. Ifølge Gunderman og White kan dette bidra til å utfordre artsdiskriminering overfor insekter (2020, s. 499). Ruben omtaler insekter i positive ordelag, og utfører omsorgsfulle handlinger overfor enkeltinsekter. Dette kan

eksemplifiseres ved at han er forsiktig med mariehønen som han vil gi til Lill Miriam, og passer på at han ikke skader eller dreper denne, og ved at han synes synd på sommerfuglen som Lill Miriam tar livet av. Å utføre handlinger preget av generøsitet og omsorg overfor ikke-menneskelige arter, kan, ifølge Willett, bidra til å stille spørsmål ved, og utfordre, dikotomien mellom mennesker og ikke-menneskelige dyr (2014, s. 142). Rubens handlinger er dermed i tråd med et post-dualistisk perspektiv. Det at Ruben viser omsorg og medfølelse for insektene rundt ham, kan også vitne om at han anerkjenner insektenes egenverdi, og at han ønsker at deres interesser skal ivaretas, noe som kan være et uttrykk for at han også innehar økosentriske holdninger.

Lill Miriam og Ruben gir uttrykk for å ha mange av de samme holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, men relasjonene deres til bier og andre insekter kjennetegnes av ulike ting. I motsetning til Ruben, gir ikke Lill Miriam uttrykk for å ha sympati for, eller medfølelse med, kålsommerfuglen hun dreper. Det kan dermed synes som at Ruben har større omsorg for enkeltinsekter enn det Lill Miriam har, mens hun muligens først og fremst er opptatt av insektene som art, og bekymret for insektartenes utryddelse. I motsetning til Lill Miriam, er ikke Ruben lidenskapelig opptatt av insekter, eller bekymret for artstapet blant insektene, og han identifiserer seg heller ikke med bier, slik Lill Miriam gjør. Ruben er derimot glad for at han er menneske (s. 164). Dermed er det først og fremst Lill Miriam som, blant annet gjennom sin identifisering med bier, utfordrer skillet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Det er også Lill Miriam som hovedsakelig utfordrer antroposentrismen, ved å blant annet gi uttrykk for at bier og andre insekter er overordnet, og viktigere enn, mennesker. Ved å hevde dette gir, som nevnt, Lill Miriam også uttrykk for artsdiskriminerende holdninger overfor mennesker.

Susan står i kontrast til både Ruben og Lill Miriam med tanke på at hun, tilsynelatende, ikke er opptatt av insekter, og hverken omtaler eller samhandler med disse i noen særlig grad. I motsetning til Lill Miriam og Ruben, omtaler ikke Susan insekter på en positiv måte, men bruker ordet «kryp», som er et ord med negative konnotasjoner, den ene gangen hun omtaler dem. Å bruke slike nedsettende ord om insekter kan, ifølge Gunderman og White, demonisere insektenes eksistens (2020, s. 502), og kan være et uttrykk for artsdiskriminerende holdninger

overfor insekter. Artsdiskriminering skjer på bakgrunn av at man ser på én art som overlegen andre arter (Moore, 2013, s. 12). Susan og de andre mobberne kaller Lill Miriam for «beistet» og «dyret», og det å bruke slike dyremetaforer for å snakke nedsettende om andre mennesker, kan også være et uttrykk for artsdiskriminerende holdninger (Gunderman & White, 2020, s. 495). Som nevnt i delkapittel 4.1.4, kan det synes som at Susan rettferdiggjør mobbingen av Lill Miriam ved å umenneskeliggjøre henne, og dette kan ses på som et uttrykk for at hun innehar antroposentriske holdninger. Det at dehumaniseringen av Lill Miriam brukes for å legitimere mobbingen av henne, vitner nemlig om at Susan og de andre mobberne har en holdning som tilsier at det ikke-menneskelige er mindre verdt enn mennesker, og at dårlig behandling av ikke-menneskelige individer derfor er akseptabelt. Det at Susan er i en prosess hvor hun reflekterer over sine tidligere holdninger og handlinger, kan tyde på at hun er i ferd med å ta et oppgjør med disse holdningene.

Som vist i dette delkapittelet kommer mange ulike holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet*, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Siden det finnes spenninger og motsetninger blant holdningene som de ulike karakterene, og da særlig Lill Miriam, gir uttrykk for, vil det til en viss grad avhenge av leseren hvordan de ulike synspunktene vektet. I neste kapittel vil jeg presentere min analyse av *Bienes historie*.

5. Analyse av *Bienes historie*

I dette kapittelet presenterer jeg analysen av *Bienes historie*, og presentasjonen vil følge samme struktur som presentasjonen av analysen av *Zweet* i forrige kapittel. Jeg vil dermed starte med undersøkelsen av hva som kjennetegner den narrative formen, og karakterfremstillingen i romanen, før jeg analyserer hva slags relasjoner de tre hovedkarakterene i boken har til bier og andre insekter. Til slutt undersøker jeg hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter. I dette kapittelet vil jeg bare referere til *Bienes historie* med sidetall.

5.1. Narrativ form

5.1.1. Fortellerposisjon og fokalisering

Jeg strakte meg så langt jeg kunne, men nådde likevel ikke opp til den aller øverste blomsten. Var i ferd med å gi opp, men visste at jeg kunne bli straffet, så jeg forsøkte enda en gang. Vi ble trukket i lønn hvis vi brukte opp pollenet for fort. Og trukket i lønn hvis vi brukte for lite. (Lunde, 2015, s. 8)

I dette sitatet forteller den litterære karakteren Tao om tankene hun har, og bevegelsene hun gjør, under arbeidet med å håndpollinere et frukttre, og leseren ser og sanser her gjennom henne. Sitatet viser at *Bienes historie*, i likhet med *Zweet*, har både intern forteller og intern fokalisering, og dermed kan karakteriseres som en «jeg-fortelling». Historien fortelles gjennom tre førstepersonsfortellere, hvis funksjon er som både forteller og litterær karakter, og leseren ser og sanser altså gjennom disse karakterene. Det som blir fortalt formidles for leseren gjennom de tre karakterenes indre monolog, og gjennom deres gjengivelser av dialoger de har med de andre karakterene i sine deler av fortellingen. Som i *Zweet*, delegeres fortellerstemmen i *Bienes historie* horisontalt mellom tre ulike karakterer som er sideordnet i forhold til hverandre, og det veksles mellom at de tre karakterene er fokaliseringsinstans. Dermed får leseren innsyn i alle de tre fortellerkarakterenes tanker og følelser, og ser hendelsene i fortellingen gjennom deres synsvinkel. Romanens kapiteltitler er de samme som navnet til den litterære karakteren som er forteller og fokaliseringsinstans i kapittelet, og

kapitlene er organisert slik at det veksles mellom at hver av de tre karakterene er forteller gjennom hele boken. Gjennom denne vekslingen tas leseren med frem og tilbake mellom de ulike fortellingene, og sammenhengen mellom disse kommer frem. Bokens tre hovedkarakterer, William, George og Tao, er fortellere og fokaliseringsinstanser i omtrent like store deler av romanen.

5.1.2. Hendelsesforløp

William, som er den av *Bienes histories* fortellere hvis fortelling finner sted på det tidligste historiske tidspunktet, er en mislykket biolog som bor i England i 1852. William forteller at hans drøm lenge har vært å studere eusosiale insektarter, som bier og maur, hvor hvert individ, ifølge ham, «sammen fungerte nærmest som *en* organisme – en superorganisme» (s. 42, kursiv i originalen). Etter at William fikk seg familie, har han sett seg nødt til å legge forskerkarrieren på hyllen, noe hans gamle mentor, Rahm, uttrykker skuffelse over. Rahms skuffelse har ført William inn i en depresjon. Etter hvert kommer han seg på bena igjen, og vil nå utrette noe stort innenfor insektsforskningen. Han bestemmer seg for å bygge en ny, og banebrytende, type bikube, som «var mulig å overvåke, som ga menneskene, ikke naturen, kontrollen» (s. 158). Gjennom sin oppfinnelse ønsker William å bringe ære over familiens navn, og å få dette skrevet inn i historiebøkene (s. 261). Han håper også på at oppfinnelsen vil gjøre at hans forhold til sønnen Edmund skal «blomstre og bære frukt» (s. 75), i tillegg til at han ønsker at den skal føre til at han endelig skal få anerkjennelse av Rahm. Etter å ha prøvet og feilet i arbeidet med kubene, kommer Williams datter, Charlotte, til ham med tegninger av en bikube som ikke ligner noe han har sett før. William får denne bikuben produsert, og gir den navnet «Savages standardkube». Til Williams store skuffelse, viser det seg at han er for sent ute, og at en lignende bikube allerede har blitt funnet opp av noen andre. Dermed synes det som at det hverken blir «rikdom eller heder på ham eller familien» (s. 405).

I fortellingen som finner sted på det midterste av romanens tre historiske tidspunkt, er karakteren George forteller og fokaliseringsinstans. George lever i USA i år 2007, og er en hardtarbeidende birøkter som strever økonomisk. George sin familie har drevet med honningproduksjon i flere generasjoner, og han snekrer sine egne bikuber, slik familien hans

alltid har gjort. George ønsker å skape en sikker fremtid for familien sin ved å bringe gården inn i fremtiden (s. 64), og vil etterlate seg «noe skikkelig, en arv» (s. 63). George og konen Emma har sendt sønnen Tom på college slik at han, på sikt, kan bidra til å utvide, modernisere og effektivisere driften på gården (s. 59), men Tom virker lite interessert i gårdsdriften. I tillegg til honningproduksjon driver George med pollinering i småskala, og tar tidvis biene sine med til andre steder i landet for å pollinere blåbærlyng. Ifølge George er det i pollinering at «de ordentlige penga» ligger (s. 124), og han vurderer å legge om gårdsdriften og satse mer på pollinering, slik som hans suksessfulle nabo Gareth (s. 125). Flere gårder rundt omkring i landet rammes av fenomenet CCD, hvor hele honningbiekolonier, som nevnt, dør ut som følge av at arbeidsbiene forlater kubene (United States Environmental Protection Agency. 2022). En dag forsvinner plutselig også nesten alle George sine bier. Endelig viser Tom interesse for gården, og de to arbeider deretter sammen. Den miljøbevisste Tom, som har fordypet seg i litteratur om CCD, krever at de skal legge over til økologisk drift, ikke ta biene med på flere pollineringsoppdrag, og kun ta den honningen de trenger for å overleve (s. 443). George går med på dette, og slik drives deretter gården videre.

Fortelleren og fokaliseringensinstansen i den av romanens tre fortellinger som ligger lengst frem i tid, er kinesiske Tao. Taos fortelling finner sted i et dystopisk Kina i år 2098. På dette tidspunktet, etter den såkalte «Kollapsen», er alle pollinerende insekter på jorden utryddet. Denne utryddelsen har, i kombinasjon med havstigning, temperaturøkning og kjernekraftulykker, ført til at det, i 2098, er matvaremangel for menneskene, og at samfunnsstrukturene har kollapset (s. 36). I Kina, hvor Tao bor, har menneskene klart seg bedre enn de har gjort i USA og Europa, men også her er livet hardt. Som følge av at det ikke lengre finnes pollinerende insekter, må all pollinering nå skje gjennom håndpollinering, og alle menneskene i Taos landsby, inkludert Tao, arbeider med noe som har tilknytning til dette. Tao bor sammen med sin mann, Kuan, og deres tre år gamle sønn, Wei-Wen, og ønsker sterkt at Wei-Wen skal få et annet og bedre liv enn det hun selv har fått. Hun vil at Wei-Wen skal få seg en utdanning, slik at han skal slippe å måtte jobbe på «feltene» slik som Tao og Kuan gjør. En dag den lille familien er ute på tur, blir Wei-Wen borte, og når Kuan finner ham igjen, puster han knapt og er helt slapp. Wei-Wen fraktes til et sykehus i Beijing, uten at foreldrene får informasjon om hva som har skjedd med ham. Det settes opp streng bevokning rundt stedet Wei-Wen ble funnet, og Tao bestemmer seg for å dra til Beijing for å finne

sønnen, og for å få rede på hva som har skjedd med ham. Det viser seg etter hvert at Wei-Wen har fått en allergisk reaksjon etter å ha blitt stukket av en bie, og hendelsen har gjort «Komiteen», som er navnet på institusjonen som styrer samfunnet i Taos Kina, oppmerksomme på at biene har kommet tilbake. Ifølge Tao ønsker myndighetene å temme biene, og å «dyrke dem, som nyttevekster, i kontrollerte omgivelser» (s. 424), slik at de kan formere seg hurtig, og alt kan bli som før «Kollapsen». Under Taos arbeid med å forsøke å finne ut hva som har skjedd med Wei-Wen, har hun kommet over boken *Den blinde birøkteren*, som forutser «hvor menneskene ville ende. Og hvordan vi igjen kanskje ville kunne reise oss» (s. 443). I boken står det at bienes trivsel og overlevelse er avhengig av at de får leve fritt og uten menneskelig innblanding, og Tao får overbevist «Komiteens» leder, Li Xiara, om at biene må få leve i fred.

Frøjd peker på at *Bienes historie* tar utgangspunkt i en faktisk økologisk problemstilling, nemlig bienes forsvinning (2021, s. 226), og at leseren, gjennom Taos fortelling, presenteres for en verden som potensielt kan bli en realitet dersom menneskene ikke tar grep for å stoppe klima- og miljøendringene (2021, s. 227). Dette er, som nevnt i delkapittel 1.2.2, kjennetegn på klimafiksjon – en sjanger romanen kan sies å høre inn under.

Fortellingene til de tre hovedkarakterene er sammenvevde, til tross for at de finner sted på ulike historiske tidspunkt, og i ulike deler av verden. Bikuben som William, eller rettere sagt hans datter Charlotte, finner opp, er den samme som George bygger og bruker på gården sin. George er nemlig en av Williams etterkommere, og tegningene til «Savages standardkube» har blitt overlevert fra generasjon til generasjon i birøkterfamilien Savage. Boken *Den blinde birøkteren*, som har lært Tao at bier ikke kan temmes, men må røktes og få menneskenes omsorg, er skrevet av George sin sønn, Tom Savage. Slik veves de tre fortellingene sammen. I Toms bok fremheves utdanning som verdifullt, og som en forutsetning for at menneskene skal kunne leve med naturen (s. 37). Tao forteller at menneskene, ifølge Toms bok, må fjerne seg fra naturen «i oss selv», og at utdanning handler om å «trosse oss selv, å trosse naturen, instinktene» (s. 393). Uten utdanning er menneskene, ifølge Tao, «ingenting. Uten kunnskap er vi dyr» (s. 37). Alle hovedkarakterene i *Bienes historie* er, på ulike måter, opptatt av utdanning og av å skape en fremtid for sine barn, og dette bidrar også til å knytte de tre

fortellingene sammen. Romanen ender med at Tao forteller om at Toms visjon for hvordan menneskene skal behandle biene, og naturen som helhet, blir virkelighet: Menneskene skal slippe kontrollen, og la skogen få bre seg (s. 454). Til tross for at menneskene tilsynelatende skal slippe kontrollen over den ikke-menneskelige naturen, forteller Tao at «Savages standardkube», hvis tegninger er hentet fra boken til Tom, skal være bienes bosted, fordi den er «et godt hjem for biene», hvor alt er tilrettelagt for at de skal kunne yngle og formere seg (s. 452). Dermed får bikuben til William og Charlotte likevel en funksjon, og den knytter de tre fortellingene sammen. Det at «Savages standardkube» blir bienes bosted i 2098, til tross for at den ikke brakte ære og berømmelse for William i 1852, får frem at noe som kan virke ubetydelig i egen samtid kan få betydning i fremtiden – både i positiv og negativ forstand. Dette synliggjør også hvordan fortiden, nåtiden og fremtiden henger sammen: Selv om man ikke ser effekten av sine handlinger i øyeblikket, kan de likevel bidra til å skape endring på sikt.

5.1.3. Narrativ tid

I *Bienes historie* er narrasjonen konsekvent etterstilt, og historiehendelsene fortelles dermed om etter at de forestilles å ha hendt. De tre hovedkarakterene i romanen befinner seg, som sagt, på tre ulike historiske tidspunkt, og ved at kapitlene er organisert slik at det veksles mellom at hver av de tre karakterene er forteller og fokaliseringsinstans, avvikes det fra en kronologisk rekkefølge. Leseren bringes frem og tilbake mellom de historiske tidspunktene, og slik kommer sammenhengen mellom de tre fortellingene sakte, men sikkert, til syne. Innad i hver av de tre karakterenes fortelling gjengis derimot historiehendelsene i kronologisk rekkefølge i forhold til den narrative presentasjonen av disse. Dette gjør det lett for leseren å følge fortellingen til hver enkelt av karakterene. Komposisjonen i *Bienes historie* er mindre kompleks enn komposisjonen i *Zweet*, noe som blant annet har å gjøre med at det ikke finnes store vekslinger i varigheten til hendelsene i den narrative teksten, slik som i *Zweet*. Hendelsene er hovedsakelig fortalt scenisk, noe som altså innebærer at fortelletiden og historietiden har samme varighet gjennom store deler av boken (Andersen, 2012, s. 30). Et unntak fra bruken av scenisk fortellemåte er bruken av referat, som når Tao, på en oppsummerende måte, forteller om «Kollapsen». Taos fortelling om «Kollapsen» starter på 1980-tallet, da antallet bikolonier begynte å synke, og hun forteller om hvordan USA, i 2007

– tidspunktet hvor George sin fortelling finner sted, ble rammet av en massedød blant pollinerende insekter (s. 368). Hun forteller videre om hvordan biedøden fikk konsekvenser for menneskenes matproduksjon, og hvordan verden endte opp med å se slik ut som den gjør på tidspunktet hvor Tao lever, i år 2098. Ved at de tre fortellingene finner sted på ulike tidspunkt, altså før, under og etter at de økologiske og klimatiske forandringene har skjedd, kommer både bakgrunnen for, og konsekvensene av, disse endringene frem, og knyttes til enkeltmenneskers skjebner.

5.1.4. Karakterisering

I likhet med de tre hovedkarakterene i *Zweet*, karakteriseres de litterære karakterene William, George og Tao gjennom indirekte presentasjon. Karakterenes persontrekk presenteres for leseren ved at de, på ulike måter, blir vist frem, dramatisert og eksemplifisert (Lothe, 2003, s. 122). Siden fokaliseringen i romanen er intern, får leseren innblikk i karakterenes indre monolog, hvor deres tanker og følelser kommer til uttrykk. Dette er en sentral del av presentasjonen av karakterenes persontrekk. Karakterenes handlinger og ytringer, samt deres egne beskrivelser av sine ytre kjennetegn, er også sentrale i karakteriseringen av dem. Siden fortellingene til de tre karakterene er adskilte, og romanen har intern forteller og fokalisering, får ikke leseren innsyn i andre karakterers tanker om, og følelser overfor, hovedkarakterene. Det er derfor gjennom hovedkarakterenes egne forestillinger om seg selv, og gjennom deres subjektive tolkninger av andres forestillinger om dem, at de karakteriseres. Leserens innsyn i hovedkarakterenes persontrekk og væremåte gjennom deres indre monolog, og gjennom deres egne gjengivelser av dialoger de har med andre karakterer. Slik farges fremstillingen av karakterenes syn på seg selv.

Gjennom Williams indre monolog, uttrykkes det hva som, ifølge ham selv, virkelig betyr noe for ham, nemlig hans vitenskapelige studier (s. 15). Han forteller at han, etter å ha stiftet familie, ikke har klart å konsentrere seg om studiene, og at han har sett seg nødt til å heller starte en frøbutikk for å forsørge familien sin. Dette klandrer han døtrene sine for (s. 70), og han «forbanner den solen» som gjorde at han møtte sin kone, Thilda (s. 130). Den eneste av Williams barn som han ikke har negative følelser overfor, er sønnen Edmund. Han forteller at

han ønsker å gjøre sønnen stolt over ham, slik at de to kan få et godt forhold (s. 75). Williams syn på kjønn og kjønnsroller kommer til syne gjennom tankene han uttrykker om familien sin: Kvinner skal være gode hustruer som rydder og steller for mennene, og utdanning er bortkastet på dem. Menn skal, på sin side, være forsørgere, og står fritt til å tukte sine barn og drive på med sitt. William er svært opptatt av å fremstå som en intellektuell vitenskapsmann, som skiller seg ut fra, og står i kontrast til, vanlige arbeidere. Han karakteriserer menneskene i landsbyen som «av en noe enklere art» enn hans «likemenn ved universitetet» (s. 131), og etter å ha mistet vekt som følge av at han har vært deprimert og sengeliggende, ser William, ifølge seg selv, ut som en som er «spennende, spesiell, ikke en av dem» (s. 194). William oppfatter seg selv som overlegen de vanlige menneskene i landsbyen, men føler seg underlegen overfor sin gamle mentor Rahm. I møte med Rahm er William usikker og nervøs, og han redigerer stadig seg selv, og tenker nøye gjennom hvert ord han sier og hver bevegelse han gjør (s. 44-45). Å få anerkjennelse av Rahm er en sterk drivkraft i Williams arbeid med å finne opp den nye typen bikube (s. 75), og gjennom dette arbeidet ønsker han å bringe ære over familiens navn (s. 75).

I likhet med William, er birøkteren George familiens forsørger, og de ønsker begge at deres sønner skal vise interesse for arbeidet deres. En annen ting de to karakterene har til felles, er deres ønske om å etterlate seg en arv. For George dreier derimot ikke denne arven seg om ære og berømmelse, slik som for William, men om å skape økonomisk sikkerhet og stabilitet for familien sin (s. 64). Samtidig som George og William altså har visse likhetstrekk, står de også i kontrast til hverandre på flere måter. Der William er opptatt av vitenskap, dannelsen og utdanning, er George opptatt av erfaring og praktisk arbeid, og synes at utdanning er oppskrytt. Ifølge George kan sønnen hans, Tom, få all den utdanningen han trenger ute på gården (s. 29), og han sier at gårdsarbeid også er en form for skole (s. 223). Dermed fungerer George som en representant for den vanlige arbeideren som William ønsker å stå i kontrast til, og heve seg over. George er opptatt av å ta vare på tradisjoner, noe som for eksempel kommer til uttrykk ved at han begrunner det å spise kjøtt med at mennesker alltid har gjort det (s. 29), og ved at han sier at han snekrer bikubene sine selv fordi det er det de alltid har gjort i hans slekt (s. 78). Han er bevisst på at han er gammeldags og ikke henger helt med i tiden, noe som viser seg ved at han betegner seg selv som en «mammut. En utdødd rase» (s. 30). Til tross for Georges endringsvegring, fører bienes forsvinning og Toms formaninger om at menneskene

«må legge om før det er for sent» (s. 389), til at George endrer gårdsdriften til å bli økologisk og bærekraftig. Den endringen som skjer i George, er et av flere aspekter ved ham som gjør at han kan karakteriseres som en rund litterær karakter.

Tao forteller at lærerne hun hadde på skolen da hun var ung karakteriserte henne som et begavet barn (s. 36), og at hun tidlig lærte å lese (s. 35). I likhet med William, er Tao opptatt av kunnskap og utdanning, og er smart og interessert i å lære. Men der William ønsker å bruke sin kunnskap for å temme biene (s. 358) og øke sin sosiale status, ønsker Tao å skaffe seg kunnskap for å forstå (s. 35). Tao er handlekraftig og endringsvillig, noe som blant annet kommer til uttrykk ved at hun gjør alt hun kan for å finne Wei-Wen, og kritiserer sin mann, Kuan, for å være «passiv, uten vilje til endring, til styring, til å gjøre noe» (s. 144). Kritikken hun retter mot Kuan vitner om at hun synes at det er viktig å forsøke å være aktivt handlende, og å bidra til å skape endring dersom situasjonen krever det. På dette punktet står Tao i kontrast til George, som altså, i utgangspunktet, er opptatt av at ting skal gjøres slik som de alltid har blitt gjort.

Tao, og til en viss grad også George, handler omsorgsfullt overfor andre mennesker, og kan dermed karakteriseres som sympatiske karakterer. Tao handler for eksempel omsorgsfullt en gang hun spiser på en restaurant i Beijing. Restauranten drives av en mann og hans sønn, og inntekten de får fra restaurantdriften er for liten til at de har nok penger til å overleve. Under restaurantbesøket gir Tao av maten sin til gutten (s. 247), og hun bestemmer seg for å ta de to med seg hjem til Sichuan, for slik å unngå at de sulter i hjel i Beijing (s. 426). At George viser omsorg for menneskene rundt seg, kan eksemplifiseres ved at han forteller om at han, som ung, var en av få personer som var snill mot klassekameraten Gareth. Gareth, som nå er naboen til George, driver også med bier, men i mye større skala, og på en annerledes måte, enn George. Da Gareth, som George, rammes av CCD, tilbyr George ham trøst (s. 420), selv om han egentlig misliker ham. George fremstår dermed som en snill og sympatisk karakter, til tross for at han er sta og noe keitete sosialt. Omsorgen Tao og George viser for menneskene rundt seg, står i kontrast til Williams væremåte overfor andre mennesker. William er først og fremst opptatt av sine egne interesser, og ser ikke menneskene rundt seg. Dette innser han også selv mot slutten av sin fortelling, da han forstår at datteren Charlotte har vært

hovedbidragsyteren i utarbeidelsen av bikuben: «Jeg hadde bare sett meg selv, min forskning, mine tegninger, mine bier. Først nå tok jeg virkelig innover meg at vi hadde vært *to* fra første dag» (s. 400, kursiv i originalen). Sitatet viser at William er en rund karakter, som har komplekse egenskaper, og som endrer seg i løpet av fortellingen (Gaasland, 1999, s. 106-107). Tao er også en rund litterær karakter, og hennes utvikling kommer som en følge av sønnens dødsfall, og av at hun har fått kunnskap om hvordan menneskene skal kunne leve med naturen gjennom Tom sin bok. Hun endrer seg fra å være en lydig person som først og fremst er opptatt av det nære – å skape et godt liv for sin sønn, til å bli en person som skaper endring og står opp mot systemet. Som biene, vil Tao nå jobbe for alle – for den sammenvevde helheten som alt liv på jorden er en del av: «Inn og ut, inn og ut fløy biene. Med seg hadde de nektar og pollen, næring til avkommet. Men ikke til sine egne få, hver enkelt bie arbeidet for folket, for alle, for organismen de sammen utgjorde» (s. 452).

5.2. Karakterenes relasjoner til bier og andre insekter

5.2.1. William

William forteller at hans lidenskap ligger hos eusosiale insektarter som humler, veps, bier og maur, hvor «individene sammen fungerte nærmest som *en* organisme» (s. 42, kursiv i originalen), og hvor «hvert individ, hvert lille insekt var underlagt den store helheten» (s. 87). Det er altså de eusosiale insektartenes evne til samarbeid som fascinerer William, og hvordan de er «underlagt helheten» (s. 176): Alene er bien, ifølge William, «intet, en del så liten at den er ubetydelig, men sammen med de andre er hun alt» (s. 202). Hva William mener med at biene er underlagt helheten, er tvetydig. Helheten kan her både tolkes som selve kubene, eller bikolonien, som biene er en del av, eller som det sammenvevde økologiske systemet hvor alt liv på jorden samspiller. Et tegn på at William anerkjenner bienes viktige rolle som pollinatorer, kommer til uttrykk gjennom hans beskrivelse av bier som «uendelig fascinerende, og ikke minst viktig for oss mennesker» i brevet til birøkteren og oppfinneren Dzierzon (s. 359). William trekker frem at biene er viktige, men vektlegger altså deres betydning for menneskene, og ikke bienes betydning for hele det økologiske samspillet på jorden.

I starten av Williams arbeid med bikuben, gleder han seg til å tilbringe tid sammen med biene: «[...] bare meg og dem i uforstyrret ro, felles kontemplasjon, med stadig større gjensidig tillit» (s. 229). Han ønsker å bygge opp et tillitsfullt forhold til biene, og ser for seg at de en dag skal bli ett (s. 230). Men den enheten han ser for seg, er ikke en enhet hvor partene er likeverdige. William vil nemlig temme biene og gjøre dem til sine undersåtter (s. 358). Biene skal, på sin side, la seg temme og kontrollere av ham (s. 229), og adlyde hans minste vink (s. 360). Dermed gir William uttrykk for en holdning som tilsier at relasjonen mellom ham og biene skal være en hierarkisk relasjon, med ham selv, mennesket, på topp. Denne holdningen kommer tydelig fram i Williams brev til Dzierzon, hvor han skriver følgende:

For biene skal jo ikke bli som oss, som mennesker – de skal temmes av oss, bli våre undersåtter. Slik himmelen nå så ned på meg, og kanskje også Gud fader, ja, jeg tror i sannhet Han må ha hatt en finger med i spillet denne sensommerettermiddagen, slik skal vi se ned på biene. (s. 358)

Her sammenligner William menneskenes relasjon til bier med Guds forhold til menneskene. På samme måte som Gud står over menneskene, skal menneskene stå over biene og herske over dem. Williams kristne, humanistiske verdensbilde trer her frem.

Etter å ha lest om Hubers halmkube, tenker William at det må kunne gå an å lage en kube som, i motsetning til halmkuben, gjør det mulig å høste honning uten å ødelegge vokskakene, og dermed også bienes livsgrunnlag, og som gir røkteren godt innsyn i livet i kuben (s. 90). For William er det altså viktig at kubens konstrueres på en slik måte at biene ikke skades (s. 204), og spørsmålet blir da hvorfor dette er viktig for ham. Er det fordi han bryr seg om biene, og ikke vil at de skal lide, eller er det fordi han ikke ønsker at observasjonsforholdene skal ødelegges, og honningen bli uren? Teksten gir ingen klare svar på dette spørsmålet, men det finnes eksempler i teksten som viser at William, i andre sammenhenger, ikke har problemer med å skade eller drepe biene. Et eksempel på dette, er da han, under arbeidet med å flytte biene over fra én kube til en annen, blir stukket av en bie og instinktivt slår den i hjel (s. 229). Bien faller død ned på bakken, men William ønsker fortsatt å skade den: «Tråkke på den, jeg ville tråkke på den, knuse den, selv om den alt var død» (s. 230). Et annet eksempel på at William ønsker å skade biene, finner sted etter at Rahm har fortalt ham om at kubens

har funnet opp allerede har blitt laget av noen andre. Etter at William fant ut av dette, har han ikke vært ved kuben:

Jeg hadde vendt den ryggen, skulle helst slått den i stykker, hoppet på den, sett plankebitene fare til alle kanter, knekkes og ødelegges. Men jeg fikk meg ikke til det – biene holdt meg fra det; tanken på at tusenvis av desperate og hjemløse bier skulle fare opp og angripe meg. (s. 306)

Grunnen til at William ikke ødelegger kuben, er altså at han ikke ønsker å bli angrepet av biene. Det er dermed av hensyn til seg selv, og ikke til biene, at han holder seg fra å skade dem. Dette vitner om at bienes ve og vel ikke synes å være av stor betydning for ham. Det at William har mistet interessen for biene, og vendt kuben ryggen, etter at han har funnet ut at den ikke er en ny oppfinnelse, viser at hans interesse for biene ikke først og fremst handler om et ønske om å studere, lære om og samhandle med biene. Dette er nemlig noe som fortsatt ville ha vært mulig for ham å gjøre selv om bikuben ikke er noen ny oppfinnelse. Williams interesse for biene er i stedet knyttet opp mot hans ønske om ære og berømmelse, og bienes verdi er, for ham, instrumentell: William bruker biene som et middel i sin jakt på anerkjennelse og suksess.

5.2.2. George

George er birøkter av yrke, og familiens økonomi avhenger av at biene som bor i kubene hans produserer honning som kan selges og tjenes penger på. Biene har derfor instrumentell verdi for ham, og er, som Frøjd formulerer det i sin økokritiske lesning av *Bienes historie*, «verdt det George kan omsette til penger [...]» (2021, s. 224). Bienes instrumentelle verdi for George kommer tydelig frem i hans omtale av honningen i kubene som «Gyldne, rennende penger. Penger til egenandel, penger til lån» (s. 280). I likhet med William bruker George biene for sin egen vinnings skyld, men der William bruker biene for å skaffe seg anerkjennelse, er det økonomi som er drivkraften for George sin utnyttelse av bienes arbeidskraft. For at biene skal produsere honning, er det viktig at forholdene ligger til rette for at de er friske og produktive. Samtidig synes det som at Georges omtanke for bienes trivsel strekker seg lenger enn det som kreves for at de skal overleve og produsere honning. Han er nemlig svært opptatt av å stille godt med biene (s. 109), og gir flere ganger uttrykk for at han

vil at de skal trives (s. 56; s. 78). En av årsakene til at han bygger bikubene sine selv, i stedet for å kjøpe ferdigproduserte «standardkasser», er fordi han er sikker på at biene trives bedre i de hjemmesnekrede kubene (s. 78). Måten han omtaler biene på, vitner også om at han bryr seg om dem, og vil dem vel. Da han skal ut for å rense bunnbrettene i bikubene for første gang etter vinteren, gleder han seg (s. 53), og uttrykker, gjennom sin indre monolog, at det å «se biene igjen, den velkjente summinga, *det* var gjensynsglede, som en skikkelig bra reunionfest» (s. 54, kursiv i originalen). Gleden George føler forut for gjensynet med biene vitner om at han har en relasjon til dem som handler om noe mer enn bare det instrumentelle, nemlig at han er glad i dem. George engasjerer seg i samhandling med biene i kubene, og står av og til og studerer hvordan de danser for å kommunisere med hverandre. Han lever seg inn i hvordan biene tenker når de kommuniserer:

Nå blafrer jeg litt med vingene, beveger meg til høyre, deretter to steg til venstre, og så en runde rundt, og det betyr at dere må fly fordi den store eika, opp den lille skråningen, over bekken, og der folkens, der ligger det beste området med villbringebeær dere kan tenke dere! (s. 280, kursiv i originalen)

I tillegg sammenligner George sin egen daglige kamp for å overleve med biene «som også kjempa der nede. Kjempa den vanlige, daglige kampen for avkommet, for nok pollen, for honning» (s. 435).

George hevder at han holder biene sine langt unna plantevernmidler, eller «gift» som han kaller det, fordi «det sløva dem, førte alltid til tap» (s. 207). Dette gir også inntrykk av at han vil biene sine vel. Likevel tar han dem med seg på pollineringsstur til bonden Lee sin blåbæråker, hvor «de svære sprøytemaskinene» ruller rundt (s. 222). George skulle helst sett at «bøndene klarte det på gamlemåten, at veksten på åkrene fikk klare seg sjøl, uten hjelp av plantevernmidler», men innser at dette er vanskelig å få til, fordi menneskene har «blitt for mange, matprisene for lave, og alt annet for dyrt, til at noen tok sjansen» (s. 207). Selv «universitetsbonden» Lee, som i starten av sin gårdsdriftskarriere var opptatt av å drive økologisk, har altså sett seg nødt til å drive «standardgård», da praksis viste seg å være noe helt annet enn teori (s. 222). George innrømmer at han sannsynligvis hadde gjort det samme selv dersom han drev med landbruk (s. 222), og gir dermed uttrykk for at heller ikke han ville ha drevet på «gamlemåten», til tross for at dette tilsynelatende er idealet hans.

George uttrykker at det er «jeg og biene» (s. 222) som sammen gjør jobben, og dette utsagnet vitner om at han ser på biene som sine små kollegaer. Samtidig omtaler han dem som «biene mine» (s. 124; s. 207), noe som viser at han også tenker på biene som sine eiendeler. I tillegg gir han uttrykk for at biene kan erstattes dersom de dør eller forsvinner (s. 432). George er bevisst på bienes betydning for landbruket, og synes å sette pris på den viktige jobben de gjør: «Landbruket var sjanseløst uten bier. Mil på mil med blomstrende mandeltrær eller blåbærlyng, de var ikke verdt noe uten at biene dro med seg pollen fra én blomst til en annen» (s. 124). I likhet med William, er det altså hovedsakelig bienes betydning for menneskene, nærmere bestemt menneskenes landbruk, som vektlegges av George (s. 124).

George sin nabo, Gareth, jobber også med bier, og George er kritisk til måten han behandler biene på. Han reagerer blant annet på måten Gareth snakker om biene på. Ved et tilfelle sier nemlig Gareth at han har hatt «lite svinn» blant biene i løpet av vinteren, og dette synes George at vitner om at han ser på dem som «nyttevekster (s. 120). Da Gareth, etter å ha blitt rammet av CCD, sier at han mistet 90% av biene, reagerer også George på at han ikke omtaler «antallet kuber, ikke antallet bifolk, men prosenten. Som om det var matte» (s. 419). På spørsmålet om hvor mange bier George har mistet, svarer han, på sin side, at han har mistet «de fleste» (s. 420). Dette gir inntrykk av at George ser på biene som subjekter, og ikke objekter, slik som Gareth muligens gjør, basert på ordene han bruker i sin omtale av dem. George er også kritisk til måten Gareth frakter biene rundt omkring i landet for å pollinere. Han har nemlig lest at dette stresser biene, og at de ikke har godt av å fraktes rundt (s. 124). Til tross for at George tenker at biene ikke har godt av å fraktes til andre steder for å pollinere, og kritiserer Gareth for å gjøre nettopp dette, tar han altså tidvis sine egne bier med på pollineringsoppdrag. Ifølge ham er det nemlig i pollinering at «de ordentlige penga» ligger (s. 124). George sliter økonomisk, og vurderer derfor å «legge om. Bli som Gareth», noe som innebærer å fokusere mer på pollinering i fremtiden. Dermed kan det virke som at det er familiens økonomiske stabilitet, og ikke bienes trivsel, som til syvende og sist er Georges førsteprioritet. Gjennom Tao sin fortellerstemme, får leseren vite at George sin sønn, Tom, til slutt overtaler faren til å legge om til økologisk drift, ikke ta biene med på flere pollineringsoppdrag, og til å ikke ta mer honning fra biene enn familien trenger for å overleve

(s. 443). I og med at George gir uttrykk for at han bryr seg om biene sine, og vil at de skal ha det bra, i tillegg til at han uttrykker at han er imot det moderne landbrukets ensidighet og bruk av plantevernmidler, kan det tenkes at han skulle ønske at han hele tiden kunne ha drevet gården på denne måten, men at han ikke har sett det som en mulighet. For at George skal forstå at en endring må til, og at endring faktisk er mulig, trengs hans sønns engasjement, kunnskap og overtalelseskraft. Tom får slik en katalysatorfunksjon overfor faren, og George ønsker omsider å skape endring, og å være med på å påvirke myndighetene til å forsøke å gjøre noe med problemet med bienes forsvinning (s. 433). Det at George synes at både hans egne bier, og biene i fortellingen om Cupido, fortjener sin hevn (s. 436), og at han, som Cupido (s. 110), fortjener sin straff for å ha stjålet honning fra dem, vitner om at han har dårlig samvittighet for å ha utnyttet biene, og for å ikke ha handlet i tråd med deres beste. Dette muliggjør en tolkning av at George trolig hele tiden har ønsket å drive gården sin på en måte som tar hensyn til bienes trivsel, og som ikke volder skade eller død blant dem.

5.2.3. Tao

På tidspunktet Tao lever, er alle pollinerende insekter, i hvert fall tilsynelatende, utryddet, og som følge av dette preges verden av sosial og økologisk kollaps. Både mennesker og andre, ikke-menneskelige, dyrearter sulter, og det har skjedd et kraftig populasjonsfall blant alle levende arter på jorden (s. 9). Alle planter hvis befruktning er avhengig av pollinering må håndpollineres i Taos verden, og disse finnes derfor også i et mye mindre antall enn før. Siden verden ser ut som den gjør i 2098, er det rimelig å anta at det finnes stor bevissthet omkring pollinerende insekters betydning for jordens økologiske system blant menneskene som lever på dette tidspunktet. Her er Tao intet unntak, og hun har mye kunnskap om årsakene til, og konsekvensene av, «Kollapsen». Denne kunnskapen har hun til dels fått gjennom undervisning på skolen, men hun har i tillegg oppsøkt bøker som handler om «Kollapsen» helt fra hun var liten, deriblant *Den blinde birøkteren* (s. 36-37). Tao er, og har alltid vært, interessert i å lære, og dette ligger trolig til grunn for at hun har oppsøkt informasjon om «Kollapsen». I tillegg fører Wei-Wens reaksjon på biesticket til at Tao igjen må fordype seg i litteratur som handler om dette temaet. Taos bevissthet om de pollinerende insektenes betydning for det økologiske samspillet på jorden, kommer blant annet til uttrykk gjennom

hennes indre monolog, mens hun leter etter årsaken til Wei-Wens anfall i en bok om slanger i Kina:

Jeg visste at det hadde fantes kobraslanger i området tidligere, men de fantes ikke lenger, det var i hvert fall det som var blitt fortalt, de hadde spist frosker, som igjen hadde spist insekter – og når mange av insektene var utryddet, forsvant også livsgrunnlaget til kobraen. (s. 354)

Samtidig omhandler Taos gjenfortelling av innholdet i bøkene som hun leser om «Kollapsen» først og fremst konsekvensene artstapet blant de pollinerende insektene har fått for menneskene. Hun forteller, for eksempel, om hvordan menneskenes matproduksjon har falt, om hvordan produksjonen av biodrivstoff «med ett bare var å glemme», og om hvordan befolkningsveksten blant menneskene har stagnert som følge av «Kollapsen» (s. 369-370). Samtidig som det er menneskenes skjebne som hovedsakelig opptar Tao, tenker hun også på hva som har skjedd med de ikke-menneskelige dyreartene etter «Kollapsen», idet hun går forbi en forlatt dyrehage i Beijing:

Hva hadde skjedd med alle dyrene? De utrydningstruede artene? Den siste koalabjørnen? Kanskje gikk de ville rundt i gatene nå, hadde funnet seg hjem i fraflyttede hus. Det var en trøstende tanke, at de fremdeles kunne fortsette sitt liv her på jorden, selv om det var så få igjen av oss mennesker. (s. 352)

Det at Tao undrer seg over hva som har skjedd med disse dyrene, og finner trøst i å tenke på at de kan fortsette sine liv, vitner om at hun ikke bare har omsorg for andre mennesker, slik det ble pekt på i delkapittel 5.1.4, men at hun også har omsorg for ikke-menneskelige dyrearter, og unner dem å leve.

Det er trolig Taos kunnskap om konsekvensene av artstapet blant de pollinerende insektene som ligger til grunn for hennes bevissthet om at alle individer er en del av en større helhet. Dette uttrykker Tao ved at hun forteller at hun ønsker at Wei-Wen skal forstå «hvor små vi var – at vi også var en del av noe større» (s. 331). Sitatet kan tolkes som at Tao ser på menneskearten som en art som, sammen med de andre artene som finnes på jorden, lever i et økologisk samspill, og at alle jordens arter står i en gjensidig relasjon med hverandre. For Tao

er det ikke individet, men helheten som alle individer er en del av, som er det viktige: «Et enkelt menneskes liv, et enkelt menneskes kjøtt, blod, kroppsvæsker, nervesignaler, tanker, redsler og drømmer betydde ingenting» (s. 455). På samme måte som «hver enkelt bie arbeidet for folket, for alle, for organismen de sammen utgjorde» (s. 452), kan det synes som at Tao mener at også alle andre individer må arbeide for den økologiske helheten som de inngår i.

Etter at det har kommet frem at biene er tilbake, får Tao overbevist Li Xiara om at biene må få leve fritt og uten menneskelig innblanding. Tao er opptatt av at biene skal få omsorg av menneskene, at de skal få beholde honningen selv, og at ingenting skal høstes, «aldri utnyttes» (s. 452). At det er dette som kreves for at biene skal kunne trives, har altså Tao lært fra Toms bok *Den blinde birøkteren*. Tao forteller at Toms visjon «endelig» blir virkelighet: «Vi slapp kontrollen, skogen skulle få bre seg» (s. 454). Det at ordet «endelig» brukes i denne sammenhengen, vitner om at Tao synes at det er en god ting at menneskene skal la biene få leve fritt, og at hun synes at det er på høy tid at menneskene «slipper kontrollen» over dem. Etter at sperringene rundt bikuben har blitt fjernet, stiller Tao seg opp for å betrakte biene. Hun forteller at lyden av biene er «ulikt noe annet jeg tidligere hadde hørt» (s. 452). Videre forteller hun at:

Summingen bølget i luften, fikk noe til å vibrere inni meg. En tone som roet meg, gjorde det lettere å puste. Jeg stod bare slik. Forsøkte å følge hver enkelt med blikket, se hver enkelt bies ferd fra kuben, ut til blomstene, fra blomst til blomst, og tilbake igjen. Men jeg mistet dem stadig av syne. De var for mange, bevegelsesmønstrene umulige å forstå. Så hvilte jeg heller blikket på helheten, kuben og alt livet den omga seg med. Alt livet den tok vare på. (s. 452)

Senere, etter at Tao har forlatt stedet hvor bikuben står, forteller hun at «biene dirret fremdeles i meg» (s. 453). Tao blir rolig av bienes summing, og preges i ettertid av møtet med dem. Taos samhandling med biene bærer preg av respekt, og av anerkjennelse av deres viktige rolle for livet på jorden.

5.3. Karakterenes holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige

I presentasjonen av analysene i de to foregående delkapitlene, har jeg undersøkt hva som kjennetegner den narrative formen, og karakterfremstillingen, i *Bienes historie*, og hva slags relasjoner hovedkarakterene har til bier og andre insekter. I dette delkapittelet vil jeg presentere den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 3. Jeg vil dermed undersøke om karakterene i *Bienes historie*, gjennom deres relasjoner til bier og andre insekter, eller på andre måter, gir uttrykk for holdninger som er i tråd med økosentriske, antroposentriske, post-antroposentriske, dualistiske og post-dualistiske perspektiver med tanke på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Den delen av analysen som presenteres i dette delkapittelet bygger på funnene fra de delene av analysen som ble presentert i de to foregående delkapitlene.

Ifølge William er biene ingenting alene, men er alt sammen med de andre, og de er alle «underlagt helheten» (s. 176). Hva William mener med «helheten» i denne sammenhengen er, som nevnt i delkapittel 5.2.1, tvetydig. Det kan tolkes som bikolonien som biene tilhører, eller hele det økologiske samspillet på jorden. Dersom det er det økologiske samspillet som menes med helheten, kan dette være et uttrykk for at William forstår, og anerkjenner, bienes viktige rolle i det økologiske systemet på jorden. Dette er noe som, ifølge Gunderman og White, er viktig for å motarbeide artsdiskriminering (2020, s. 499), og er i tråd med et post-antroposentrisk perspektiv. Samtidig er det betydningen biene har for menneskene som trekkes frem i Williams brev til Dzierzon. Dette vitner om at det først og fremst er menneskenes behov som er av betydning for William, og at han forstår og vurderer naturen ut fra disse. Denne tankegangen er i tråd med en antroposentrisk holdning til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige (Røskeland, 2018, s. 46).

I starten av sitt arbeid med bikuben, gleder William seg til å tilbringe tid sammen med biene, og det kan dermed synes som at forholdene vil legges til rette for at han kan etablere en kontaktsone, hvor han og biene kan møtes i respektfull og hensynsfull samhandling, og hvor det åpnes for kommunikasjon og utvikling av en relasjon mellom de to artene. Denne typen

samhandling kan føre til at omsorg, respekt og ulikhet kan blomstre, og kan bidra til å utfordre dualismen mellom mennesker og bier (Haraway, 2008, s. 287). Kontaktsonen William etablerer mellom ham og biene kjennetegnes derimot ikke av respektfull og hensynsfull samhandling, men av et ønske om dominans og underkastelse. William ønsker å etablere en hierarkisk relasjon mellom ham og biene, hvor han skal temme dem, og de skal underkaste seg ham. Dette vitner om at han ser på seg selv, mennesket, som overordnet og atskilt fra biene, og han gir uttrykk for at menneskene skal kontrollere naturen. Dette viser at han innehar klart antroposentriske og dualistiske holdninger. Williams antroposentriske holdninger tydeliggjøres i enda større grad gjennom hans sammenligning av seg selv med Gud: Han skal se ned på biene, slik Gud ser ned på menneskene. Her kommer Williams kristne, humanistiske verdensbilde frem. Som Claudi skriver, kjennetegnes den kristne læren av en antroposentrisk forståelse av menneskets forhold til det ikke-menneskelige, hvor mennesket, som er skapt i Guds bilde, skal underkaste seg naturen (2013, s. 248). Det er nettopp en slik forståelse William gir uttrykk for at han innehar.

William ønsker å skape en bikube hvor honning kan høstes uten at biene skades, og dette kan være et uttrykk for at han har omsorg for biene, vil dem vel, og ønsker å ivareta deres interesser. Dersom dette er tilfelle, vil det være i tråd med et økosentrisk perspektiv, hvor man tenker at alle levende vesener har verdi, og krav på å få ivaretatt sine interesser (Claudi, 2013, s. 248). Samtidig kan ønsket om å kunne høste honning uten å skade biene også ha bakgrunn i at William ikke vil gjøre honningen uren, og ikke først og fremst i et ønske om å ivareta biene. Ved flere anledninger ønsker nemlig William å skade biene, og gjør også dette ved et tilfelle. Dette tyder på at han ikke er spesielt opptatt av å unngå å skade biene, og at ivaretagelse av biene ikke er særlig viktig for ham. Etter å ha funnet ut at den første bikuben han finner opp allerede har blitt skapt av noen andre, ønsker William å knuse kuben, men holder seg fra dette fordi han er redd for å bli angrepet av biene som holder til i den. Dette vitner om at han ikke har problemer med å skade og drepe biene i seg selv, og det kan synes som at William ikke anerkjenner bienes egenverdi. Denne holdningen står i kontrast til den økosentriske tanken om alt livs egenverdi.

Det at William vil vende kuben ryggen etter at han innser at den ikke er noen ny oppfinnelse, vitner om at han bare ser på biene som en ressurs som han kan utnytte for å få anerkjennelse og respekt, og at deres verdi, for ham, utelukkende er instrumentell. Dette er i tråd med et antroposentrisk perspektiv, og kan tolkes som et uttrykk for at William innehar antroposentriske holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Oppsummert, vil jeg hevde at William, gjennom sin indre monolog og i kraft av sine handlinger, hovedsakelig gir uttrykk for holdninger som er i tråd med antroposentriske og dualistiske perspektiver på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

I likhet med William, tilskriver George biene instrumentell verdi. Men i motsetning til William, kan det synes som at bienes verdi, for George, ikke er utelukkende instrumentell, men at han også tilskriver dem egenverdi. Dette vil i så fall være i tråd med et økosentrisk perspektiv. Det at han handler på en omsorgsfull måte overfor biene, snakker positivt om dem, og ønsker å stelle godt med dem slik at de trives, gir i hvert fall inntrykk av at biene har egenverdi for ham, og at han ønsker å ivareta deres interesser. George er også bevisst på bienes sentrale plass i det økologiske samspillet, noe som er i tråd med et post-antroposentrisk perspektiv (Ferrando et al, 2021). Samtidig fremhever han først og fremst bienes betydning for menneskenes landbruk, noe som vitner om at det, for George, er menneskene som står i sentrum. Georges vektlegging av bienes instrumentelle verdi for menneskene er i tråd med et antroposentrisk perspektiv.

George samhandler med biene, og dveler ved det fremmede ved deres eksistens ved å forsøke å forstå, og sette seg inn i, deres kommunikasjonsform. Ifølge Moore og Kosut kan dette bidra til å utfordre de konstruerte skillene mellom mennesker og dyr (2014, s. 520), og er i tråd med et post-dualistisk perspektiv. Bikuben fungerer som en kontaktsone mellom George og biene, og samhandlingen mellom dem er, for det meste, preget av respekt og hensynsfullhet. Det å engasjere seg i respektfulle og ikke-voldelige relasjoner med insekter kan, ifølge Gunderman og White, bidra til å motarbeide artsdiskriminering (2020, s. 499), og utfordre det dikotomiske og hierarkiske forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Georges sammenligning av sin egen daglige kamp med bienes kamp utfordrer også skillet mellom artene.

Til tross for at George gir uttrykk for at han ikke ønsker å drive gården sin på en måte som er skadelig for biene, tar han dem med på pollineringssturer til en gård som bruker plantevernmidler. Han er bevisst på at både det å ta med seg biene rundt omkring i landet, og det å utsette dem for plantevernmidler, er skadelig for dem, men han gjør altså dette likevel. George kritiserer naboen Gareth for måten han driver gården sin på, og for å omtale biene på en måte som fremstiller dem som nyttevekster. Det at George er kritisk til måten Gareth omtaler biene som nyttevekster, kan vitne om at han selv ser på biene som noe mer enn dette, nemlig individer som har verdi utover nytteverdien for menneskene – altså at de har egenverdi. Dette vil i så fall være i tråd med et økosentrisk perspektiv. Samtidig som George er kritisk til Gareth sitt biehold, har han selv planer om å legge om driften, og bli mer lik ham. Det er dermed stor kontrast mellom det George sier og tenker, og det han faktisk gjør, eller planlegger å gjøre. Det at George har planer om å bli mer lik Gareth, kan gi inntrykk av at han, til tross for ønsket om å drive gården på en måte som ivaretar biene, først og fremst er opptatt av sine egne, økonomiske interesser. Dette står i kontrast til økosentrismens vektlegging av å ivareta interessene til det ikke-menneskelige (Claudi, 2013, s. 248), og kan være et uttrykk for at han innehar antroposentriske holdninger. George innrømmer også at han trolig hadde brukt plantevernmidler dersom han selv drev med landbruk, til tross for at han hevder at han er imot dette. Dermed gir han uttrykk for at han vurderer naturen ut fra menneskene sine behov, og at menneskenes interesser kommer i første rekke. Dette er i tråd med et antroposentrisk perspektiv på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige (Røskeland, 2018, s. 46).

Etter å ha blitt rammet av CCD, lar George seg overtale av sønnen Tom til å drive gården på en økologisk bærekraftig måte, hvor bienes interesser skal ivaretas. George gir uttrykk for at han har dårlig samvittighet over å ha behandlet biene på en måte som ikke er i tråd med deres beste, ved at han sier at biene fortjener å hevne seg på ham (s. 436). Dette kan tyde på at George hele tiden har anerkjent bienes egenverdi, og at han har ønsket å ivareta deres interesser, slik det fremheves innenfor økosentrismen, men at han har vært blindet av sitt fokus på økonomi og på å «skape sikkerhet for [...] familien» (s. 64). Dette synes å være grunnen til at han ikke har drevet gården på en måte som ivaretar biene på en god måte.

Oppsummert, gir George uttrykk for svært motstridende holdninger med tanke på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

Som følge av at verden på Taos levetid er preget av sosial og økologisk kollaps fordi alle pollinerende insekter er utdødd, er Tao svært bevisst på hvor viktige disse er for det økologiske samspillet, hvor alt liv står i et gjensidig avhengighetsforhold. Å ha en forståelse av ikke-menneskelige arters viktighet er sentralt innenfor et post-antroposentrisk perspektiv (Ferrando et al, 2021), og kan bidra til å utfordre den antroposentriske ideen om at mennesket er den viktigste og overordnede arten. Tao gir uttrykk for at hun ser på mennesket som en del av det sammenvevde økologiske systemet, og er opptatt av at alle individer må jobbe for helheten som alle inngår i. Dette kan ses på som et uttrykk for at Tao innehar post-dualistiske holdninger, hvor mennesket ses på som en del av naturen. Det vitner også om at hun mener at vi alle har et ansvar for å ivareta interessene til det ikke-menneskelige, noe som fremheves innenfor økosentrismen (Claudi, 2013, s. 248). Samtidig kan det synes som at Tao også innehar visse antroposentriske holdninger. Til tross for at hun undrer seg over hvor dyrene i dyrehagen har blitt av, og håper på at de fortsetter sitt liv på jorden, er det nemlig først og fremst konsekvensene «Kollapsen» har fått for menneskene som opptar henne. Dette kan tolkes som at Tao hovedsakelig bryr seg om hvordan menneskene har det, og dermed setter menneskene i sentrum.

Etter å ha lest i Tom sin bok, forstår Tao at bier ikke kan temmes, men må røktes og få menneskenes omsorg (s. 452). Hun klarer å overbevise Li Xiara om at menneskene må slippe kontrollen over den ikke-menneskelige verden, og at skogen skal få bre seg, og biene få leve fritt og uten menneskelig innblanding. Biene skal få beholde honningen selv, og skal ikke utnyttes av menneskene (s. 452). Tao tar dermed et oppgjør med de artsdiskriminerende og antroposentriske holdningene som har ligget til grunn for, og legitimert, menneskenes utnyttelse av det ikke-menneskelige, og gir uttrykk for holdninger som er i tråd med et post-antroposentrisk perspektiv. Tao gjengir innhold fra Tom sin bok, og synes å støtte det som står der. I boken står det at menneskene må fjerne seg fra naturen i seg selv for å kunne leve *med* naturen, og at utdanning handler om å trosse seg selv, naturen og instinktene (s. 393, kursiv i originalen). Dette utsagnet tolker jeg som at Tom, og dermed også Tao, mener at

utnyttelse av, og forsøk på dominans over, det ikke-menneskelige ligger i menneskets «natur», og at utdanning og tilegnelse av kunnskap kreves for å gå bort fra de naturødeleggende instinktene som er iboende i menneskene. Ved å gjengi, og si seg enig i, dette, kan det synes som at Tao mener at menneskene må ta et oppgjør med sine antroposentriske holdninger, og forsøke å utvikle mer økosentriske holdninger, hvor egenverdien til det ikke-menneskelige anerkjennes, og behovene og interessene til det ikke-menneskelige ivaretas. For å få dette til, må menneskene altså tilegne seg kunnskap gjennom utdanning. Tao hevder at uten kunnskap er menneskene «ingenting. Uten kunnskap er vi dyr» (s. 37). Dette kan tolkes som at hun mener at menneskene, uten kunnskap, er drevet av instinkter, slik mange vil hevde at dyr er. Ved å ordlegge seg på denne måten, skaper Tao et skille mellom utdannede, kunnskapsrike mennesker, og ikke-menneskelige «instinktdrevne» dyr, som attpåtil sidestilles med «ingenting». Dette gir inntrykk av at Tao innehar dualistiske holdninger, og at hun tenker at det er et motsetningsfylt forhold mellom mennesker og ikke-menneskelige dyr. Dette peker også Olsen på i sin analyse av romanen. Hun hevder at Taos utsagn vitner om en tankegang som er i tråd med et dualistisk perspektiv på forholdet mellom natur og kultur – en tankegang som «permeates modern Western culture and that gives rise to both anthropocentrism and gender hierarchies» (Olsen, 2022, s. 165).

Også for Tao fungerer bikuben som en kontaktsone hvor hun og biene samhandler. Samhandlingen mellom Tao og biene preges av respekt, og av at hun anerkjenner deres viktige rolle for livet på jorden. I etterkant av møtet med biene er Tao preget, og biene dirrer fremdeles i henne (s. 453). Taos møte med biene kan karakteriseres som det Haraway kaller «becoming with», hvor ulike arter, i dette tilfellet mennesket Tao og biene i bikuben, møtes, og bygger bånd som forandrer de involverte (2008, s. 287). Det er vanskelig å si noe om hvorvidt biene forandres av dette møtet, men det kan synes som at samhandlingen i hvert fall preger, og skaper en reaksjon i, Tao. Det at Tao samhandler med biene på denne måten, kan føre til at omsorg, respekt og ulikhet kan blomstre, og kan bidra til å utfordre skillet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Dette er i tråd med et post-dualistisk perspektiv. Det finnes spenninger i Taos holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, og hun gir uttrykk for holdninger som står i kontrast til hverandre. Gjennom størsteparten av sin indre monolog, gir Tao uttrykk for holdninger som er i tråd med

økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger, samtidig som hun også gir uttrykk for visse dualistiske og antroposentriske holdninger.

Dersom man ser på holdningene som karakterene i *Bienes historie* har til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige i et kronologisk perspektiv, ser man at holdningene som uttrykkes av karakteren William, som befinner seg på det tidligste historiske tidspunktet, hovedsakelig er i tråd med antroposentriske og dualistiske holdninger, at karakteren George, som befinner seg på det midterste historiske tidspunktet, gir uttrykk for motstridende holdninger, mens karakteren Tao, som befinner seg på det seneste historiske tidspunktet, i hovedsak gir uttrykk for økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger. Samtidig finnes det spenninger i holdningene som alle de tre karakterene gir uttrykk for, og man kan dermed ikke plassere alle karakterenes holdninger innenfor ett bestemt perspektiv. William er den karakteren som i minst grad gir uttrykk for motstridende holdninger, og gir, som sagt, hovedsakelig uttrykk for antroposentriske og dualistiske holdninger.

6. Drøfting og sammenligning

I denne oppgaven undersøker jeg hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter. I dette kapitlet vil jeg diskutere hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i de to romanene som helhet. Jeg vil drøfte hvorvidt holdningene som kommer til uttrykk i romanene som helhet er samstemte med holdningene som uttrykkes gjennom karakterene i bøkene, og deres relasjoner til bier og andre insekter. Jeg vil også drøfte hvilke karakterer sine holdninger romanene som helhet eventuelt holder med. Jeg vil begynne drøftingsdelen med å ta for meg ungdomsromanen *Zweet*, før jeg drøfter hvilke holdninger som kommer til uttrykk i *Bienes historie* som helhet, og hvilke karakterer sine holdninger romanen som helhet eventuelt holder med. Til slutt i dette kapitlet vil jeg diskutere hvorvidt de to romanene gir uttrykk for ulike holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, eller om de er samstemte med tanke på dette.

6.1. Holdninger i *Zweet* som helhet, og forbindelsen til karakterenes holdninger

Den komplekse ungdomsromanen *Zweet* kan, som nevnt i delkapittel 4.1.2, leses allegorisk. Ved å lese romanen allegorisk, synliggjøres det hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i romanen som helhet. Lill Miriam kan tolkes som et bilde på de utrydningstruede biene. Dette kommer til uttrykk gjennom hennes identifisering med bier, og ved at det skapes en forbindelse mellom hendelsen med gasslekkasjen, og menneskenes utryddelse av, og manglende toleranse overfor, bier og andre insekter. Det dikotomiske skillet mellom mennesker og bier utfordres gjennom forbindelsen mellom Lill Miriam og bier, og det å utfordre dualismen er sentralt innenfor et post-dualistisk perspektiv. Gjennom Lill Miriams synsvinkel gis leseren innsyn i hennes opplevelse av å eksponeres for giftig gass, og slik får leseren også en opplevelse av hvordan insekter kan oppleve det å utsettes for plantevernmidler. Både Lill Miriam og insektene er intetanende om faren de er i, og dette kan skape sympati for bier og andre insekter, og innlevelse i deres opplevelser.

Lill Miriam ses på som rar og annerledes av Susan og de andre mobberne på grunn av sitt «syndrom», og hun hverken tolereres eller aksepteres av sine medelever. Hun står dermed på utsiden av fellesskapet. Lill Miriam kan leses som en representant for alle som diskrimineres fordi de ses på som annerledes - både mennesker og ikke-menneskelige arter, som for eksempel insekter. Susan og de andre mobberne kan dermed leses som representanter for det antroposentriske og dualistiske verdenssynet som dominerer, særlig den vestlige, verden, ved at de ser på Lill Miriam som mindre verdt enn dem fordi hun er annerledes. Det er denne holdningen overfor annerledeshet som romanen synes å ville ta et oppgjør med, og jeg tolker det slik at romanen problematiserer hva det vil si å være annerledes, og oppfordrer leseren til å vise forståelse og omsorg overfor alle levende vesener – som alle har egenverdi. Dermed kan man hevde at romanen som helhet hovedsakelig gir uttrykk for økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger, og utfordrer de dominerende antroposentriske og dualistiske holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

Holdningene som uttrykkes i romanen som helhet kan dermed sies å være i tråd med holdningene som Lill Miriam og Ruben hovedsakelig gir uttrykk for, og står i kontrast til holdningene som Susan, i hvert fall i utgangspunktet, synes å inneha. Susan angreer på sine tidligere handlinger, og er i en moralsk endringsprosess. Dermed er muligens også hun i ferd med å utvikle holdninger som er i tråd med økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske perspektiver. Samtidig som holdningene som uttrykkes i romanen som helhet i stor grad er samstemte med holdningene som Lill Miriam, gjennom sin indre monolog, gir uttrykk for, står hennes drap av enkeltinsekter i kontrast til de økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdningene som uttrykkes her. Som nevnt i delkapittel 4.2.1 og 4.3, får ikke leseren innsyn i Lill Miriams egne tanker om, og begrunnelser for, drapet på kålsommerfuglen. Det er dermed vanskelig å komme med en entydig tolkning med tanke på hva handlingen kan fortelle om Lill Miriams holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. På den ene siden, kan handlingen vitne om at Lill Miriam innehar visse antroposentriske holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, samtidig som den, på den andre siden, kan ses på som et uttrykk for at hun innehar økosentriske holdninger.

Det at bakgrunnen for Lill Miriams bekymring over bie- og insektdøden hovedsakelig synes å være basert på deres viktige rolle som pollinatorer, og det at hun sier at «vi» tåler å miste noen arter (Kaldhol, 2015, s. 52), kan sies å stå i kontrast til de delene av Lill Miriams indre monolog som tilsier at hun anerkjenner at det ikke-menneskelige har egenverdi. Dette får også frem spenningene i Lill Miriams holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Lill Miriam er, som nevnt, en rund og kompleks litterær karakter, og denne kompleksiteten gjenspeiles også i spenningene som kommer til uttrykk i relasjon til hennes holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Til tross for at enkelte av hennes utsagn og handlinger kan vitne om at hun muligens innehar visse antroposentriske holdninger, vil jeg likevel hevde at hun hovedsakelig gir uttrykk for holdninger som er i tråd med økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske perspektiver. Dermed samsvarer holdningene som Lill Miriam, i hovedsak, gir uttrykk for med holdningene som kommer til uttrykk i romanen som helhet.

6.2. Holdninger i *Bienes historie* som helhet, og forbindelsen til karakterenes holdninger

De tre fortellingene i *Bienes historie* finner, som sagt, sted på tre ulike historiske tidspunkt: før, under og etter den økologiske krisen. Fortellingene til de tre hovedkarakterene kan dermed knyttes til bakgrunnen for, årsakene til og konsekvensene av krisen. Med sine antroposentriske holdninger, kan William knyttes til bakgrunnen for krisen: Menneskenes holdninger til sitt forhold til det ikke-menneskelige har bakgrunn i en kristen og humanistisk tankegang, som legitimerer vektleggingen av menneskenes behov, og utnyttelsen av naturens ressurser. Gjennom Georges fortelling vises det hvordan disse holdningene har manifestert seg fysisk: Landbruket er ensidig, og sprøytemaskinene ruller over åkrene. Menneskenes interesser er førsteprioritet, og økonomisk vekst er i fokus. De begynnende konsekvensene av menneskenes holdninger og handlinger er i ferd med å synliggjøres, men bare på det personlige planet. Ved å følge Taos fortelling får man innsyn i de globale og altomfattende konsekvensene av menneskenes destruktive behandling av naturen: Samfunnsstrukturene og det økologiske samspillet har kollapset fullstendig. Mot slutten av Taos fortelling presenteres

løsningen på den økologiske krisen, slik Tom, og også Tao, ser det: Menneskene må leve *med* naturen, og må slippe kontrollen og gå bort fra de antroposentriske holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Ved å se på de tre fortellingene i kronologisk rekkefølge, synliggjøres det at romanen som helhet gir inntrykk av å være kritisk til de antroposentriske holdningene som er bakgrunnen for, og årsaken til, artsutryddelsen, og forsøker å fremme økosentriske, post-antroposentriske og delvis også post-dualistiske holdninger, som kan være utgangspunkt for en løsning på den økologiske krisen. Dermed er holdningene i boken som helhet i tråd med Taos holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, og gir inntrykk av å stå i kontrast til Williams holdninger, og delvis også Georges.

Ifølge Tom og Tao, og dermed også ifølge romanen som helhet, er, som sagt, løsningen på den økologiske krisen at menneskene skal slippe kontrollen over naturen. Til tross for dette, skal de tilbakevendte biene bo i «Savages standardkubee». Dermed kan det synes som at menneskene, tross alt, ikke klarer å la være å forsøke å kontrollere, og herske over, den ikke-menneskelige verden, noe også Frøjd trekker frem i sin analyse av *Bienes historie* (2021, s. 227). Olsen peker på at fortellingen som hører til den delen av romanen hvor Tao er forteller «ikke bryter med tanken om menneskelig herredømme», til tross for at bokens fremstilling av den industrielle birøktingen i Georges fortelling kan ses på som en «kritikk mot utnyttelse av biene» (2022, s. 164, min oversettelse). Biene etableres altså i bikuben i slutten av fortellingen, og det fremmes et syn som tilsier at kunnskap og utdanning kreves for å overstyre menneskenes instinktive trang til å ødelegge naturen. Olsen hevder at romanen, på denne måten, insisterer på at kunnskap og menneskelig inngripen i naturen kan bidra til å «avverge en planetarisk økologisk kollaps» (2022, s. 165, min oversettelse). Dette fører til at romanen delvis fremmer et antroposentrisk perspektiv, hvor menneskene står i sentrum, og skal fortsette å ha en rolle som jordens herskere. Til tross for at boken som helhet gir inntrykk av å ville fremme økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger, vitner altså fokuset på kunnskap og utdanning, og det at menneskene fortsetter å insistere på at biene skal bo i menneskeskapte bikuber, om at de antroposentriske holdningene likevel ikke gis slipp på. Tao forteller at Toms bok, som synes å være utgangspunktet for fasiten på hvilket forhold menneskene bør ha til det ikke-menneskelige, og for løsningen på den økologiske krisen, forutser hvordan *menneskene* igjen kanskje kan reise seg (Lunde, 2015, s. 443). Dette

forsterker inntrykket av at de antroposentriske holdningene er sterkt til stede også hos Tom og Tao, og dermed også i romanen som helhet, og gir inntrykk av at menneskenes behov og interesser, tross alt, er det viktigste. Det at Tao hevder at kunnskap er det som skiller mennesker fra dyr, kan også forstås som et uttrykk for at hun ser på mennesker og dyr som to motsetningsfylte kategorier, og at hun dermed innehar dualistiske holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige.

6.3. Sammenligning av holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i de to romanene

I både *Zweet* og *Bienes historie* kommer økosentriske, antroposentriske, post-antroposentriske, dualistiske og post-dualistiske holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige til uttrykk gjennom karakterene, og deres relasjoner til bier og andre insekter. I begge bøkene uttrykkes det bekymring for at biene skal dø ut, og konsekvensene dette vil få for det økologiske samspillet på jorden. I *Zweet* uttrykkes det også bekymring for at alle de andre insektartene på jorden skal utryddes, mens det hovedsakelig er de pollinerende insektene, og bekymringen for deres utdøelse, som tematiseres i *Bienes historie*. Å forstå viktigheten til de ikke-menneskelige artene på jorden, og å erkjenne at menneskearten ikke er den viktigste og overordnede arten, er sentralt for å utfordre antroposentrismen, og er i tråd med et post-antroposentrisk perspektiv (Ferrando et al, 2021). Ved å synliggjøre hvilke alvorlige konsekvenser utryddelsen av biene og de andre insektene vil ha for livet på jorden, fremheves deres nytteverdi i romanene. Fremhevingen av nytteverdien til bier og andre insekter kan trolig føre til at leseren blir mer bevisst på deres viktige rolle i det økologiske samspillet. Dette kan igjen bidra til at hen vil sette større pris på bier og andre insekter, og ønske å ta vare på dem slik at de ikke dør ut. Dette synes å være det didaktiske målet i begge de to romanene, i tillegg til at *Zweet* også synes å oppfordre leseren til å akseptere og vise forståelse og omsorg overfor alle som ses på som annerledes i forhold til normen, og som diskrimineres på bakgrunn av dette. De to romanenes sterke vektlegging av den instrumentelle verdien til bier og andre insekter kan samtidig skape et inntrykk av at de først og fremst er verdifulle fordi de er nyttige, og deres egenverdi blir dermed til en viss grad underkommunisert. I *Bienes historie* fremheves særlig betydningen biene og de andre pollinerende insektene har for menneskene, noe som kan sies å være et uttrykk for

antroposentriske holdninger. I *Zweet* fremheves derimot bier og andre insekters viktige rolle i hele det økologiske samspillet i større grad, og ikke først og fremst deres betydning for menneskene, selv om dette er noe som også vektlegges her.

I begge romanene fokuseres det hovedsakelig på bier, som er et insekt som har en tydelig nytteverdi for det økologiske samspillet på jorden, og ikke på andre insekter som har en mindre fremtredende instrumentell verdi. Dette kan være uttrykk for artsdiskriminerende holdninger (Gunderman & White, 2020, s. 404). I *Zweet* trekkes derimot også andre, både pollinerende og ikke-pollinerende, insekter, og deres viktige plass i jordens økosystemer, frem gjennom Lill Miriam som forteller. Sammen med oppfordringen om å vise omsorg og medfølelse for alle som er annerledes, fører dette til at *Zweet*, i mindre grad enn *Bienes historie*, gir uttrykk for artsdiskriminerende holdninger.

I større grad enn i *Bienes historie*, gis det, i *Zweet*, uttrykk for post-dualistiske holdninger, noe som fører til at denne romanen utfordrer dualismen mer enn det *Bienes historie* gjør. I *Zweet* utfordres dualismen blant annet ved at Lill Miriam identifiserer seg med bier, og gjennom allegorien i boken, hvor Lill Miriams gasseksponering settes i forbindelse med plantevernmiddelbruken som truer insektene, og hvor mobbingen av den annerledes jenten fungerer som et bilde på forfølgelse, fengsling og drap av individer som tilhører marginaliserte menneskegrupper, samt utryddelsen av insekter. Holdningene som uttrykkes i *Zweet* som helhet er hovedsakelig i tråd med økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske perspektiver, og romanen synes å ville ta et oppgjør med, og utfordre, de antroposentriske og dualistiske perspektivene på forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, som i dag dominerer det moderne, vestlige verdensbildet.

I *Bienes historie* er løsningen på den økologiske krisen at menneskene må slippe kontrollen over naturen, og gå bort fra de antroposentriske og dualistiske holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige. Dermed synes det som at også denne romanen søker å fremme økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger. Samtidig

gis det, i Toms bok, inntrykk av at den økologiske krisen skal løses for at menneskene skal kunne reise seg igjen (Lunde, 2015, s. 443), og det synes dermed som at menneskene, tross alt, er i sentrum. Til tross for at menneskene, tilsynelatende, skal slippe kontrollen over naturen, vitner etableringen av de tilbakevendte biene i «Savages standardkubee» om at menneskene ikke helt klarer dette, og at de fortsetter å forsøke å forvalte og forbedre naturen. Dermed fortsetter menneskene i *Bienes historie* å handle i tråd med en humanistisk og antroposentrisk tankegang. Ifølge Tao er tilegnelse av kunnskap nødvendig for å forhindre at menneskene skal fortsette å utnytte naturen, og hun hevder at «Uten kunnskap er vi [altså menneskene] ingenting. Uten kunnskap er vi dyr» (Lunde, 2015, s. 37). Dette utsagnet vitner om at dualismen mellom mennesker og det ikke-menneskelige ikke utfordres, men tvert imot opprettholdes i romanen, ved at det skapes et skille mellom «kunnskapsrike» mennesker og «instinktdrevne» dyr. Til tross for at karakteren Tao, hvis holdninger boken som helhet synes å holde med, gir uttrykk for økosentriske, post-antroposentriske og delvis også post-dualistiske holdninger, uttrykkes dermed også antroposentriske og dualistiske holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige av henne.

7. Avsluttende betraktninger og refleksjoner

I min problemstilling spør jeg om hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i *Zweet* og *Bienes historie*, og deres relasjoner til bier og andre insekter. For å besvare denne problemstillingen formulerte jeg tre forskningsspørsmål, og disse har hjulpet meg med å svare nyansert på den overordnede problemstillingen. Ved hjelp av forskningsspørsmålene har jeg strukturert analysene slik at jeg har fått belyst ulike aspekter ved tekstene som forteller noe om hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i romanene. Den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 1 har vist hvordan den litterære formen har innvirkning på fremstillingen, mens jeg, gjennom den delen av analysen som er tilknyttet forskningsspørsmål 2, har vist hvilke relasjoner karakterene i de to romanene har til bier og andre insekter. Analysedelen som er knyttet til forskningsspørsmål 3 bygger på de delene av analysen som er tilknyttet de to første forskningsspørsmålene, og her har jeg belyst hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk gjennom karakterene i bøkene, og deres relasjoner til bier og andre insekter.

Begge de to romanene som utgjør denne oppgavens materiale er flertydige. Det er særlig *Zweet* som kan karakteriseres som en kompleks roman, og det finnes mange måter å se på, og tolke, denne boken. Kompleksiteten i de to bøkene, og da særlig kompleksiteten i *Zweet*, har gjort det utfordrende å forsøke å lande på en entydig konklusjon med tanke på holdningene til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i romanene. Til tross for dette, har likevel visse ting vist seg gjennom min analyse. Analysen har vist at ulike holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige kommer til uttrykk i de to romanene, og at det, i begge bøkene, finnes karakterer som hovedsakelig gir uttrykk for holdninger som er i tråd med økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske perspektiver, mens andre karakterer hovedsakelig gir uttrykk for antroposentriske og dualistiske holdninger. Som helhet, synes begge bøkene å holde med de av karakterene som hovedsakelig gir uttrykk for økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger. Siden ulike holdninger kommer til uttrykk i de to romanene, og siden det finnes

spenninger og motsetninger med tanke på holdningene som flere av karakterene gir uttrykk for, vil vektingen til dels påvirkes av leserens egne holdninger og erfaringer.

Samtidig som kompleksiteten i romanene, og da altså særlig kompleksiteten i *Zweet*, har gjort analysearbeidet utfordrende, har denne også bidratt til å gjøre analysearbeidet interessant. Spenningene og motsetningene blant holdningene som kommer til uttrykk i romanene har også frembrakt noen av de mest interessante og overraskende funnene. Det er særlig interessant at jeg fant eksempler på alle holdningene i begge bøkene, tross deres ulikhet, og at det finnes spenninger og motsetninger blant holdningene til flere av karakterene. Et annet overraskende og interessant funn er at jeg fant at det, i *Bienes historie*, ikke bare finnes spenninger og motsetninger med tanke på holdningene som kommer til uttrykk blant, og innad i, de ulike karakterene, men også blant holdningene som uttrykkes i romanen som helhet.

Kompleksiteten i bøkene, og da særlig i *Zweet*, samt spenningene og motsetningene med tanke på holdningene som kommer til uttrykk, har, som sagt, gjort analysearbeidet utfordrende, men ved å strukturere analysene av romanene slik jeg har gjort, har jeg funnet en måte å gjennomføre nyanserte analyser av romanene, hvor ulike sentrale aspekter belyses. Måten jeg har strukturert analysene på har også gjort det mulig å sammenligne de to bøkene med tanke på holdningene som kommer til uttrykk, til tross for deres ulikhet. Sammenligningen av romanene har vist at *Zweet*, i større grad enn *Bienes historie*, utfordrer det dualistiske skillet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, og at post-dualistiske holdninger kommer til uttrykk på flere ulike måter i denne romanen. Blant annet utfordrer *Zweet* dualismen gjennom allegorien i boken, og gjennom karakteren Lill Miriams identifisering med bier. Sammenligningen har også vist at antroposentriske, dualistiske og artsdiskriminerende holdninger, i større grad enn i *Zweet*, kommer til uttrykk i *Bienes historie*.

Begge romanene synes å ha som didaktisk formål å blant annet bevisstgjøre leseren om insektenes viktige rolle i jordens økologiske samspill. De synes også å oppfordre leseren til å

forsøke å gjøre noe med menneskenes skadelige innvirkning på det økologiske systemet, gjennom å utfordre den tradisjonelle forståelsen av menneskenes forhold til resten av naturen. Dersom man tar utgangspunkt i antagelsen om at lesing av skjønnlitteratur kan bidra til å forme menneskenes forhold til naturen (Røskeland, 2018, s. 39), og at holdningene som formidles i litteraturen kan bidra til å påvirke leserens holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, kan det hevdes at begge bøkene, ved å utfordre det hierarkiske skillet mellom mennesker og det ikke-menneskelige, har potensiale til å lykkes med sin didaktiske målsetning. Sammenligningen av holdningene som kommer til uttrykk i de to bøkene viser at særlig *Zweet* utfordrer dette skillet, og ved at romanen som helhet gir uttrykk for økosentriske, post-antroposentriske og post-dualistiske holdninger, vil jeg hevde at denne boken, i særlig grad, vil kunne bidra til å skape refleksjoner hos leseren med tanke på menneskenes forhold til og det ikke-menneskelige.

Siden det finnes spenninger og motsetninger med tanke på holdningene som kommer til uttrykk i *Zweet* og *Bienes historie*, og siden karakterene i romanene er runde, komplekse karakterer som ikke lar seg redusere til representanter for de ulike holdningene, egner begge romanene seg for refleksjon og utforskning av hvordan skjønnlitterære verk fremstiller menneskers forhold til det ikke-menneskelige i norskundervisningen på ungdomsskolen, og til at elevene kan undersøke og drøfte de ulike holdningene som kommer til uttrykk i romanene.

Gjennom arbeidet med dette prosjektet, har jeg blitt inspirert til å ville bruke innsikter fra de teoretiske retningene som utgjør denne oppgavens teoretiske rammeverk i litteraturundervisningen i klasserommet. Denne undervisningen vil blant annet kunne tilrettelegge for at elevene på ungdomsskolen får mulighet til å utforske skjønnlitterære teksters fremstillinger av natur, og reflektere over holdningene og relasjonene til det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i ulike skjønnlitterære verk. Den kunnskapen og kompetansen jeg har utviklet gjennom arbeidet med denne oppgaven har ført til at jeg har opparbeidet meg et solid teoretisk og metodisk grunnlag for å kunne utarbeide og gjennomføre en slik type litteraturundervisning. Jeg håper at prosjektet mitt også kan inspirere andre norsklærere til å ville benytte en lignende tilnærming som den jeg har brukt i denne oppgaven i arbeid med ungdomslitteratur i norskundervisningen.

Jeg håper også at mitt prosjekt kan inspirere til videre forskning på hvilke holdninger til forholdet mellom mennesker og det ikke-menneskelige som kommer til uttrykk i skjønnlitterære tekster for ungdom. I denne videre litteraturforskningen kan man blant annet undersøke et større materiale gjennom å benytte en lignende problemstilling, og teoretisk og metodisk tilnærming, som jeg har brukt i dette prosjektet. Det vil være særlig interessant å undersøke om holdningene som kommer til uttrykk i et eldre materiale skiller seg fra holdningene som kommer til uttrykk i materialet mitt. Det kan tenkes at den økokritiske og posthumanistiske tenkningen, og dagens bevissthet om menneskenes negative innvirkning på naturen og om den pågående økologiske og klimatiske krisen, kan påvirke fremstillingen og holdningene som uttrykkes i nylig utgitt ungdomslitteratur. Å undersøke hvilke holdninger som kommer til uttrykk i eldre ungdomslitteratur, og å sammenligne eldre tekster med nyere utgivelser, vil derfor være spennende å utforske.

8. Litteraturliste

- Andersen, P. T. (2012). Fortellerkunstens elementer. I P. T. Andersen, G. Mose & T. Norheim (Red.), *Litterær analyse: en innføring* (s. 27-55). Pax forlag.
- Andersen, P. T., Mose, G. & Norheim, T. (2012). Litteratur og litteraturvitenskap. I P. T. Andersen, G. Mose & T. Norheim (Red.), *Litterær analyse: en innføring* (s. 9-26). Pax forlag.
- Banerjee, B. (2016). Kinship between “companion species”: A posthuman refiguration of the immigrant condition in Shaun Tan’s *The Arrival*, *Journal of Postcolonial Writing*, 52(4), s. 399-414. <https://doi.org/10.1080/17449855.2016.1228264>
- Berg, A. J., Bolsø, A. & Hellstrand, I. (2020). Posthumanistiske muligheter og transhumanistiske blindspor i det antropocene. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 44(4), s. 285-298. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2020-04-04>
- Birkeland, T. (2016). Forhandling om natur – kultur. En økokritisk lesning av Jörg Müller og Jörg Steiners bildebok *Kaninliv* (1978). *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 7(1). <https://doi.org/10.3402/blft.v7.33705>
- Bjerknes, S. S. (2016, 15. april). *Nynorsk barnelitteraturpris til Marit Kaldhol*. NRK. <https://www.nrk.no/mr/nynorsk-barnelitteraturpris-til-marit-kaldhol-1.12902150>
- Bjørlo, B. W. (2018). Marine Animals in Ted Hughes’s Poetry for Children: Ecocritical Readings of Selected Illustrated Poems. I N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås & A. Nyenes (Red.), *Ecocritical Perspectives on Children’s Texts and Cultures: Nordic Dialogues* (s. 175-191). Springer International Publishing AG. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90497-9_11
- Brekke, M. L. (2022). Økokritiske og posthumanistiske perspektiv på ungdomsromanen *Zweet* av Marit Kaldhol (2015). I N. Simonhjell & B. Jager (Red.), *Norsk litterær årbok 2022* (s. 303-324). Det Norske Samlaget.
- Buell, L. (2011). Ecocriticism: Some Emerging Trends. *Qui Parle*, 19(2), s. 87-115. <https://doi.org/10.5250/quiparle.19.2.0087>

Claudi, M. (2013). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.

Derrida, J. (2008). *The Animal That Therefore I Am*. Fordham University Press.

Entomolog. (2022). I *Det Norske Akademis ordbok*. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. Hentet 2. september 2022 fra <https://naob.no/ordbok/entomolog>

Ferrando, F. (2014). Posthumanism. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 38(2), s. 168-172. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1781-2014-02-05>

Ferrando, F. (2016). The Party of the Anthropocene: Post-humanism, Environmentalism and the Post-anthropocentric Paradigm Shift. *Relations. Beyond Anthropocentricism*, 4(2), s. 159-172. <http://dx.doi.org/10.7358/rela-2016-002-ferr>

Ferrando, F. (2019). *Philosophical Posthumanism*. Bloomsbury Publishing.

Ferrando, F., Hassan, R. & Ducros, H. B. (2021). *An Interview about Posthumanism in a Time of Crisis*. EuropeNow. <https://www.europenowjournal.org/2021/11/07/an-interview-about-posthumanism-in-a-time-of-crisis/>

Flanagan, V. (2017). Posthumanism: Rethinking 'The Human' in Modern Children's Literature. I C. Beauvais & M. Nikolajeva (Red.), *The Edinburgh Companion to Children's Literature* (s. 29-41). Edinburgh University Press.

FN-sambandet. (2022, 21. desember). *Naturmangfold*. <https://www.fn.no/tema/klima-og-miljoe/naturmangfold>

Frøjd, Y. (2021). Sårbarhet i Maja Lundes Bienes historie: en økokritisk lesning. I A. M. Dancus, S. H. Linhart & A. B. Myhr (Red.), *Litteratur og sårbarhet* (s. 211-229). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215054537-2021-10>

Furuland, M. (2017, 8. oktober). *Forskere slår alarm – frykter for bienes overlevelse*. ABC Nyheter. <https://www.abcnyheter.no/helse-og-livsstil/helse/2017/10/08/195338090/forskere-slar-alarm-frykter-for-bienes-overlevelse>

- Furuseth, S. (2021). Bærekraftdilemmaer i Maja Lundes klimaromaner. I M. Axelsson & B. B. Opset (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling: Perspektiver for norskfaget* (s. 85-102). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215050089-2021-04>
- Gaasland, R. (1999). *Fortellerens hemmeligheter: Innføring i litterær analyse*. Universitetsforlaget.
- Gamlund, E. (2012, 20. desember). Hva er galt med dypøkologien? Noen kommentarer til Arne Næss' Økosofi T. *Norsk filosofisk tidsskrift*, 47(4), s. 229-242. <https://doi-org.galanga.hvl.no/10.18261/ISSN1504-2901-2012-04-02>
- Garrard, G. (2012). *Ecocriticism*. Routledge.
- Glotfelty, C. (1996). Introduction. I C. Glotfelty & H. Fromm (Red.), *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* (s. XV-XXXVII). The University of Georgia Press.
- Goga, N. (2013). *Gå til mauren – om maur og danning i barnelitteraturen*. Portal Akademisk.
- Goodbody, A. & Johns-Putra, A. (2019). Introduction. I A. Goodbody & A. Johns-Putra (Red.), *Cli-Fi: A Companion* (s. 1-17). Peter Lang.
- Greve, A. (2008). *Litteraturens meddelelse: En litteraturvitenskapelig tolkningsmetodikk i teoretisk, praktisk og skeptisk lys* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø]. UiT Munin åpent vitenarkiv. <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2063/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Grønstøl, S. B. & Allkunne. (2022, 8. august). Marit Kaldhol. I *Store Norske Leksikon*. https://snl.no/Marit_Kaldhol
- Gunderman, H. & White, R. (2020). Critical posthumanism for all: a call to reject insect speciesism. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 41(3/4), s. 489-505. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-09-2019-0196>

- Haaland, T. N. (2021, 24. september). *Forfatter Maja Lunde fikk miljøpris*. Dagsavisen.
<https://www.dagsavisen.no/rogalandsavis/nyheter/2021/09/24/forfatter-maja-lunde-fikk-miljopris/>
- Haraway, D. J. (2003). *The Companion Species Manifesto*. Prickly Paradigm Press.
- Haraway, D. J. (2008). *When Species Meet*. University of Minnesota Press.
- Hennig, R. (2019) Å trosse naturen i seg selv. Kjønn og kjønnsroller i Maja Lundes roman *Bienes historie*. I N. Simonhjell (Red.), *Norsk Litterær Årbok 2019* (272-290). Samlaget. <https://hdl.handle.net/11250/2657880>
- Hope, T. (2015, 13. oktober). *Biene dansar for å kommunisere*. Framtida.
<https://framtida.no/2015/10/13/marit-kaldhol-bi-yourself>
- Institutt for biovitenskap ved Universitetet i Oslo. (2021, 22. juni). *Honning og bier*. Universitetet i Oslo.
<https://www.mn.uio.no/ibv/tjenester/kunnskap/plantefys/leksikon/h/honning-og-bier.html>
- Jaques, Z. (2017). Animal Studies. I C. Beauvais & M. Nikolajeva (Red.), *The Edinburgh Companion to Children's Literature* (s. 42-54). Edinburgh University Press.
- Jensen, M. T. (2014). Komplekse ungdomsromaner. I S. Slettan (Red.), *Ungdomslitteratur – en innføring* (s. 85-98). Cappelen Damm Akademisk.
- Kaldhol, M. (2015). *Zweet*. Samlaget
- Kallestad, Å. H. & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk – metodeboka 1* (s. 44-58). Universitetsforlaget.
- Kjældgaard, L. H., Møller, L., Ringgaard, D., Rösing, L. M., Simonsen, P. & Thomsen, M. R. (2012). Oversigt over kritisk skoler. I L. H. Kjældgaard (Red.), *Litteratur: Introduktion til teori og analyse* (2. utg., s. 431-446). Aarhus Universitetsforlag.
- Kryp. (2022). I *Det Norske Akademis ordbok*. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. Hentet 2022, 2. september 2022 fra https://naob.no/ordbok/kryp_2

- Kunnskapsdepartementet. (2019a). *Kompetansemål og vurdering 10. trinn (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/kompetansemaal-og-vurdering/kv111?lang=nob>
- Kunnskapsdepartementet. (2019b). *Tverrfaglige temaer (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/om-faget/tverrfaglige-temaer>
- Lothe, J. (2003). *Fiksjon og film: narrativ teori og analyse*. Universitetsforlaget.
- Lunde, M. (2015). *Bienes historie*. Aschehoug.
- Marland, P. (2013). Ecocriticism. *Literature Compass*, 10(11), s. 846-868. <https://doi-org.galanga.hvl.no/10.1111/lic3.12105>
- Moore, L. J. (2013). Speciesism. *Contexts*, 12(1), s. 12-13. <https://www.jstor.org/stable/41960411>
- Moore, L. J. & Kosut, M. (2014). Among the colony: Ethnographic fieldwork, urban bees and intra-species mindfulness. *Ethnography*, 15(4), s.516-539. <https://www.jstor.org/stable/24467155>
- Nasjonalt kompetansesenter for nevroutviklingsforstyrrelser og hypersomni. (2020, 30. november). *Autisme*. Helsenorge. <https://www.helsenorge.no/sykdom/utviklingsforstyrrelser/autisme/#symptomer-pa-autisme>
- Nayar, P. K. (2014). *Posthumanism*. Polity.
- Nikolajeva, M. (1998). *Barnbokens byggklossar*. Studentlitteratur.
- Nikolajeva, M. (2002). *The Rhetoric of Character in Children's Literature*. The Scarecrow Press.
- Næss, A. & Mejlænder, P. (2007, 22. januar). *Framtidas tenkemåte*. Dagbladet. <https://www.dagbladet.no/kultur/framtidas-tenkemate/66298946>

- Næss, A. (1991). Den dypøkologiske bevegelse: aktivisme ut fra helhetssyn. I S. Gjerdåker, L. Gule & B. Hagtvet (Red.), *Den uoverstigelige grense* (s. 21-45). Cappelen Forlag A/S.
- Olsen, I. M. (2022). Saving Species: Dialectics of Environmental Stewardship in Maja Lunde's *Bienes Historie* and Przewalskis Hest, *Green Letters*, 26(2), s. 157-170.
<https://doi.org/10.1080/14688417.2022.2102524>
- Pujol-Valls, M. (2018). The Representation of Ants in Catalan Contemporary Poetry for Children. I N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås & A. Nyrmes (Red.), *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures: Nordic Dialogues* (s. 191-206). Springer International Publishing AG. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90497-9_12
- Quinn, F., Castéra, J. & Clément, P. (2015). Teachers' conceptions of the environment: anthropocentrism, non-anthropocentrism, anthropomorphism and the place of nature. *Environmental Education Research*, 22(6), s. 893-917.
<https://doi.org/10.1080/13504622.2015.1076767>
- Roelvink, G. & Zolkos, M. (2015). Posthumanist perspectives on affect; framing the field. *Journal of the Theoretical Humanities*, 20(3), s. 1-20.
<https://doi.org/10.1080/0969725X.2015.1065106>
- Røskeland, M. (2018). Natur i litteraturen: Økokritisk litteraturundervisning med dømme frå diktsamlinga *Eg er eg er eg er*. I K. Kverndokken (Red.), *101 litteraturdidaktiske grep – om å arbeide med skjønnlitteratur og sakprosa* (s. 39-55). Fagbokforlaget.
- Samlaget. (u.å.). *Marit Kaldhol*. Hentet 22. januar 2023. <https://samlaget.no/collections/marit-kaldhol>
- Samoilow, T. K. & Myren-Svelstad, P. E. (2020). *Kritisk teori i litteraturundervisningen*. Fagbokforlaget.
- Sánchez-Bayo, F. & Wyckhuys, K. A. G. (2019). Worldwide decline of the entomofauna: A review of its drivers. *Biological Conservation*, 232, s. 8-27.
<https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.01.020>
- Skaftun, A. & Michelsen, P. A. (2017). *Litteraturdidaktikk*. Cappelen Damm Akademisk.

- Sleigh, C. (2006). Inside Out: The Unsettling Nature of Insects. I E. C. Brown (Red.), *Insect Poetics* (s. 281-297). University of Minnesota Press.
- Slettan, S. (2014). Introduksjon. Om ungdomslitteratur. I S. Slettan (Red.), *Ungdomslitteratur – en innføring* (s. 9-24). Cappelen Damm Akademisk.
- Statlig spesialpedagogisk tjeneste. (2022, 13. oktober). *Autismespekterforstyrrelser*.
<https://www.statped.no/autisme/autismespekterforstyrrelser/>
- United States Environmental Protection Agency. (2022, 26. oktober). *Colony Collapse Disorder*. <https://www.epa.gov/pollinator-protection/colony-collapse-disorder>
- Vik, S. (2022, 14. november). *Maja Lunde: -Jeg møter stadig oftere lesere som begynner å gråte*. NRK. <https://www.nrk.no/kultur/bokbrev-1-maja-lunde-mener-vi-ma-snakke-om-hvordan-klimakrisen-pavirker-oss-1.16104200>
- Wheeler, W. (2006). *The Whole Creature: Complexity, Biosemiotics and the Evolution of Culture*. Lawrence & Wishart.
- Willett, C. (2014). *Interspecies Ethics*. Columbia University Press.